



Πανεπιστήμιο Πειραιώς – Τμήμα Πληροφορικής  
Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών  
«Πληροφορική»

**Μεταπτυχιακή Διατριβή**

Τίτλος Διατριβής	«Τέσσερις διεθνώς αναγνωρισμένοι οικονομολόγοι και οι οικονομικές τους θεωρίες» “Four internationally known economists and their economic theories”
Όνοματεπώνυμο Φοιτητή	Αργυρόπουλος Αθανάσιος
Πατρώνυμο	Χρήστος
Αριθμός Μητρώου	ΜΠΠΛ/11041
Επιβλέπων	Ε. Φούντας, Καθηγητής

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ

**Τριμελής Εξεταστική Επιτροπή**

(υπογραφή)

(υπογραφή)

(υπογραφή)

Όνομα

Όνομα

Όνομα

Βαθμίδα

Βαθμίδα

Βαθμίδα

## ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στην παρούσα εργασία γίνεται αναφορά στην αξία της οικονομικής θεωρίας και τη συμβολή της στην κοινωνία. Αρχικά ορίζεται η έννοια της «οικονομίας» και παρουσιάζεται μια πλήρη εικόνα της μέσα από μια σύντομη ιστορική αναδρομή. Επιπλέον, αναλύεται η έννοια του «οικονομολόγου».

Στη συνέχεια, παρουσιάζονται τέσσερις σπουδαίοι οικονομολόγοι με μια από τις σημαντικότερες θεωρίες τους. Πιο συγκεκριμένα, γίνεται αναφορά στον Άλφρεντ Μάρσαλ, τον Τζων Μέυναρντ Κέυνς, τον Άρθουρ Σέσιλ Πιγκού και τον Πολ Σάμιουελσον. Επιλέχθηκε τυχαία να αναλυθεί από μία βασική τους θεωρία, χωρίς να υποβαθμίζεται η αξία και η σπουδαιότητα των υπολοίπων θεωριών που έχουν διατυπώσει. Και οι τέσσερις αυτοί οικονομολόγοι είναι διεθνώς αναγνωρισμένοι και οι θεωρίες τους ενέχουν εκπαιδευτικό και συμβουλευτικό χαρακτήρα.

Αξίζει να σημειωθεί πως για κάθε υπό εξέταση οικονομολόγο υπάρχει μια μικρή βιογραφική έκθεση προκειμένου για την πληρέστερη κατανόηση των συνθηκών κάτω από τις οποίες αυτοί οι σπουδαίοι επιστήμονες κατέγραψαν τις απόψεις-θεωρίες-πορίσματά τους.

Τέλος, γίνεται μια συνολική αποτίμηση της συμβολής των οικονομικών θεωριών κυρίως για την αποφυγή σφαλμάτων του παρελθόντος και την δρομολόγηση καλύτερων, αποδοτικότερων οικονομικών πολιτικών, τόσο σε επίπεδο επιχειρήσεων όσο και σε διεθνές επίπεδο.

**ABSTRACT**

In this dissertation are analytically presented the value of economic theory and the contribution in the society. Firstly, it is determined the word “economy” and is given a full picture of her via a quick historical retrospection. Moreover, is analyzed the significance of “economist”. In addition, are presented four important economists with one of their more important theories. In order to be more specific, the report refers to Alfred Marshall, John Maynard Keynes, Arthur Cecil Pigou and Paul Samuelson. The theories that are presented below had randomly be selected. Of course this does not mean that we must underestimate the other theories that they have. These four economists are internationally recognized and their theories are used both for educational and advisory reasons.

Moreover, for every economist we refer to, there is a small biographical report with regard to a more complete comprehension of conditions under which, these more important scientists, wrote down their opinions-theories-conclusions.

In the end, there is a total assessment of the contribution of economic theories, mainly for the evasion of faults that happened in the past and in order to be able to handle in a better and more efficient way the economic decision both in an enterprise level and in an international level.

## Περιεχόμενα

<b>ΠΕΡΙΛΗΨΗ</b> .....	3
<b>ABSTRACT</b> .....	4
<b>ΠΙΚΑΚΑΣ ΣΧΗΜΑΤΩΝ</b> .....	7
<b>ΕΙΣΑΓΩΓΗ</b> .....	8
<b>1. ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ</b> .....	9
<b>1.1 Ορισμός</b> .....	9
<b>1.2 Αντικείμενο</b> .....	10
<b>1.4 Ιστορική Αναδρομή</b> .....	12
<b>2. ΟΙΚΟΝΟΜΟΛΟΓΟΙ</b> .....	16
<b>2.1 Ορισμός</b> .....	16
<b>2.2 Ρόλος των Οικονομολόγων</b> .....	17
<b>2.3 Κριτική για Οικονομολόγους</b> .....	17
<b>2.4 Ενέργειες-Προσεγγίσεις</b> .....	18
<b>3. ΑΛΦΡΕΝΤ ΜΑΡΣΑΛ (ALFRED MARSHALL)</b> .....	20
<b>3.1 Βιογραφία</b> .....	20
<b>3.2 Θεωρία</b> .....	22
<b>3.2.1 Παράδειγμα-Απόσπασμα</b> .....	23
<b>3.2.2 Ζήτηση</b> .....	24
<b>3.2.3 Παράγοντες που επηρεάζουν την ζήτηση</b> .....	25
<b>3.2.4 Εισόδημα και ζήτηση</b> .....	25
<b>3.2.5 Τιμές άλλων προϊόντων και ζήτηση</b> .....	26
<b>3.2.6 Χρησιμότητα και η θεωρία της ζήτησης</b> .....	26
<b>3.2.7 Καμπύλες αδιαφορίας</b> .....	31
<b>4. ΤΖΩΝ ΜΕΥΝΑΡΝΤ ΚΕΥΝΣ (John Maynard Keynes)</b> .....	36

<b>4.1 Βιογραφία</b> .....	36
<b>4.1.1 Συμβολή Κέυνς</b> .....	37
<b>4.2 Θεωρία</b> .....	39
<b>4.2.1 Το μοντέλο απασχόλησης του Keynes</b> .....	40
<b>4.3 Κέυνς εναντίον Κλασσικών</b> .....	52
<b>5. ΠΙΓΚΟΥ ΑΡΘΟΥΡ ΣΕΣΙΛ (ARTHUR CECIL PIGOU)</b> .....	56
<b>5.1 Βιογραφία</b> .....	56
<b>5.2 Θεωρία</b> .....	57
<b>5.2.1 Ανεργία</b> .....	57
<b>5.2.2 Δυσκαμψία των μισθών</b> .....	59
<b>5.2.3 Η κριτική του Keynes</b> .....	61
<b>6. ΠΟΛ ANTONY ΣΑΜΟΥΕΛΣΟΝ (PAUL ANTHONY SAMUELSON)</b> ....	67
<b>6.1 Βιογραφία</b> .....	67
<b>6.2 Θεωρία</b> .....	68
<b>6.2.1 Ορισμός Δημόσιων Αγαθών</b> .....	68
<b>6.2.2 Ανάλυση της Γενικής Ισορροπίας των Δημόσιων Αγαθών του Samuelson</b> .....	70
<b>6.2.3 Αλγεβρική Ανάλυση</b> .....	73
<b>7. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ</b> .....	77
<b>ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ</b> .....	78

**ΠΙΚΑΚΑΣ ΣΧΗΜΑΤΩΝ**

Σχήμα 1: Ισορροπία Μάρσαλ.....	22
Σχήμα 2: Καμπύλες Συνολικής και Οριακής Χρησιμότητας.....	28
Σχήμα 3: Καμπύλες Αδιαφορίας.....	31
Σχήμα 4: Μέγιστη Χρησιμότητα.....	33
Σχήμα 5: Εξαγωγή IS.....	43
Σχήμα 6: Η ζήτηση για χρήμα.....	44
Σχήμα 7: Εξαγωγή LM.....	46
Σχήμα 8: Εξαγωγή καμπύλης Συνολικής Ζήτησης.....	48
Σχήμα 9: Εξαγωγή καμπύλης Συνολικής Προσφοράς Keynes.....	50
Σχήμα 10: Μοντέλο Keynes Συνολικής Ζήτησης -Συνολικής Προσφοράς.....	51
Σχήμα 11: Σύγκριση Κλασικών-Keynes.....	53
Σχήμα 12: Ερμηνεία Pigou από Keynes.....	63
Σχήμα 13: Ανελαστική καμπύλη Συνολικής Προσφοράς Εργασίας.....	64
Σχήμα 14: Καμπύλες Αδιαφορίας δύο καταναλωτών (A & B) για ένα Ιδιωτικό και ένα Δημόσιο Αγαθό.....	71
Σχήμα 15: Καμπύλη Μετασηματισμού για ένα Δημόσιο και ένα Ιδιωτικό Αγαθό.....	72
Σχήμα 16: Καμπύλη Δυνατοτήτων Χρησιμότητας.....	73

## ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η οικονομία είναι έννοια άμεσα συνδεδεμένη με τη φυσιολογική λειτουργία μιας κοινωνίας. Χωρίς οικονομικούς κανόνες, οικονομικές θεωρίες και φυσικά αυτούς που τις σκέφτονται, τις εξετάζουν και τις διατυπώνουν, θα κυριαρχούσε χάος και αναρχία. Από τα πολύ παλιά χρόνια οι άνθρωποι δημιουργούν οικονομίες, ακόμη και χωρίς να το κατανοούν (π.χ. Οικονομία Ροβινσώνα Κρούσου). Οι οικονομικές θεωρίες είναι απαραίτητες για τη σωστή λειτουργία όλων των οικονομικών στοιχείων που συνθέτουν μια οικονομία.

Οι κανόνες που ισχύουν στην οικονομία μπορεί να έχουν διατυπωθεί πριν πολλά χρόνια, αλλά έχουν ισχύ μέχρι σήμερα, γεγονός που καταδεικνύει το σταθερό χαρακτήρα των πραγμάτων και πως τη μοναδικότητα του βέλτιστου-άριστου τρόπου λειτουργίας. Φυσικά, ένα φαινόμενο ή πρόβλημα μπορεί να έχει αναλυθεί και προσεγγιστεί από οικονομολόγους με διαφορετικές απόψεις και ιδέες, γεγονός που δικαιολογεί την ύπαρξη οικονομικών σχολών και πολυποικίλων απόψεων αναφορικά με ένα οικονομικό ζήτημα.

Επιπρόσθετα, η σημερινή κοινωνία θα πρέπει να κατανοεί τη σπουδαιότητα των οικονομολόγων και να προσαρμόζει τις πολιτικές έχοντας ως γνώμονα την πιο αποδοτική για την περίπτωση οικονομική θεωρία. Αξίζει να σημειωθεί πως όλα τα μοντέλα-θεωρίες μπορεί να έχουν διαφορετικά αποτελέσματα ανάλογα με τις γενικότερες υφιστάμενες περιστάσεις (εσωτερικό και εξωτερικό περιβάλλον).

Τέλος, θα πρέπει να υπογραμμιστεί πως η ιστορία έχει αποδείξει ότι οι οικονομικές φάσεις-κύκλοι επαναλαμβάνονται στο ιστορικό οικονομικό γίγνεσθαι. Συνεπώς, παρατηρείται επαναλαμβανόμενη εφαρμογή των θεωριών. Χαρακτηριστικό παράδειγμα συνιστά η σημερινή παγκόσμια οικονομική κρίση. Για το λόγο αυτό θα πρέπει να εντοπιστούν τυχόν αδυναμίες υφιστάμενων θεωριών, παραλήψεις που υπήρξαν αλλά και οποιασδήποτε φύσεως λάθη, ώστε να διορθωθούν, να προσαρμοστούν και να δοθούν ως παράδειγμα αποφυγής για τις επόμενες γενιές.

Σπουδαίοι οικονομολόγοι υπήρξαν και υπάρχουν πολλοί ανά τον κόσμο. Στα ακόλουθα κεφάλαια θα γίνει αναφορά σε τέσσερις πολύ σπουδαίες θεωρίες που ξεχώρισαν και συνεχίζουν να μονοπωλούν το ενδιαφέρον των ερευνητών, κάνοντας νύξη σε τέσσερις πολύ ξεχωριστούς και παγκοσμίως αναγνωρισμένους και βραβευμένους οικονομολόγους.



## 1. ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

### 1.1 Ορισμός

Η οικονομία (η λέξη προέρχεται από την αρχαία ελληνική «οικονομία», διαχείριση της οικίας, δηλαδή του νοικοκυριού) μπορεί να οριστεί επίσης και γενικά ως το σύνολο των συνειδητών και συστηματικών ενεργειών των ανθρώπων, που διαβιούν σε κοινωνία, και περιλαμβάνει την παραγωγή, διανομή, ανταλλαγή και την κατανάλωση αγαθών και υπηρεσιών.

Ωστόσο, στη βιβλιογραφία η έννοια αυτή έχει πολλές και διαφορετικές μεταξύ τους σημασίες και διπλή διάσταση καθώς απαντάται τόσο στην καθημερινότητα όσο και στο επιστημονικό κλάδο. Στην καθημερινή ζωή των πολιτών μπορεί να σημαίνει από κάτι πολύ απλό όπως την εξοικονόμηση χρημάτων, μέχρι τη γενικότερη οικονομική κατάσταση ενός κράτους ή και του πλανήτη ολόκληρου. Η επιστημονική της έννοια όμως, αντιστοιχεί στον παραπάνω ορισμό. Σύμφωνα με αυτόν, η οικονομία στηρίζεται σε οικονομικές θεωρίες και τρόπους διαχείρισης για την εφαρμογή τους. Η χρήση του όρου «οικονομία», μόνο με την έννοια της πολιτικής οικονομίας, ήταν δημοφιλής από τέτοιους νεοκλασικούς οικονομολόγους, όπως ο Άλφρεντ Μάρσαλλ (*Alfred Marshall*). Η λέξη «οικονομία» έγινε έτσι δηλαδή, συνοπτικά συνώνυμη, με την έννοια της «οικονομικής επιστήμης» και μπορεί να θεωρηθεί ότι μπορεί να υποκαταστήσει τον όρο «πολιτική οικονομία». Αυτό αντιστοιχεί στη σημαντική (πλέον) επιρροή των μαθηματικών μεθόδων που καθιερώθηκαν πλέον να χρησιμοποιούνται ευρύτερα στην επιστήμη.

Ο όρος «οικονομία» μπορεί, λοιπόν, να αναφέρεται επίσης στην κατάσταση μιας χώρας ή μιας περιοχής (στενότερης ή ευρύτερης από χώρα), δηλαδή η θέση της (σε σχέση με τους οικονομικούς κύκλους) μπορεί να είναι κυκλική ή δομική. Με την έννοια αυτή, η οικονομία αποτελεί ένα βασικό μετρήσιμο μέγεθος και σύνολο μετρήσιμων μεγεθών για ένα σύστημα ή καθεστώς, που επικρατεί στη χώρα ή την περιοχή στην οποία αναφέρεται. Με την άλλη έννοια, της οικονομίας, δηλαδή της εξοικονόμησης χρημάτων, ή καλύτερα, της περιστολής δαπανών, η οικονομία μπορεί πράγματι να είναι το αποτέλεσμα μιας εσωτερικής πιο αποτελεσματικής οργάνωσης, που συχνά ονομάζεται «εσωτερική οικονομία». Η μείωση του μέσου κόστους που οφείλεται στην αύξηση του μεγέθους μιας εταιρείας είναι μια οικονομία κλίμακας, όπως λέγεται. Η οικονομία, όμως, μπορεί να προκύψει από ένα φαινόμενο έξω από τον παράγοντα λήψης αποφάσεων. Αυτό ονομάζεται «εξωτερική οικονομία» και μπορεί να είναι θετική, ουδέτερη ή αρνητική, ως προς το αποτέλεσμα της μεταβολής που επιφέρει.

Η οικονομία, με τη σύγχρονη έννοια του όρου, άρχισε να αναδύεται από τις απλές εμπορικές πρακτικές και να αναπτύσσεται από τον Άνταμ Σμιθ (*Adam Smith*) σε σημαντικό αναλυτικό σώμα, που χωρίζεται γενικά σε δύο κύριους κλάδους: τη μικροοικονομία, ή τη μελέτη της ατομικής συμπεριφοράς και μακροοικονομία, όπως αναδύθηκαν στην περίοδο του μεσοπολέμου. Σήμερα, η οικονομία εφαρμόζει αυτήν την ανάλυση (και την εξέλιξή της) για τη διαχείριση πολλών ανθρώπινων οργανώσεων, που περιλαμβάνουν κυβερνήσεις, ιδιωτικές εταιρείες, συνεταιρισμούς, κ.ά.. Μερικές περιοχές εφαρμογής της οικονομικής θεωρίας περιλαμβάνουν και επηρεάζουν, για παράδειγμα, το διεθνή χρηματοοικονομικό τομέα, την εθνική ανάπτυξη, το περιβάλλον, την αγορά εργασίας, τον πολιτισμό, τη γεωργία, κ.τ.λ..

Μια οικονομία αποτελείται από το οικονομικό σύστημα μιας χώρας ή άλλης μονάδας της ανθρώπινης κοινωνίας. Περιλαμβάνει το εργατικό δυναμικό, το κεφάλαιο, τους φυσικούς πόρους, την παραγωγή, το εμπόριο, τη διανομή και την κατανάλωση αγαθών και υπηρεσιών στην περιοχή που η ανθρώπινη κοινωνία δραστηριοποιείται. Αυτοί οι παράγοντες δίνουν το πλαίσιο, το περιεχόμενο, και καθορίζουν τους όρους και τις παραμέτρους με τις οποίες η οικονομία λειτουργεί.

## 1.2 Αντικείμενο

Αντικείμενο της Πολιτικής Οικονομίας (ή της Οικονομικής Επιστήμης) είναι η μελέτη των οικονομικών προβλημάτων που δημιουργούνται μέσα σε μια κοινωνία. Τα προβλήματα αυτά είναι πολλά και ποικίλα. Όμως μπορούν να καταταγούν σε τέσσερις κατηγορίες, που μπορούν να εκφραστούν με την μορφή ερωτημάτων ως εξής:

Ποια προϊόντα παράγονται σε μια κοινωνία και σε τι ποσότητες, (σε μια ορισμένη χρονική περίοδο, π.χ. ένα έτος);

Με ποιον τρόπο παράγονται αυτά τα προϊόντα;

Πώς γίνεται η διανομή των προϊόντων στα μέλη της κοινωνίας;

Πώς μπορεί να αυξηθεί η ποσότητα των παραγόμενων προϊόντων πώς δηλαδή αναπτύσσεται η οικονομία μιας κοινωνίας;

Η σημασία αυτών των ερωτημάτων γίνεται εύκολα αντιληπτή, αν εξετάσουμε μια εξαιρετικά απλή και υποθετική οικονομία, σαν αυτή του Ροβινσώνα Κρούσου. Ο Κρούσος είναι ο ήρωας του ομώνυμου έργου του άγγλου συγγραφέα Daniel Defoe (1660-1731), που ναυαγεί σε ένα έρημο νησί και ζει εκεί για ένα μεγάλο χρονικό διάστημα. Η οικονομία του Κρούσου, δηλ. του ενός ατόμου, μέσα στο φυσικό περιβάλλον του νησιού έχει χρησιμοποιηθεί πολλές φορές ως παράδειγμα μιας απλής οικονομίας.

### 1.3 Η οικονομία του Ροβινσώνα Κρούσου

Στην απλή οικονομία του Κρούσου, η κοινωνία, δηλ. ο ίδιος ο Κρούσος, πρέπει να απαντήσει και στα τέσσερα ερωτήματα που ετέθησαν πιο πάνω.

Το πρώτο ερώτημα αφορά τις ενέργειες που πρέπει να κάνει ο Κρούσος για να επιβιώσει, δηλ. για να εξασφαλίσει τροφή, ένδυση και στέγη. Τι θα κάνει ο Κρούσος; Θα συλλέξει καρπούς από τα δέντρα και τα φυτά, θα ψαρέψει ή θα κυνηγήσει, για να εξασφαλίσει τροφή; Θα κατασκευάσει μια καλύβα ή θα βρει κάποια σπηλιά για να μην παγώσει τη νύχτα; Τα ερωτήματα αυτά είναι ουσιαστικά και έχουν σχέση με το ποια και πόσα προϊόντα θα παραχθούν σ' αυτήν την οικονομία με τους δεδομένους οικονομικούς πόρους.

Ας υποθέσουμε ότι ο Κρούσος αποφασίζει να φτιάξει μια καλύβα. Τι υλικά από εκείνα που διαθέτει θα χρησιμοποιήσει; Πώς θα τα συνδυάσει; Σε ποιο σημείο του νησιού θα τη φτιάξει; Τα ερωτήματα αυτά έχουν σχέση με τον τρόπο με τον οποίο γίνεται η παραγωγή, με τη δεύτερη δηλ. κατηγορία προβλημάτων. Στην ουσία αναφέρονται στην τεχνολογία της παραγωγικής διαδικασίας.

Το τρίτο, της διανομής των προϊόντων, δεν έχει έννοια στην περίπτωση της οικονομίας του ενός ατόμου. Ότι παράγει ο Κρούσος με τα διαθέσιμα υλικά ανήκει σε αυτόν διότι δεν υπάρχει άλλο άτομο. Αν υπήρχε και συμμετείχε στην παραγωγή σε συνεργασία με τον Κρούσο, τότε θα προέκυπτε το πρόβλημα της διανομής των προϊόντων μεταξύ των δύο ατόμων.

Το τέταρτο, αυτό της οικονομικής ανάπτυξης, έχει σχέση με τους τρόπους που πρέπει να σκεφτεί ο Κρούσος, για να αυξήσει την ποσότητα των προϊόντων που μπορεί να παράγει. Μπορεί, π.χ., να φτιάξει δίχτυ για να ψαρεύει μεγαλύτερη ποσότητα ψαριών, να επινοήσει παγίδες για να πιάνει ζώα ή να φτιάξει σκάλες για τη συλλογή των καρπών. Με τους τρόπους αυτούς ο Κρούσος δημιουργεί κεφάλαιο και τεχνολογία και αναπτύσσει την οικονομία του.

Η οικονομία του Ροβινσώνα Κρούσου περιέχει ένα στοιχείο που την κάνει εξαιρετικά απλή και διαφορετική από τις σύγχρονες οικονομίες. Το στοιχείο αυτό είναι ότι όλες οι αποφάσεις λαμβάνονται από το ίδιο άτομο. Αντίθετα, στις σύγχρονες οικονομίες εκατομμύρια άτομα παίρνουν ταυτόχρονα, αλλά χωριστά τις δικές τους αποφάσεις και το αποτέλεσμα αυτών των αποφάσεων προκύπτει μέσω πολύπλοκων μηχανισμών. Σκοπός μας είναι να περιγράψουμε και να αναλύσουμε κάποιους από τους τρόπους με τους οποίους λαμβάνονται οι αποφάσεις και την αλληλεπίδραση των αποφάσεων μέσω του μηχανισμού της αγοράς.

## 1.4 Ιστορική Αναδρομή

Από τον καιρό που κάποιος άνθρωπος προμηθευόταν ή έφτιαχνε και διένεμε αγαθά ή υπηρεσίες, υπήρχε κάποιο είδος οικονομίας. Οι οικονομίες μεγάλωσαν σε μέγεθος και πολυπλοκότητα όταν οι κοινωνίες επίσης έγιναν μεγαλύτερες και πιο πολύπλοκες. Αυτό άρχισε να γίνεται κυρίως όταν βασίστηκε στο πλεόνασμα της αγροτικής και της κτηνοτροφικής παραγωγής. Για τους περισσότερους ανθρώπους, η ανταλλαγή των αγαθών (και των υπηρεσιών) γινόταν μέσω κοινωνικών σχέσεων. Υπήρχαν επίσης έμποροι που συναλλάσσονταν σε αγορές. Υπήρχαν πολλοί άνθρωποι που πωλούνταν ως δούλοι λόγω αδυναμίας πληρωμής χρεών ή αιχμαλωσίας τους κατά τη διάρκεια πολέμων, αλλά και πειρατικών ενεργειών.

Από τα τέλη της 6ης χιλιετίας π.Χ. οι πόλεις-κράτη της Σουμερίας ανέπτυξαν (σταδιακά) μια μεγάλης (για την εποχή) κλίμακας οικονομία, που βασίστηκε αρχικά στις συναλλαγές βασικών προϊόντων, με επιχειρήσεις και εμπόριο αγαθών. Οι πρώτοι νομικοί κώδικες από τη Σουμερία, θα μπορούσαν να θεωρηθούν ως τα πρώτα οικονομικά κείμενα. Πολλές από τις ιδιότητες που καταγράφηκαν εκεί, είναι ακόμη σε χρήση, στις τιμές αποτίμησης του σήμερα, όπως κωδικοποιήθηκε η διαδικασία ανταλλαγής χρημάτων με εμπόρευμα, οι έννοιες όπως χρέος, ποσοστά, τόκοι, πρόστιμα, Κληρονομικό Δίκαιο, τρόποι φορολογίας της ιδιωτικής περιουσίας ή πώς αυτοί (οι φόροι) μπορούν να διαιρεθούν (σε δόσεις), κ.τ.λ.. Τα μεσοποταμιακά «δισκία Κανίς» (*tablettes Kanish*) που βρέθηκαν και στην Ανατολία, δείχνουν μια έντονη εμπορική δραστηριότητα.

Οι Βαβυλώνιοι και οι γειτονικές πόλεις-κράτη τους ανέπτυξαν αργότερα ένα πρώιμο σύστημα της οικονομίας, περίπου όπως το σκεφτόμαστε σήμερα, από την άποψη των κανόνων και νόμων για τα χρέη, τις νομικές συμβάσεις και τους νομικούς κώδικες σχετικά με τις επιχειρηματικές πρακτικές και η ιδιωτική ιδιοκτησία. Η εφεύρεση της [γραφής (σφηνοειδούς γραφής)], και η χρήση της πέρα από αποδείξεις πληρωμών ή χρεών και η (επακόλουθη) εφεύρεση της λίστας εφαρμόστηκαν για πρώτη φορά γύρω στο 2600 π.Χ., με γραφή και παράδοση αλληλογραφίας και καταγραφή ιστορίας, θρύλων, μαθηματικών, αρχείων αστρονομίας και κειμένων για άλλους σκοπούς.

Το σέκελ (*Shekel*) αναφέρθηκε ως μια αρχαία μονάδα βάρους αλλά και νομισματικής αξίας. Η πρώτη χρήση του όρου έγινε στη Μεσοποταμία γύρω στο 3000 π.Χ. και αναφερόταν σε μια συγκεκριμένη μάζα κριθαριού, που συσχετίστηκε μετρήσιμα με άλλες αξίες αγαθών, όπως ο άργυρος, ο ορείχαλκος, ο χαλκός, κ.ά.. Το «σέκελ» ήταν αρχικά μονάδα μέτρησης βάρους κριθαριού και αργότερα προέκυψε και ως νομισματική μονάδα αξίας ίσης με τη συγκεκριμένη μάζα, όπως ακριβώς αργότερα στη Μεγάλη Βρετανία χρησιμοποιούνταν ο όρος «round» (λίβρα) αρχικά μονάδα

βάρους και αργότερα καθιερώθηκε και ως νομισματική μονάδα (στερλίνα), που αντιστοιχούσε ακριβώς στην αξία της μάζας μιας λίβρας αργύρου.

Η οικονομία είναι μια ελληνική λέξη που εμφανίζεται σε δύο (2) τουλάχιστον (γνωστές) αναφορές. Η μία είναι του Ξενοφώντα και η άλλη είναι του Αριστοτέλη. Σύμφωνα με τις αναφορές αυτές, σκοπός της οικονομίας είναι η γνώση και η διατύπωση των νόμων για τη βελτιστοποίηση της διαχείρισης ενός νοικοκυριού, που θεωρείται ως μονάδα για τη συλλογική παραγωγή μιας ευρύτερης οικογένειας ή φυλής. Για την εκτίμηση της έννοιας του πλούτου παίρνεται υπόψη τόσο η αφθονία των διαθέσιμων αγαθών, όσο και η χρησιμότητά τους, αλλά όχι η συσσώρευση του χρήματος μέσω της τοκογλυφίας. Η τελευταία και άλλες διαδικασίες διαπραγμάτευσης αποτελούν το αντικείμενο μιας άλλης μελέτης, που ο Αριστοτέλης αποκάλεσε «χρηματιστική» και την ενασχόληση με αυτή τη θεωρούσε στείρα ή και επαίσχυντη. Η οικονομία, επίσης, σαφώς διακρίνεται από την πολιτική, η οποία αποτελεί το αντικείμενο μιας άλλης πραγματείας του Αριστοτέλη, (σύμφωνα με την πραγματεία αυτή) και επιδιώκει να δημιουργήσει την αρμονία και τη δικαιοσύνη μεταξύ των διαφόρων κατηγοριών των ατόμων και των οικογενειών που απαρτίζουν την «πολιτεία».

Από τις σκέψεις του ινδού φιλοσόφου Χανάκua (340-293 π.Χ.) και μετά του Ιμπν Χαλντούν, περίπου μια χιλιετία αργότερα, βρίσκουμε και πάλι πτυχές της σύγχρονης οικονομίας. Ο συγγραφέας L. K. Jha ήταν σύμβουλος του θρόνου της Αυτοκρατορίας των Μαουρύα της αρχαίας Ινδίας, αλλά επίσης και ένας παραγωγικός συγγραφέας, συμπεριλαμβανομένου του τομέα της πολιτικής οικονομίας. Το απόγειο του συγγραφικού του έργου ήταν το κείμενο *Arthashastra* (δηλαδή: «*Η επιστήμη του πλούτου και της ευημερίας*»), επομένως πιο σύντομα: «*Η οικονομία*»).

Οι οικονομικοί στοχαστές του Μεσαίωνα είναι πρώτα απ' όλα θεολόγοι. Ανάμεσα στους αξιοσημείωτους συγγραφείς του Μεσαίωνα, μπορούμε να αναφέρουμε το Θωμά Ακινάτη (*Thomas Aquinas*) και τον Ιμπν Χαλντούν (*Ibn Khaldun*). Στο σύγγραμμά του *Summa Theologica*, ο Ακινάτης εξετάζει πολλά οικονομικά θέματα, συμπεριλαμβανομένης της αιτιολόγησης της ατομικής ιδιοκτησίας, του εμπορίου και του κέρδους. Ο Γιόζεφ Σουμππέτερ *Joseph Schumpeter*, θεώρησε αρχικά τους Σχολαστικούς, από τα τέλη του 14ου αιώνα ως τον 17ο αιώνα, ως τους πλησιέστερους ώστε να θεωρηθούν «ιδρυτές» της οικονομικής επιστήμης. Με μια συλλογιστική στο πλαίσιο του «φυσικού νόμου» προδιέγραψαν τη σύγχρονη οικονομία στον τομέα της νομισματικής πολιτικής, στα επιτόκια και στη θεωρία της αξίας, στο πλαίσιο του «φυσικού νόμου». Αφού ανακάλυψε το σύγγραμμα Μουκαντίναχ (*Muqaddimah*), του Ιμπν Χαλντούν, ο Σουμππέτερ τον θεώρησε τον πιο κοντινό «προπάτορα» της σύγχρονης οικονομίας, αν και οι περισσότερες από τις οικονομικές θεωρίες του έγιναν γνωστές στην Ευρώπη σχετικά πρόσφατα.

Η ίδια η οικονομία, κατά το Μεσαίωνα, βρίσκονταν κοντά στο επίπεδο διαβίωσης. Οι περισσότερες συναλλαγές γινόταν μέσα σε κοινωνικές ομάδες. Στην κορυφή αυτών βρισκόταν κάποιοι κατακτητές που συγκέντρωναν κεφάλαια με επιχειρηματικό ρίσκο, για να χρηματοδοτήσουν τις εκστρατείες τους. Τα κεφάλαια αυτά

μπορούσαν να προέρχονται από αγαθά που έρχονταν και μέσω εξερευνησεων. Γνωστοί έγιναν έμποροι της εποχής όπως ο Τζέικομπ Φάγκκερ (*Jakob Fugger*, 1459-1525) και ο Τζιοβάνι ντι Μπίκκι των Μεδίκων (*Giovanni di Bicci de' Medici*, 1360-1428). Οι ανακαλύψεις του Μάρκο Πόλο (*Marco Polo*, 1254-1324), του Χριστόφορου Κολόμβου (*Christopher Columbus*, 1451-1506) και του Βάσκο ντα Γκάμα (*Vasco da Gama*, 1469-1524), ουσιαστικά οδήγησαν για πρώτη φορά σε μια παγκόσμια οικονομία. Οι πρώτες επιχειρήσεις ήταν εμπορικοί οίκοι. Το 1513 ιδρύθηκε το πρώτο χρηματιστήριο, στην Αμβέρσα. Η «οικονομία» της εποχής είχε πρωτίστως την έννοια του εμπορίου.

Οι ιστορικοί περικλείουν την «εμποροκρατία» στη χρονική περίοδο 1450 - 1750. Στην περίοδο αυτή, αναδύεται η έννοια του κράτους που πρέπει να επιβληθεί σε δύο μέτωπα: α) Την εξωτερική όψη της παπικής εξουσίας και β) Την ενοποίηση της εσωτερικής περιοχής. Οι στοχαστές του μερκαντιλισμού υποστηρίζουν την οικονομική ανάπτυξη μέσω του πλούτου των εθνών και τελικά μέσω του εμπορίου που επιτρέπει σε ένα πλεόνασμα του εμπορικού ισοζυγίου, μέσω επενδύσεων σε οικονομικές δραστηριότητες, αυξανόμενες αποδόσεις, όπως είχε επισημάνει ο Ιταλός οικονομολόγος Αντόνιο Σάρρα (*Antonio Serra*) το 1613.

Οι Ευρωπαϊκές κατακτήσεις σε άλλες ηπείρους, που ονομάστηκαν αποικίες, έγιναν βραχίονες των αντίστοιχων ευρωπαϊκών κρατών. Σε άνθηση βρίσκονταν τα εθνικά κράτη Ισπανία, Πορτογαλία, Γαλλία, Μεγάλη Βρετανία και Ολλανδία, που προσπάθησαν να ελέγξουν το εμπόριο με τελωνειακούς δασμούς και φόρους, με σκοπό να προστατεύσουν τις εθνικές οικονομίες τους. Η εμποροκρατία ήταν η πρώτη προσέγγιση και το ενδιαμέσο μεταξύ του ιδιωτικού πλούτου και του δημόσιου συμφέροντος. Η λαϊκοποίηση στην Ευρώπη επέτρεψε στα κράτη να χρησιμοποιήσουν την τεράστια περιουσία της εκκλησίας για την ανάπτυξη των πόλεων. Η επιρροή των ευγενών (σταδιακά) μειώθηκε. Οι πρώτοι υπουργοί οικονομικών άρχισαν την εργασία τους. Τραπεζίτες όπως ο Άμσελ Μάγιερ Ρόθσσαιλντ (*Amschel Mayer Rothschild*, 1773-1855) άρχισαν να χρηματοδοτούν εθνικά προγράμματα όπως πόλεμοι και υποδομές. Η «οικονομία» τότε είχε το νόημα της εθνικής οικονομίας, ως ένα θέμα που αφορούσε τις συνολικές οικονομικές δραστηριότητες των πολιτών του.

Ο πρώτος οικονομολόγος του κόσμου, με την πραγματική έννοια του όρου, ήταν ο Σκωτσέζος Άνταμ Σμιθ (*Adam Smith*) (1723-1790). Αυτός όρισε τις βάσεις της «εθνικής οικονομίας»: τα προϊόντα προσφέρονται σε μια φυσική τιμή που παράγεται από τον ανταγωνισμό, το συνδυασμό προσφοράς και ζήτησης και τον καταμερισμό της εργασίας. Αυτός υποστήριξε ότι το βασικό κίνητρο για το ελεύθερο εμπόριο είναι το προσωπικό κέρδος. Η αποκαλούμενη «υπόθεση του προσωπικού κέρδους» έγινε μια ανθρωπολογική βάση για την οικονομία. Ο Τόμας Ρόμπερτ Μάλθους (*Thomas Robert Malthus*) (1766-1834) μετέφερε την ιδέα της προσφοράς και ζήτησης στο πρόβλημα του υπερπληθυσμού. Οι ΗΠΑ έγιναν ένα μέρος που εκατομμύρια ομογενείς από όλες τις Ευρωπαϊκές χώρες έψαχναν ελεύθερη οικονομική εξέλιξη.

Η «Βιομηχανική Επανάσταση» ήταν μια (χρονική) περίοδος από το 18ο αιώνα ως τον 19ο αιώνα, με μεγάλες αλλαγές στη γεωργία, στη μεταποίηση, στην εξόρυξη και τις μεταφορές. Αυτό το σύνολο των αλλαγών είχε πρωτοφανούς μεγέθους επιπτώσεις στις κοινωνικοοικονομικές και πολιτιστικές συνθήκες (αρχικά) στο Ηνωμένο Βασίλειο και συνεπώς μετά επεκτάθηκε σε ολόκληρη την Ευρώπη, τη Βόρεια Αμερική και τελικά (πρακτικά) σε ολόκληρο τον πλανήτη. Η μετάβαση στη Βιομηχανική Επανάσταση σηματοδότησε ένα μεγάλο σημείο καμπής στην ανθρώπινη ιστορία. Σχεδόν κάθε τομέας της καθημερινής ζωής τελικά επηρεάστηκαν με κάποιον τρόπο. Στην Ευρώπη άρχισε να επεκτείνεται ο καπιταλισμός, αντικαθιστώντας το (παιλιότερο) καθεστώς της εμποροκρατίας (που σήμερα ονομάζεται προστατευτισμός) και οδήγησε σε οικονομική ανάπτυξη. Η περίοδος ονομάστηκε (μεταγενέστερα) «Βιομηχανική Επανάσταση», γιατί το σύστημα παραγωγής και καταμερισμού της εργασίας επέτρεψε τη μαζική παραγωγή των αγαθών (και πολλών υπηρεσιών).

## 2. ΟΙΚΟΝΟΜΟΛΟΓΟΙ

### 2.1 Ορισμός

**Οικονομολόγος** θεωρείται γενικά ο απόφοιτος Οικονομικής Σχολής, οικονομικής ή διοικητικής κατεύθυνσης. Ο οικονομολόγος επεξεργάζεται, αναλύει και μελετά οικονομικά φαινόμενα, μεγέθη, τάσεις και δείκτες της οικονομικής δραστηριότητας με τη χρήση μαθηματικών, στατιστικών και οικονομετρικών μεθόδων και τεχνικών.

Προτείνει τρόπους για την επίλυση των οικονομικών προβλημάτων (παραγωγή, επιλογή τεχνολογίας, διανομή, οικονομική ανάπτυξη) και τη βελτίωση της απόδοσης και λειτουργίας του οικονομικού συστήματος. Οι οικονομολόγοι παρέχουν συμβουλευτικές υπηρεσίες σε οικονομικά, χρηματοπιστωτικά, αναπτυξιακά, επιχειρηματικά, φορολογικά, λογιστικά, διοικητικά, οργανωτικά κ.ά. θέματα σε επίπεδο επιχείρησης, κλάδου, τομέα και συνολικά της οικονομίας.

Η Οικονομική Επιστήμη στη νεότερη εποχή έχει αφετηρία τον «Πλούτο των Εθνών» του Adam Smith (1776). Στους κόλπους της έδρασαν μεγάλοι οικονομολόγοι, που έβαλαν τη σφραγίδα τους στην άσκηση οικονομικής πολιτικής και στην διαμόρφωση της πορείας του σύγχρονου κόσμου. Ο κατάλογος των μεγάλων οικονομολόγων είναι αρκετά εκτενής και περιλαμβάνει ονόματα, όπως: David Ricardo (εισήγαγε την εργασιακή θεωρία της αξίας), Alfred Marshall (δημιούργησε την παραδοσιακή ανάλυση προσφοράς και ζήτησης στη μαθηματική της μορφή), Karl Marx (άσκησε κριτική στο καπιταλιστικό σύστημα και οδήγησε στην εμφάνιση διαφόρων μορφών σοσιαλιστικών οικονομιών), John Maynard Keynes (εισήγαγε την κρατική παρέμβαση στην οικονομία και βοήθησε να βγει η παγκόσμια οικονομία από την ύφεση του 1929-1932), Joseph Schumpeter (ο πατέρας της «δημιουργικής καταστροφής», όπου νέες οικονομικές δομές δημιουργούνται από τα συντρίμια των παλαιότερων), Paul Samuelson (ο πιο πολυδιαβασμένος πανεπιστημιακός οικονομολόγος, συνέβαλε στη διαμόρφωση της σύγχρονης μικροοικονομικής και μακροοικονομικής θεωρίας στη μεταπολεμική περίοδο), Milton Friedman (εισήγαγε τον μονεταρισμό), John Galbraith (άσκησε αυστηρή κριτική στο αμερικανικό οικονομικό σύστημα που επικράτησε στον 20ό αιώνα), John Nash (βελτίωσε τη σύγχρονη θεωρία των παιγνίων σχετικά με τη λειτουργία των ολιγοπωλιακών αγορών).

Από το 1969 έχει καθιερωθεί η βράβευση των σπουδαιότερων οικονομολόγων με βραβείο Nobel. Οι βραβευθέντες έχουν συμβάλει στην ανάπτυξη της οικονομικής επιστήμης, τόσο σε θεωρητικό, όσο και σε εφαρμοσμένο επίπεδο. Οι ιδέες και οι απόψεις τους επηρέασαν τη διαμόρφωση της σύγχρονης οικονομικής θεωρίας και



Μεταπτυχιακή Διατριβή Αργυρόπουλος Αθανάσιος  
σκέψης, και συχνά δοκιμάστηκαν στην πράξη με μεγαλύτερη ή μικρότερη επιτυχία. Πρόκειται για τους πρωτοπόρους της Οικονομικής Επιστήμης, οι οποίοι ανέλαβαν να μελετήσουν την οικονομική συμπεριφορά των ανθρώπων και να διατυπώσουν νόμους, αρχές και προτάσεις που διέπουν την οικονομική ζωή.

Εξαιρετικοί Έλληνες οικονομολόγοι έχουν υπηρετήσει την Οικονομική Επιστήμη στην Ελλάδα και στο εξωτερικό μέσα από διάφορους ρόλους στα Πανεπιστήμια, την Πολιτική, την Έρευνα, τη Δημόσια Διοίκηση κ.λ.π.

## **2.2 Ρόλος των Οικονομολόγων**

Η δύναμη των αποφάσεων των οικονομολόγων σε επίπεδο διαχείρισης της οικονομίας συνολικά, τομέων ή κλάδων της οικονομίας ή σε επίπεδο επιχειρήσεων είναι εξαιρετικά μεγάλης σημασίας. Οι αποφάσεις αυτές επηρεάζουν την κατανομή των πόρων, και προσδιορίζουν το επίπεδο της παραγωγής, της απασχόλησης, της διανομής και της ανάπτυξης. Συνολικά, όπως δείχνει η σύγχρονη οικονομική ιστορία, οι οικονομολόγοι έχουν συμβάλει στην οικοδόμηση του σύγχρονου επιπέδου οικονομικής και κοινωνικής ευημερίας σ' όλο τον κόσμο.

Σε δύσκολες οικονομικές περιόδους ύφεσης ή στασιμότητας, οι κυβερνήσεις και η κοινή γνώμη αναζητούν εναγωνίως τις συμβουλές έγκριτων οικονομολόγων.

Ακόμη και σήμερα, όπου τα προβλήματα οικονομικής ανάπτυξης διαπλέκονται με ζητήματα διαχείρισης των κλιματικών αλλαγών, οι οικονομολόγοι έχουν αναλάβει το δύσκολο έργο να σχεδιάσουν τους νέους άξονες της «πράσινης» ανάπτυξης με βάση τα νέα δεδομένα στις νέες συνθήκες. Η έμφαση μεταφέρεται στην ανάπτυξη των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, στη διαχείριση των βιομηχανικών αποβλήτων, στην ανακύκλωση, στην προστασία των δασών και του υδάτινου περιβάλλοντος, στην πράσινη επιχειρηματικότητα.

## **2.3 Κριτική για Οικονομολόγους**

Συχνά οι οικονομολόγοι κατηγορούνται για τα αποτελέσματα των λανθασμένων οικονομικών πολιτικών που εφαρμόζουν και την αδυναμία τους να κάνουν σωστές προβλέψεις. Η αλήθεια είναι ότι το μίγμα των μέτρων οικονομικής πολιτικής που εφαρμόζουν κατά καιρούς οι κυβερνήσεις επηρεάζεται από πολλούς διαφορετικούς ιστορικούς, ιδεολογικούς, πολιτικούς, και πολιτιστικούς παράγοντες, γι' αυτό και δεν υπάρχει γενική συναίνεση για την ορθότητα ή μη κάποιων επιλογών. Είναι, έτσι, συνηθισμένο φαινόμενο οι οικονομολόγοι να ταυτίζονται στην ανάλυση των αιτίων μιας

συγκεκριμένης οικονομικής κατάστασης (Θετική Οικονομική), αλλά να διαφωνούν στο «δέον γενέσθαι» (Κανονιστική ή Δεοντολογική Οικονομική). Προφανώς, στο υψηλό επίπεδο, η γνώμη ενός σοβαρού οικονομολόγου για θέματα άσκησης οικονομικής πολιτικής και λήψης αποφάσεων πρέπει να είναι ανεξάρτητη από τρέχουσες πολιτικές συγκυρίες και ανεπηρέαστη από κέντρα εξουσίας και ομάδες συμφερόντων.

Από την άλλη, ενώ έχει υπάρξει εξαιρετική πρόοδος στη δημιουργία οικονομικών υποδειγμάτων, ποσοτικών μεθόδων και στατιστικών μοντέλων με τα οποία επιχειρείται η διατύπωση προβλέψεων για την εξέλιξη βασικών οικονομικών μεγεθών, εν τούτοις, η οικονομική ζωή χαρακτηρίζεται από μεγάλη αβεβαιότητα, και είναι πολλοί οι εξωγενείς και αστάθμητοι παράγοντες που ανατρέπουν τις όποιες προβλέψεις. Σε μεγάλο βαθμό, υπάρχει μεγάλη δυσκολία να υπάρξει ουσιαστικός έλεγχος στις πράξεις και τις συμπεριφορές των οικονομούντων ατόμων, καθώς εξακολουθούν να κυριαρχούν τα παραδοσιακά «εγωιστικά» κίνητρα που διέπουν την οικονομική συμπεριφορά τους. Εξ άλλου, η οικονομική ζωή χαρακτηρίζεται από έντονες διακυμάνσεις του επιπέδου οικονομικής δραστηριότητας, και συχνά είναι αδύνατη έως πολύ δύσκολη η λήψη μέτρων σταθεροποίησης της οικονομίας. Η οικονομική αστάθεια είναι δομικό χαρακτηριστικό του σύγχρονου συστήματος της μικτής οικονομίας και η ελεύθερη λειτουργία των αγορών δεν μπορεί από μόνη της να εξασφαλίσει τους επιθυμητούς στόχους.

Οι οικονομολόγοι καλούνται να λάβουν υπόψη τις επιδιώξεις, τις ανάγκες και τα συμφέροντα εκατομμυρίων παραγωγών και καταναλωτών, να δημιουργήσουν το κατάλληλο θεσμικό πλαίσιο λειτουργίας των αγορών, να αξιολογήσουν το κατάλληλο μίγμα οικονομικής πολιτικής και να δράσουν βραχυχρόνια για την επίτευξη μακροχρόνιων στόχων μέσα σ' ένα συνεχώς μεταβαλλόμενο περιβάλλον. Αυτό εξηγεί την συχνή αναποτελεσματικότητα στην επιδίωξη σημαντικών στόχων της οικονομικής πολιτικής.

## **2.4 Ενέργειες-Προσεγγίσεις**

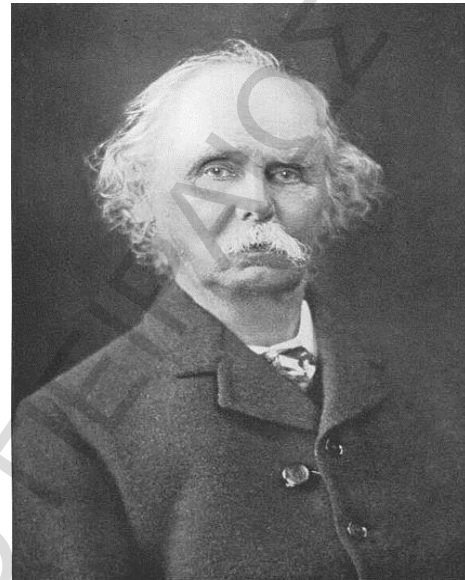
Οι οικονομολόγοι φαίνεται πως έχουν διδαχθεί από τα λάθη του παρελθόντος και συντονίζουν τις ενέργειές τους σε εθνικό, περιφερειακό και διεθνές επίπεδο για την επίτευξη των στόχων οικονομικής πολιτικής, που πάντα παραμένουν επίκαιροι και ουσιώδεις για την κοινωνική ευημερία. Τέτοιοι στόχοι είναι η καταπολέμηση του πληθωρισμού και της ανεργίας, η αναδιανομή του εισοδήματος υπέρ των οικονομικά ασθενέστερων ατόμων και τάξεων, η σταθερή οικονομική ανάπτυξη με μέριμνα για την προστασία του περιβάλλοντος, η μείωση των ελλειμμάτων στον κρατικό προϋπολογισμό και στο ισοζύγιο εξωτερικών συναλλαγών, η μείωση του δημόσιου χρέους, η προστασία των συμφερόντων των καταναλωτών, η οικοδόμηση του κοινωνικού «κράτους-δικαίου», η εξάλειψη της φτώχειας στις λιγότερο αναπτυγμένες χώρες.

Συμπερασματικά, αυτό που μπορεί να πιστωθεί στους οικονομολόγους είναι η ακατάπαυστη ικανότητά τους να μετεξελίσσουν τη θεωρία τους και να αναπροσαρμόζουν τις προτεινόμενες πολιτικές τους ανάλογα με τα διδάγματα που προκύπτουν από τη διαχείριση των προβλημάτων του παρελθόντος. Η οικονομική ιστορία δεν διδάσκει τους οικονομολόγους το τί πρέπει να κάνουν, αφού τα κοινωνικοοικονομικά δεδομένα συνεχώς αλλάζουν, αλλά τους εξοπλίζει με τη δύναμη να μην επαναλάβουν τα λάθη του παρελθόντος. Η Οικονομική Επιστήμη δεν είναι μια επιστήμη ακριβείας και δεν βασίζεται στα πειράματα, όπως η Φυσική. Οι πολιτικές, φιλοσοφικές και προσωπικές πεποιθήσεις χρωματίζουν τη σκέψη των οικονομολόγων.

Η μέχρι σήμερα πορεία του σύγχρονου κόσμου δείχνει ότι ο ρόλος των οικονομολόγων θα εξακολουθήσει να είναι ιδιαίτερα σημαντικός και στις επόμενες γενιές. Υπάρχουν οικονομολόγοι διεθνώς αναγνωρισμένοι καθώς οι θεωρίες και οι απόψεις τους αποτέλεσαν ακρογωνιαίο λίθο για την ανάπτυξη και την εξέλιξη της Οικονομικής Επιστήμης. Στις θεωρίες τους στηρίζονται μέχρι και σήμερα όλοι οι οικονομολόγοι προκειμένου να λάβουν μέτρα οικονομικής πολιτικής τόσο σε εγχώριο όσο και σε διεθνές επίπεδο. Στα ακόλουθα κεφάλαια θα γίνει αναφορά σε τέσσερις (4) «μεγάλους» οικονομολόγους και στις θεωρίες τους, κάνοντας κατανοητή στον αναγνώστη τη συμβολή των οικονομολόγων στο κοινωνικό-οικονομικό παρασκήνιο όλων των χωρών.

Αξίζει να σημειωθεί πως οι θεωρίες που θα αναλυθούν δεν αποτελούν τις μοναδικές διατυπώσεις των υπό εξέταση οικονομολόγων, αλλά έχει γίνει επιλογή μιας από τις σημαντικότερες θεωρίες τους.

### 3. ΑΛΦΡΕΝΤ ΜΑΡΣΑΛ (ALFRED MARSHALL)



#### 3.1 Βιογραφία

Γεννήθηκε στην Αγγλία στις 26 Ιουλίου του 1842. Μεγάλωσε σε προάστιο του Λονδίνου και σπούδασε στην Εμπορική Σχολή Taylor (Merchant Taylors' School) και στο κολέγιο του Αγίου Ιωάννου (St. John's College), όπου κατέκτησε και τη δεύτερη θέση του καλύτερου φοιτητή στα μαθηματικά, το 1865. Αργότερα εγκατέλειψε τη φυσική και στράφηκε προς τη φιλοσοφία και έπειτα προς τις κοινωνικές επιστήμες, όπου τα οικονομικά διαδραμάτιζαν σπουδαίο αλλά περιορισμένο ρόλο. Πίστευε πως στον πραγματικό κόσμο η καθημερινή οικονομική ζωή είναι άμεσα συνδεδεμένη με στοιχεία κοινωνικά, πολιτικά και πολιτισμικά. Στοιχεία που, κατά τη γνώμη του δεν θα έπρεπε να αγνοούν στις θεωρίες τους οι οικονομολόγοι.

Οραματίστηκε δραματικές κοινωνικές αλλαγές συμπεριλαμβανομένου της μείωσης της φτώχειας και της ανισότητας. Είδε ότι το χρέος της οικονομίας είναι η βελτίωση των υλικών συνθηκών, αλλά πίστευε πως αυτό μπορεί να γίνει μόνο με τη σύμπραξη των δυνάμεων της κοινωνίας και της πολιτικής. Τα ενδιαφέροντά του για τον φιλελευθερισμό, το σοσιαλισμό, το εμπόριο μεταξύ των εθνών, την εκπαίδευση των γυναικών, τη φτώχεια και την πρόοδο είναι εμφανή στις μετέπειτα δραστηριότητές του και στα κείμενά του.

Το 1865 πήρε υποτροφία από το κολλέγιο Αγίου Ιωάννη στο Cambridge και έγινε λέκτορας στις ηθικές επιστήμες το 1868. Το 1885 έγινε καθηγητής πολιτικής οικονομίας στο Cambridge, όπου και παρέμεινε μέχρι και τη σύνταξή του το 1908. Με το πέρασμα του χρόνου επηρεάστηκε από πολλούς βρετανούς σκεπτικιστές όπως Henry Sidgwick, W.K. Clifford, Benjamin Jowett, William Stanley Jevons, Francis Ysidro Edgeworth, John Neville Keynes and John Maynard Keynes. Επιπλέον, ίδρυσε το "Cambridge School" το οποίο εστίαζε κυρίως σε θέματα όπως τα οικονομικά της κοινωνικής ευημερίας, θεωρία των εταιρειών κλπ. Μετά τη σύνταξή του η ηγεσία πέρασε στους Arthur Cecil Pigou και John Maynard Keynes.

Θέλησε να βελτιώσει τη μαθηματική ακαμψία των οικονομικών και να την μετασηματίσει σε ένα επιστημονικότερο επάγγελμα. Το 1870 έγραψε έναν μικρό αριθμό κομματιών στο διεθνές εμπόριο για τα προβλήματα του προστατευτισμού. Το 1879, πολλές από αυτές τις εργασίες συντάχθηκαν σε μια εργασία που τιτλοφορήθηκε ως «Θεωρία του Εξωτερικού Εμπορίου: Η καθαρή θεωρία των εσωτερικών τιμών» (The Theory of Foreign Trade: The Pure Theory of Domestic Values). Τον ίδιο χρόνο δημοσίευσε τα Οικονομικά της Βιομηχανίας με τη σύζυγό του Mary Paley. Αν και ο Marshall εξέτασε τα οικονομικά από ένα πιο αυστηρό μαθηματικό επίπεδο, δεν θέλησε τα μαθηματικά να επισκιάσουν την οικονομική διάσταση και να καταστήσει με αυτό τον τρόπο τα οικονομικά απρόσιτα προς τα άτομα κατώτερου κοινωνικού επιπέδου.

Συνεπώς, ο Marshall προσαρμοσε το κείμενο των βιβλίων του στους «λαϊκούς» και έβαλε το μαθηματικό περιεχόμενο στις υποσημειώσεις και τα παραρτήματα για τους επαγγελματίες.

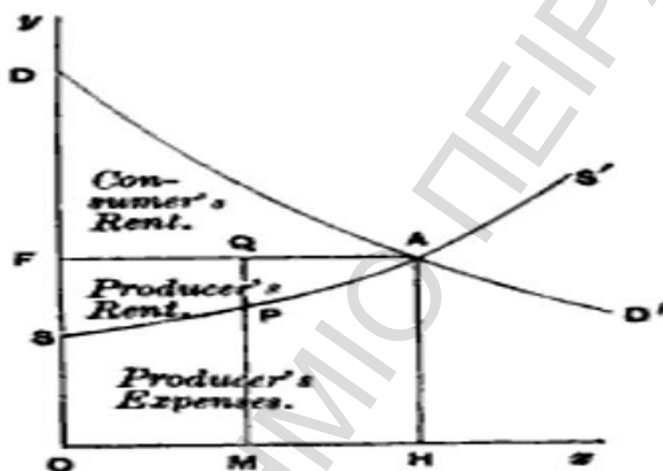
Ειδικότερα ο Μάρσαλ σε μια εποχή αμφισβητήσεων και συγκρούσεων γύρω από τη θεωρία της αξίας, διεμβόλισε τις δογματικές αντιλήψεις και κατάφερε να συνενώσει αλλά και να εναρμονίσει την παραδοσιακή αρχή του κόστους παραγωγής με την αρχή της οριακής χρησιμότητας.

Στο ιστορικής σημασίας έργο του «Αρχές των Οικονομικών» του 1890 εισάγει τη συστηματική μέθοδο ανάλυσης και ορισμένες έννοιες που αποτελούν από τότε οδηγό, σε κάθε οικονομική προσέγγιση της αγοράς. Μιλάει για την «ελαστικότητα της ζήτησης», το «καταναλωτικό πλεονέκτημα», την «αντιπροσωπευτική επιχείρηση» και άλλες έννοιες. Σύμφωνα με τη θεωρία του Μάρσαλ η αγορά αποτελεί μια γεωγραφική περιοχή όπου οι πωλητές συναγωνίζονται τους αγρότες. Όσο πιο τέλεια είναι αυτή η αγορά τόσο μεγαλύτερη είναι η τάση να εξισωθεί η τιμή ενός προϊόντος σε όλα τα μέρη της.

Η θεωρία του αυτή σε συνδυασμό με τη θέση του ότι οι τιμές προσδιορίζονται ταυτόχρονα από το κόστος και τη ζήτηση, κατέστησαν τον Μάρσαλ έναν από τους κορυφαίους εκπροσώπους της σύγχρονης αντίληψης περί της αξίας. Εξίσου σημαντικά έργα του, εκτός από τις «Αρχές των Οικονομικών» υπήρξαν και τα «Βιομηχανία και Εμπόριο» και «Χρήμα, Πίστη και Εμπόριο».

Η πρώτη έκδοση έγινε το 1890, και η όγδοη έκδοση το 1920 από τον Macmillan. Το εγχειρίδιο αυτό καθιέρωσε και την αλλαγή του ονόματος της οικονομικής επιστήμης από "Political Economy" (Πολιτική Οικονομία) σε "Economics" (Οικονομικά). Η διάκριση μικροοικονομικής και μακροοικονομικής θεωρίας δεν υπήρχε βεβαίως στον Marshall, πρόκειται όμως στην ουσία για μικροοικονομικό εγχειρίδιο. Ο Marshall θέσπισε για πρώτη φορά στο Πανεπιστήμιο του Cambridge εξετάσεις για πτυχίο στις Οικονομικές Επιστήμες. Μέχρι τότε η Πολιτική Οικονομία αποτελούσε μέρος του προγράμματος «Ηθικών Επιστημών».

Χρησιμοποίησε, πρώτος, και για παιδαγωγικούς κυρίως σκοπούς, το οικείο πλέον διάγραμμα με τις καμπύλες ζήτησης και προσφοράς να τέμνονται σε ένα σημείο ισορροπίας.



Σχήμα 1: Ισορροπία Μάρσαλ

### 3.2 Θεωρία

Ο ίδιος ο Marshall, θέλοντας να τονίσει πόσο σημαντική ήταν η ανεξαρτησία των δύο καμπυλών δίδαξε ξεχωριστά τη θεωρία στην οποία βασίζεται η κάθε καμπύλη. Έτσι προέκυψαν ως διαφορετικές ενότητες της Θεωρίας των Τιμών: (α) η Θεωρία του Καταναλωτή και (β) η Θεωρία του Παραγωγού και των Επιχειρήσεων. Συνθέτοντας τις δύο αυτές ενότητες της Θεωρίας των Τιμών, ο Marshall ήλπιζε ότι θα οδηγήσει τους αναγνώστες του σε μια γενική θεωρία τιμών και ποσοτήτων όπως αυτές διαμορφώνονται από την σύνθεση των δύο δυνάμεων της αγοράς (market forces). Από τότε η Θεωρία των Τιμών διδάσκεται σε δύο μέρη: Αρχικά οι φοιτητές εφαρμόζουν στο επίπεδο των καταναλωτικών επιλογών την βασική αρχή που δέσποζε στην σκέψη του Marshall (την λεγόμενη ισο-οριακή αρχή ή, αγγλιστί, *equi-marginal principle*) με σκοπό να «χτιστεί» εξ αρχής, και αναλυτικά, η καμπύλη ζήτησης ενός αγαθού. Αργότερα εφαρμόζαν την ίδια αρχή στις επιχειρηματικές επιλογές των παραγωγών του αγαθού αυτού και, έτσι, κατέληγαν στην καμπύλη προσφοράς του.

Αφού είχαν πλέον εκμαιεύσει τις καμπύλες ζήτησης και προσφοράς (ως αποτέλεσμα ορθολογικών επιλογών των αγοραστών και των πωλητών), τις επέθεταν στο πλαίσιο ενός διαγράμματος με σκοπό την εξαγωγή συμπερασμάτων για το ποιος συνδυασμός τιμών και ποσοτήτων αντιστοιχεί σε μια κατάσταση ισορροπίας. Μετά το θάνατο του Marshall, το μάθημα της Θεωρίας των Τιμών υπέστη δύο αλλαγές. Η πρώτη ήταν η πρόσθεση μιας τρίτης ενότητας σε αυτές της θεωρίας καταναλωτή και της θεωρίας επιχειρήσεων: Της Θεωρίας Γενικής Ισορροπίας και Κοινωνικής Ευημερίας. Ο λόγος απλός: Η ισορροπία ενός διαγράμματος με τις καμπύλες ζήτησης και προσφοράς του Marshall είναι μια αυστηρά μερική ισορροπία (partial equilibrium), υπό την έννοια ότι αφορά μόνο ένα αγαθό και υποθέτει ότι όλες οι υπόλοιπες αγορές είναι παγωμένες (π.χ. ότι καμία άλλη τιμή δεν αλλάζει, το εισόδημα των καταναλωτών παραμένει σταθερό κλπ). Λατινιστί, πρόκειται για την υπόθεση *ceteris paribus* - δηλαδή, «όλα τα υπόλοιπα παραμένουν ίδια». Τι γίνεται όμως όταν τα υπόλοιπα (*cetera*) δεν παραμένουν ίσα (*paria*); Τότε χρειαζόμαστε μια θεωρία γενικής ισορροπίας (σε αντιπαράθεση με την μερική ισορροπία του Marshall).

Έτσι προστέθηκε αυτή η τρίτη ενότητα, η οποία μάλιστα απέκτησε και τον τίτλο Θεωρία της Κοινωνικής Ευημερίας, αντανακλώντας την πεποίθηση ότι η κοινωνική ευημερία και η γενική ισορροπία είναι άρρηκτα συνδεδεμένες. Η δεύτερη αλλαγή που υπέστη η Θεωρία των Τιμών ήταν αλλαγή της ονομασίας της σε Μικροοικονομική Θεωρία. Βασικός λόγος αυτής της μετονομασίας ήταν η επανάσταση στην οικονομική σκέψη που επέφερε ο μαθητής του Marshall, ο John Maynard Keynes (1883-1946). Ο Keynes υποστήριξε ότι η μελέτη του καθορισμού των συνολικών μεγεθών (γενικό επίπεδο τιμών, συνολική προσφορά και ζήτηση, ανεργία), καθιστά αναγκαία μια προσέγγιση καθοριστικά διαφορετική από εκείνη των κλασικών, και ιδιαίτερα της επικρατούσας τότε μαρσαλιανής ορθοδοξίας. Οι αρχές που διέπουν την κατανόηση της λειτουργίας στο συνολικό επίπεδο μιας καπιταλιστικής οικονομίας, δεν μπορεί να είναι οι ίδιες με εκείνες που διέπουν τις οικονομικές αποφάσεις του νοικοκυριού και τις επιχειρήσεις. Έτσι εδραιώθηκε η μακροοικονομική θεωρία η οποία, τουλάχιστον έτσι όπως τη δίδασκε ο Keynes, θύμιζε πολύ λίγο της Θεωρίας των Τιμών του δασκάλου του.

Επομένως, μεταξύ της Κεϋνσιανής έμπνευσης θεωρίας γενικών τιμών και συνολικών ποσοτήτων και της θεωρίας τιμών του Marshall, βαπτίστηκε η μεν πρώτη Μακροοικονομική, η δε δεύτερη Μικροοικονομική.

### 3.2.1 Παράδειγμα-Απόσπασμα

Από το έργο-εγχειρίδιο του Marshall: (Principles, 8th, V.II.1):

Σύμφωνα με αυτό τον κανόνα-θεμέλιο της μικροοικονομικής θεωρίας, τα ορθολογικά άτομα αποφασίζουν ποιους συνδυασμούς αγαθών θα αγοράσουν, πόσες ώρες θα θελήσουν να εργαστούν ως εργάτες, πόσο λάδι θα φέρουν στην αγορά ως αγρότες, πόσες πολυκατοικίες θα χτίσουν ως εργολάβοι, βάσει ενός και μοναδικού γνώμονα:

Όταν ένα αγόρι μαζεύει βατόμουρα για να τα φάει, το ίδιο το μάζεμα είναι αρχικά ευχάριστο. Για λίγο καιρό ακόμα η χαρά του φαγητού φτάνει και περισσεύει για να του ξεπληρώσει τον κόπο του μαζέματος. Αλλά αφού έχει φάει αρκετά, η επιθυμία για περισσότερα (βατόμουρα) μειώνεται· ενώ το μάζεμα αρχίζει να τον κουράζει, που μπορεί να οφείλεται περισσότερο στην αίσθηση μονοτονίας παρά στην κόπωση. Η ισορροπία επέρχεται όταν επιτέλους η προθυμία του για παιχνίδι και η αποστροφή του για το μάζεμα αντισταθμίζουν την επιθυμία του φαγητού. Η ικανοποίηση που μπορεί να πάρει από το μάζεμα των βατόμουρων έχει φτάσει στο μέγιστο. Μέχρι αυτό το σημείο κάθε καινούργιο βατόμουρο προσέθετε περισσότερο στην ευχαρίστησή του από ότι αφαιρούσε. Μετά από αυτήν την στιγμή κάθε επιπλέον βατόμουρο αφαιρεί περισσότερη ευχαρίστηση από ότι προσθέτει.

### 3.2.2 Ζήτηση

Ζητούμενη ποσότητα είναι η ποσότητα από ένα αγαθό το οποίο οι αγοραστές είναι πρόθυμοι και μπορούν να το αγοράσουν.

Νόμος της ζήτησης:

«Ο νόμος της ζήτησης λέει ότι κρατώντας όλα τα άλλα σταθερά (*ceteris paribus*), η ποσότητα που ζητείται για ένα αγαθό μειώνεται όταν αυξηθεί η τιμή του αγαθού αυτού. «Η ζητούμενη ποσότητα αυξάνεται με κάθε μείωση της τιμής και μειώνεται με κάθε αύξηση της τιμής».

Καμπύλη ζήτησης:

Η καμπύλη ζήτησης είναι ένα διάγραμμα που δείχνει την σχέση μεταξύ της τιμής και της ζητούμενης ποσότητας για ένα αγαθό.

Όταν μιλάμε για την ζήτηση εννοούμε την ποσότητα ενός αγαθού ή μιας υπηρεσίας που ένας καταναλωτής επιθυμεί και μπορεί να αγοράσει σε διάφορες τιμές μέσα σε μια χρονική περίοδο. Την ζήτηση μπορούμε να της απεικονίσουμε με μια καμπύλη που ονομάζουμε καμπύλη ζήτησης και δείχνει τη ζητούμενη ποσότητα που ένας καταναλωτής επιθυμεί και μπορεί να αγοράσει σε διάφορες τιμές σε μια ορισμένη χρονική διάρκεια. Γιατί η αγοραζόμενη ποσότητα ενός αγαθού ή υπηρεσίας αυξάνει όταν η τιμή αυτού του αγαθού ή υπηρεσίας μειώνεται; Υπάρχουν διάφοροι λόγοι.

- Το αποτέλεσμα μεγέθους αγοράς (όσο η τιμή μειώνεται τόσο περισσότερα άτομα μπορούν να αγοράσουν το αγαθό, δηλαδή το μέγεθος της αγοράς μεγαλώνει).
- Το αποτέλεσμα εισοδήματος (όσο η τιμή μειώνεται τόσο περισσότερο αυξάνει η αγοραστική δύναμη του καταναλωτή)



• Το αποτέλεσμα υποκατάστασης (όσο η τιμή αυξάνεται τόσο λιγότερη ποσότητα αγοράζουμε από αυτό το αγαθό διότι οι καταναλωτές προσφεύγουν σε υποκατάστατα αγαθά που εκπληρώνουν τις ίδιες ανάγκες αλλά είναι σχετικά φτηνότερα)

### 3.2.3 Παράγοντες που επηρεάζουν την ζήτηση

Η ζήτηση ενός αγαθού ή υπηρεσίας εξαρτάται από πολλούς παράγοντες, το εισόδημα, τις τιμές των άλλων προϊόντων, τις προτιμήσεις των καταναλωτών, τις προσδοκίες, τον πληθυσμό, κτλ

$$Q = f (Y, P_x, P_y, T, E, \Pi)$$

Όπου

$Y$  = το εισόδημα των καταναλωτών

$P_x, P_y$  = οι τιμές των άλλων προϊόντων

$T$  = οι επιθυμίες-προτιμήσεις των καταναλωτών

$E$  = οι προσδοκίες

$\Pi$  = ο πληθυσμός

Εάν ένας άλλος παράγοντας αλλάξει εκτός από την τιμή του εν λόγω αγαθού τότε όλη η καμπύλη ζήτησης μετατοπίζεται δεξιά ή αριστερά αναλόγως την αλλαγή αυτού του παράγοντα. Έτσι εάν ο πληθυσμός αυξηθεί ολόκληρη η συνάρτηση ζήτησης μετατίθεται προς τα δεξιά.

Εάν υποθέσουμε ότι όλες οι μεταβλητές παραμένουν σταθερές εκτός από την τιμή του εν λόγω αγαθού, η συνάρτηση ζήτησης γίνεται:  $Q_d = f (P)$

Εάν υποθέσουμε γραμμική σχέση μεταξύ τιμής και ποσότητας η συνάρτηση ζήτησης μπορεί να γραφτεί όπως:  $Q_d = \alpha - \beta P$

Όπου  $\alpha$  είναι η αυτόνομη κατανάλωση (η ζητούμενη ποσότητα όταν η τιμή είναι μηδέν) και  $-\beta$  είναι η κλίση της καμπύλης ζήτησης.

### 3.2.4 Εισόδημα και ζήτηση

Η αύξηση του εισοδήματος μπορεί να έχει θετικό ή αρνητικό αποτέλεσμα επί της ζήτησης. Όταν η ζήτηση του προϊόντος αυξάνεται, όταν το εισόδημα αυξάνεται, τότε

λέμε ότι τα αγαθά αυτά είναι κανονικά αγαθά. Στην αντίθετη περίπτωση τα αγαθά είναι κατώτερα. Όταν η ζήτηση του προϊόντος αυξάνεται, όταν το εισόδημα μειώνεται, τότε λέμε ότι τα αγαθά αυτά είναι αγαθά Giffen.

### 3.2.5 Τιμές άλλων προϊόντων και ζήτηση

Όταν η ζήτηση ενός προϊόντος αυξάνεται, όταν η τιμή ενός άλλου προϊόντος αυξάνεται, τότε λέμε ότι τα αγαθά αυτά είναι υποκατάστατα (καφές και τσάι, βούτυρο και μαργαρίνη, ζάχαρη και μέλι, κτλ).

Τα αγαθά X και Y είναι συμπληρωματικά όταν η ζήτηση του προϊόντος X αυξάνεται, όταν η τιμή του άλλου προϊόντος Y μειώνεται (καφές και ζάχαρη, βούτυρο και μακαρόνια, μέλι και γιαούρτι, κτλ).

Τα αγαθά X και Y είναι ανεξάρτητα, όταν η ζήτηση του προϊόντος X δεν μεταβάλλεται όταν η τιμή του άλλου προϊόντος Y μειώνεται ή αυξάνεται (αεροπλάνα και βιβλία, κουρέιο και ανεμιστήρες, κτλ).

### 3.2.6 Χρησιμότητα και η θεωρία της ζήτησης

Ο καταναλωτής απολαμβάνει ικανοποίηση ή χρησιμότητα κάθε φορά που καταναλώνει ένα αγαθό ή υπηρεσία. Την χρησιμότητα αυτή την ονομάζουμε συνολική χρησιμότητα.

Για να μπορέσουμε να κατασκευάσουμε την καμπύλη ζήτησης, βασιζόμαστε στο νόμο της φθίνουσας οριακής χρησιμότητας. Σύμφωνα με τον νόμο αυτό, όσο η κατανάλωση ενός αγαθού ή μιας υπηρεσίας αυξάνει, η συνολική χρησιμότητα αυξάνει, αλλά κάθε επιπρόσθετη μονάδα κατανάλωσης προσθέτει λιγότερο στη συνολική χρησιμότητα. Δηλαδή, η επιπρόσθετη χρησιμότητα (οριακή χρησιμότητα) μειώνεται κάθε φορά που η συνολική κατανάλωση αυξάνει μέσα σε μια δεδομένη χρονική περίοδο. Όσο αυξάνει η συνολική κατανάλωση τόσο αυξάνει και η συνολική χρησιμότητα αλλά η οριακή χρησιμότητα (MU) μειώνεται. Όταν ο καταναλωτής καταναλώνει αγαθά και υπηρεσίες, αυτή η κατανάλωση αποσκοπεί στη μεγιστοποίηση της χρησιμότητάς του. Επειδή ο καταναλωτής έχει εισοδηματικούς περιορισμούς δεν μπορεί να αγοράσει όλες τις ποσότητες που επιθυμεί. Θα πρέπει λοιπόν να διαλέξει τους συνδυασμούς αγαθών σύμφωνα με τις προτεραιότητες που έχει θέσει. Η κατανάλωση των αγαθών θα σταματήσει όταν η οριακή χρησιμότητα του κάθε αγαθού είναι ίδια. Ενώ η συνολική χρησιμότητα είναι η συνολική ικανοποίηση που λαμβάνει ο καταναλωτής από την κατανάλωση του αγαθού ή της υπηρεσίας, η οριακή χρησιμότητα είναι η διαφορά στην συνολική χρησιμότητα από κάθε διαδοχική αύξηση της κατανάλωσης.

Οι οικονομολόγοι υποθέτουν ότι οι καταναλωτές μπορούν να δώσουν μια υποκειμενική εκτίμηση της ικανοποίησης που λαμβάνουν από την κατανάλωση ενός αγαθού ή μιας υπηρεσίας. Στην πραγματικότητα όμως αυτό δεν είναι αναγκαίο. Οι καταναλωτές μπορούν απλώς να ταξινομήσουν τις προτιμήσεις τους χωρίς να είναι ανάγκη να κάνουν υποκειμενικές εκτιμήσεις της χρησιμότητας. Το αποτέλεσμα είναι το

ίδιο. Η καμπύλη ζήτησης έχει αρνητική κλίση και οι καταναλωτές αγοράζουν περισσότερο μόνο αν η τιμή του αγαθού ή της υπηρεσίας μειωθεί.

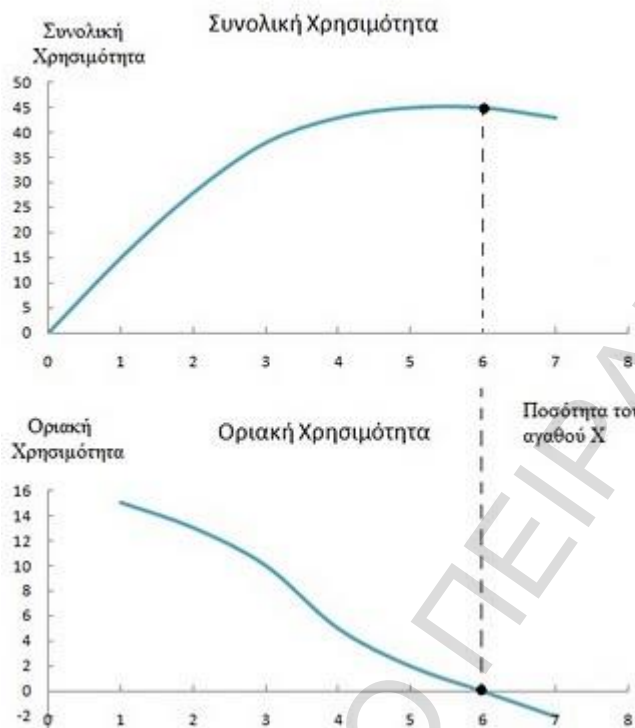
Ο καταναλωτής αντιμετωπίζει ένα πρόβλημα αριστοποίησης: δοθέντων των εφικτών συνόλων καταναλωτικών συνδυασμών που του είναι διαθέσιμα επιλέγει αυτό που του είναι προτιμητέο. Έστω ότι ο καταναλωτής έχει στη διάθεσή του να επιλέξει από η αγαθά.

Ο A. Marshall εισήγαγε μια πλασματική μονάδα μέτρησης του επιπέδου ικανοποίησης ενός ανθρώπου και την ονόμασε util. Από την έννοια της util προκύπτει η έννοια της **χρησιμότητας**. Το βασικό σκεπτικό του ήταν ότι : (i) όσο οι άνθρωποι δαπανούν περισσότερα χρήματα, θα αντλούν όλο και περισσότερη χρησιμότητα (ικανοποίηση) (ii) κατανέμοντας σε κάθε προϊόν που αγοράζεται έναν συγκεκριμένο αριθμό util, οι οικονομολόγοι μπορούν να μελετήσουν την καταναλωτική συμπεριφορά. Την προσέγγιση αυτή μελετά η **θεωρία της οριακής χρησιμότητας**.

Όμως, η κατανομή πλασματικών επιπέδων χρησιμότητας (util) σε πρότυπα δαπάνης είναι μεθοδολογικά αβάσιμη. Όταν η κατανάλωση ενός συγκεκριμένου προϊόντος αυξάνεται, θα υπάρχει ένα σημείο όπου η επιπλέον χρησιμότητα που κερδίζεται από κάθε επιπλέον μονάδα που αγοράζεται θα μειωθεί. Η θεωρία αυτή χρησιμοποιεί τις απόλυτες μονάδες χρησιμότητας (utils). Το πλέον σημαντικό μέτρο από τη σκοπιά του οικονομολόγου είναι η οριακή χρησιμότητα

Με τον όρο **οριακή χρησιμότητα** εννοείται η επιπλέον χρησιμότητα που αντλείται από την επιπλέον κατανάλωση μιας επιπλέον μονάδας του προϊόντος ισούται με τη διαφορά στη συνολική χρησιμότητα μεταξύ πρώτης και δεύτερης μονάδας που καταναλώνεται, μεταξύ δεύτερης και τρίτης, τρίτης και τέταρτης κ.ο.ε. Η οριακή χρησιμότητα μειώνεται όσο αυξάνεται η κατανάλωση και τελικά γίνεται αρνητική

## Καμπύλες Συνολικής και Οριακής Χρησιμότητας



Σχήμα 2: Καμπύλες Συνολικής και Οριακής Χρησιμότητας

Όσο η συνολική χρησιμότητα αυξάνεται (με φθίνοντα ρυθμό), η οριακή χρησιμότητα μειώνεται, όπως φαίνεται και στο διάγραμμα. Στο σημείο όπου η συνολική χρησιμότητα μεγιστοποιείται, η οριακή χρησιμότητα μηδενίζεται. Έτσι προκύπτει η έννοια της **ισορροπίας του καταναλωτή ή ισο-οριακή αρχή κατά Μάρσαλ**.

Ο καταναλωτής θα δαπανήσει τα χρήματά του σε οποιοδήποτε προϊόν, μέχρις ότου το τελευταίο ευρώ που δαπανάται να του αποφέρει την ίδια οριακή χρησιμότητα με το τελευταίο ευρώ που δαπάνησε σε κάποιο άλλο προϊόν. Ο κανόνας αυτός είναι γνωστός ως ισο-οριακή αρχή και γράφεται αλγεβρικά ως εξής:

$$\frac{MU_a}{P_a} = \frac{MU_b}{P_b} = \frac{MU_c}{P_c} = \frac{MU_d}{P_d}$$

Άρα, εξισώνοντας τη χρησιμότητα που αντλείται ανά χρηματική μονάδα από ένα προϊόν με εκείνη που αντλείται ανά χρηματική μονάδα από άλλα προϊόντα, ο

**καταναλωτής μεγιστοποιεί τη συνολική του χρησιμότητα, μέσα στο πλαίσιο του περιορισμένου προϋπολογισμού του.**

Κάθε άτομο, άσχετα με το φύλο, την ηλικία, την οικονομική και την κοινωνική του κατάσταση ή οποιοδήποτε άλλο χαρακτηριστικό του, καταναλώνει αγαθά και υπηρεσίες γιατί χωρίς κατανάλωση δεν μπορεί να επιβιώσει. Επομένως η γενική κατηγορία των καταναλωτών, αφού περιλαμβάνει ολόκληρο τον πληθυσμό, είναι η πολυπληθέστερη από τις κατηγορίες των ατόμων που εκτελούν κάποια οικονομική λειτουργία, γιατί όλες οι κατηγορίες αποτελούν υποομάδες του πληθυσμού. Για παράδειγμα τέτοιες υποομάδες αποτελούν οι κατηγορίες των εργαζομένων, των επενδυτών, των φορολογούμενων, των επιχειρηματιών κ.ο.κ. Η ανάγκη δε για κατανάλωση ιδιωτικών και κοινωνικών αγαθών είναι η σημαντικότερη αιτία για την οποία ασκούνται οι υπόλοιπες οικονομικές δραστηριότητες. Γιατί αν εργάζονται τα άτομα το κάνουν κυρίως για να αποκτήσουν το εισόδημα που τους χρειάζεται για την ικανοποίηση των καταναλωτικών τους αναγκών, αν πληρώνουν φόρους στο κράτος το κάνουν πάλι κυρίως γιατί υπάρχει η ανάγκη ικανοποίησης ορισμένων αναγκών με κρατική παραγωγή ή χρηματοδότηση αγαθών και υπηρεσιών κ.ο.κ.

Το πιο βασικό αξίωμα της οικονομικής επιστήμης είναι η ύπαρξη στενότητας αγαθών και υπηρεσιών, η οποία οφείλεται στη στενότητα παραγωγικών μέσων που χρειάζονται για την παραγωγή τους. Όσο και να αναπτύσσεται μια οικονομία και όσο και να αυξάνονται τα χρηματικά εισοδήματα των ατόμων, αυτά θα είναι ανεπαρκή για την πλήρη ικανοποίηση όλων των καταναλωτικών αναγκών τους. Είναι επομένως τα άτομα υποχρεωμένα να κάνουν συνεχώς επιλογές σχετικά με το ποια αγαθά και υπηρεσίες θα καταναλώνουν σε κάθε χρονική περίοδο και σε ποιες ποσότητες, για να μπορούν να επιτυγχάνουν τη μέγιστη δυνατή ικανοποίηση των καταναλωτικών τους αναγκών την οποία τους επιτρέπουν τα οικονομικά τους μέσα. Για να εξασφαλίζεται η ικανοποίηση του εν λόγω στόχου είναι απαραίτητο οι επιλογές αυτές να γίνονται με βάση ορισμένους κανόνες ορθολογικής οικονομικής συμπεριφοράς.

***Βασικές υποθέσεις συμπεριφοράς***

Η βασική υπόθεση συμπεριφοράς πάνω στην οποία στηρίζεται η όλη θεωρία του καταναλωτή είναι ότι ο τυπικός καταναλωτής συμπεριφέρεται σαν να μεγιστοποιεί μία συνάρτηση χρησιμότητας  $U(x_1, \dots, x_n)$  όπου  $x_1, \dots, x_n$  είναι οι ποσότητες των αγαθών που καταναλώνει ο καταναλωτής και  $U(x_1, \dots, x_n)$  είναι η υποκειμενική του εκτίμηση για την προσωπική του χρησιμότητα από την κατανάλωση αυτών των αγαθών.

Καθόσον δεν ζούμε σε ένα κόσμο αφθονίας ο καταναλωτής δεν μπορεί να καταναλώσει απεριόριστες ποσότητες αγαθών. Έτσι λοιπόν η δαπάνη του περιορίζεται από το συνολικό δαπανώμενο εισόδημά του, είναι οι τιμές στις οποίες μπορεί να αγοράσει τα αγαθά και  $M$  είναι ο προϋπολογισμός του για κατανάλωση στην σχετική περίοδο.

Το κλασσικό λοιπόν πρόβλημα της θεωρίας του καταναλωτή είναι:

$$\max U(x_1, \dots, x_n) \quad (1)$$

$$\text{υπό τον περιορισμό } p_1x_1 + p_2x_2 + \dots + p_nx_n = M$$

Ο εισοδηματικός περιορισμός ουσιαστικά εκφράζει το τι μπορεί να αποκτήσει ο καταναλωτής σε μία δεδομένη χρονική στιγμή και σύμφωνα πάντα με την αγοραστική δύναμη που διαθέτει. Εάν οι καταναλωτές είχαν ένα απεριόριστο εισόδημα ή το ίδιο, εάν τα αγαθά δίνονταν δωρεάν (δεν είχαν τιμή), τότε δεν θα υπήρχε το πρόβλημα της δυνατότητας της πραγματοποίησης μιας επιθυμίας, και κατά συνέπεια δεν θα υπήρχε καν λόγος δημιουργίας μιας οικονομικής θεωρίας περί τιμών. Επειδή όμως αυτό δεν συμβαίνει ακόμη και στις πλουσιότερες εισοδηματικές τάξεις μιας κοινωνίας, ο απεριόριστος αριθμός των επιθυμιών των καταναλωτών αντιμετωπίζεται πάντοτε από τον περιορισμό του εισοδήματος τους. Ο εισοδηματικός αυτός περιορισμός του καταναλωτή αποτελεί την προϋπόθεση της πραγματοποίησης ορισμένων από τις επιθυμίες αυτού. Το πρόβλημα που αντιμετωπίζει ο καταναλωτής είναι η διάθεση του περιορισμένου εισοδήματος του κατά τέτοιο τρόπο ώστε να πετύχει την μέγιστη χρησιμότητα αυτού. Με άλλα λόγια η έννοια αυτή μας περιγράφει το 'τι είναι προσιτό' για τον καταναλωτή.

Ο συνδυασμός των δύο αγαθών ( $x_1, x_2$ ) μας πληροφορεί για την ποσότητα από το αγαθό 1 και την ποσότητα από το αγαθό 2 που αποκτά ο καταναλωτής. Έστω τώρα ότι ο συνδυασμός τιμών για τα αγαθά 1 και 2 αντίστοιχα είναι ( $p_1, p_2$ ) και ότι το ποσό που δύναται να δαπανήσει ο καταναλωτής συνολικά, συμβολίζεται με  $m$ . Τότε ο εισοδηματικός περιορισμός ορίζεται ως εξής:

$$p_1x_1 + p_2x_2 \leq m \quad (1)$$

Το  $p_1x_1$  είναι το ποσό που ο καταναλωτής δαπανά για το αγαθό 1 και το  $p_2x_2$  το ποσό που δαπανά για το αγαθό 2. Ο εισοδηματικός περιορισμός μας λέει πολύ απλά ότι το ποσό που ο καταναλωτής δαπανά συνολικά για τα αγαθά 1 και 2 που υπάρχουν στην αγορά δεν μπορεί να υπερβαίνει το συνολικό ποσό που μπορεί να δαπανήσει. Η ισότητα της σχέσης (1) ορίζει την γραμμή εισοδηματικού περιορισμού όπως αυτή φαίνεται στο διάγραμμα, δηλαδή:

$$p_1x_1 + p_2x_2 = m \quad (2)$$

Η γραμμή εισοδηματικού περιορισμού (ή γραμμή καταναλωτικών δυνατοτήτων) συμβολίζει όλους τους δυνατούς συνδυασμούς ( $x_1, x_2$ ) που εξαντλούν ακριβώς το εισόδημα του καταναλωτή, ενώ οι συνδυασμοί στη νοητή περιοχή κάτω από τη γραμμή, αποτελούν όλους τους εφικτούς συνδυασμούς ( $x_1, x_2$ ) και οι οποίοι κοστίζουν λιγότερο από  $m$ .

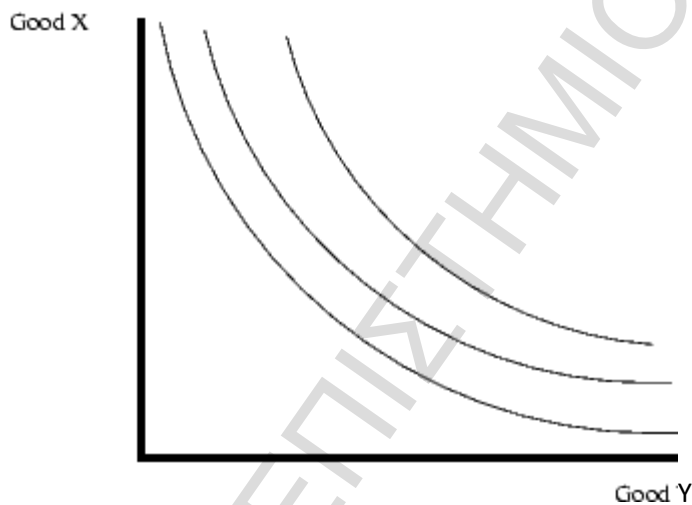
Η κλίση της γραμμής εισοδηματικού περιορισμού είναι  $p_1/p_2$ . Ο λόγος αυτός έχει μια ιδιαίτερη οικονομική ερμηνεία αφού υποδηλώνει το ρυθμό με τον οποίο η αγορά

υποκαθιστά το αγαθό 1 με το αγαθό 2, δηλαδή μία εκτίμηση της αξίας του κάθε προϊόντος που καθορίζεται αποκλειστικά από τις δυνάμεις της αγοράς (προσφορά και ζήτηση). Διαφορετικά, ο λόγος  $p_1/p_2$  παριστά το κόστος ευκαιρίας κατανάλωσης του αγαθού 1 έναντι του αγαθού 2 ή την ποσότητα του αγαθού 1 που η αγορά 'υπολογίζει' ότι αξίζει να θυσιαστεί ώστε να αποκτηθεί περισσότερο από το αγαθό 2.

### 3.2.7 Καμπύλες αδιαφορίας

Οι προτιμήσεις του καταναλωτή μπορούν να παρασταθούν διαγραμματικά μέσω ενός γραφικού τεχνάσματος γνωστού ως καμπύλες αδιαφορίας (σχήμα). Εδώ πάλι οι δύο άξονες απεικονίζουν τα μεγέθη κατανάλωσης για τα προϊόντα 1 και 2.

Ας θεωρήσουμε λοιπόν όλους τους δυνατούς συνδυασμούς ( $x_1, x_2$ ) για τους οποίους ο εν λόγω καταναλωτής είναι εντελώς αδιάφορος μεταξύ τους, όσον αφορά το τι θα καταναλώσει. Με άλλα λόγια, όλοι οι συνδυασμοί πάνω στη συγκεκριμένη καμπύλη αδιαφορίας έχουν την ίδια σημασία για τον καταναλωτή αφού οποιοδήποτε και να επιλέξει θα έχει ακριβώς την ίδια αξία που θα είχε επιλέγοντας έναν άλλο. Δηλαδή είναι ακριβώς αδιάφορος μεταξύ των δυνατών συνδυασμών. Όποιο και να επιλέξει θεωρεί – υποκειμενικά πάντα – ότι θα του προσφέρει την ίδια ακριβώς χρησιμότητα με έναν άλλο επί της ίδιας καμπύλης αδιαφορίας.



Σχήμα 3: Καμπύλες Αδιαφορίας

### 3.2.8 Μαθηματική Διατύπωση Προβλήματος καταναλωτή

$$\left. \begin{array}{l} \max_{\{x_1, \dots, x_n\}} u(x_1, \dots, x_n) \\ \text{s.t. } p_1 x_1 + \dots + p_n x_n \leq M \\ x_1, \dots, x_n \geq 0 \end{array} \right\} \leftarrow \begin{array}{l} \text{Πρόβλημα Μεγιστοποίησης της} \\ \text{Χρησιμότητας} \\ \text{(UMP)} \end{array}$$

$$L = u(x_1, \dots, x_n) + \lambda(M - p_1 x_1 - \dots - p_n x_n)$$

FOCs :

$$\frac{\partial L}{\partial x_1} = \frac{\partial u}{\partial x_1} - \lambda p_1 \leq 0, \quad \frac{\partial L}{\partial x_1} x_1 = 0$$

⋮

$$\frac{\partial L}{\partial x_n} = \frac{\partial u}{\partial x_n} - \lambda p_n \leq 0, \quad \frac{\partial L}{\partial x_n} x_n = 0$$

$$\frac{\partial L}{\partial \lambda} = M - p_1 x_1 - \dots - p_n x_n \geq 0, \quad \frac{\partial L}{\partial \lambda} \lambda = 0$$

$$x_i \geq 0, \quad i = 1 \dots n$$

$$\lambda \geq 0$$

- Αναζητούμε πρώτα την **εσωτερική λύση** των FOCs.

· Υπόθεση:  $x_1, \dots, x_n > 0$ . Τότε:

$$x_i > 0 \Rightarrow \frac{\partial L}{\partial x_i} = 0 \Leftrightarrow \lambda = \frac{\partial U / \partial x_i}{p_i} > 0 \Rightarrow p_1 x_1 + \dots + p_n x_n = M \quad (1)$$

Συνεπώς:

Για να μεγιστοποιήσει τη χρησιμότητά του, ο καταναλωτής **θα δαπανήσει ολόκληρο το εισόδημά του** (εφόσον ισχύει η υπόθεση του **μη κορεσμού** των προτιμήσεών του:  $\partial U / \partial x_i > 0$ ).



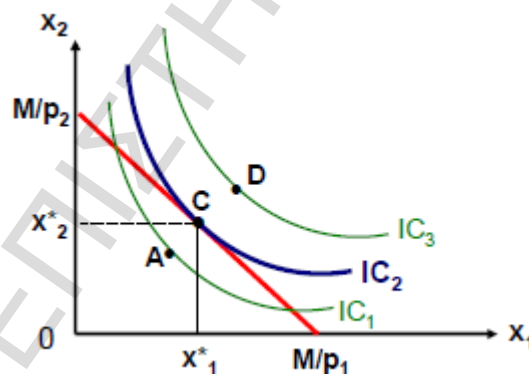
$$\begin{aligned}
 x_1 > 0 &\Rightarrow \frac{\partial L}{\partial x_1} = 0 \Leftrightarrow \lambda = \frac{\partial U / \partial x_1}{p_1} \\
 x_2 > 0 &\Rightarrow \frac{\partial L}{\partial x_2} = 0 \Leftrightarrow \lambda = \frac{\partial U / \partial x_2}{p_2} \\
 &\vdots \\
 x_n > 0 &\Rightarrow \frac{\partial L}{\partial x_n} = 0 \Leftrightarrow \lambda = \frac{\partial U / \partial x_n}{p_n}
 \end{aligned}
 \left. \vphantom{\begin{aligned} x_1 > 0 \\ x_2 > 0 \\ \vdots \\ x_n > 0 \end{aligned}} \right\} \Leftrightarrow$$

$$\Leftrightarrow \lambda = \frac{\partial U / \partial x_1}{p_1} = \frac{\partial U / \partial x_2}{p_2} = \dots = \frac{\partial U / \partial x_n}{p_n}$$

Στο σημείο μεγιστοποίησης της χρησιμότητας, ο ψυχικός λόγος ανταλλαγής (MRS) μεταξύ των αγαθών  $i, j$  πρέπει να είναι ίσος με τον αγοραίο λόγο ανταλλαγής (δηλαδή με το λόγο των τιμών  $p_i/p_j$ ).

Αν MRS διάφορο  $p_i/p_j$ , ο καταναλωτής μπορεί να αυξήσει τη χρησιμότητα του πραγματοποιώντας τις κατάλληλες ανταλλαγές στην αγορά (επομένως, η αρχική κατανομή δεν είναι άριστη/δε μεγιστοποιεί τη χρησιμότητα του).

#### Διαγραμματική Ανάλυση Μεγιστοποίησης της Χρησιμότητας



Σχήμα 4: Μέγιστη Χρησιμότητα

Το σημείο A είναι εφικτό αλλά δε μεγιστοποιεί τη χρησιμότητα. Το σημείο D δεν είναι εφικτό. Ο καταναλωτής συνεπώς, μεγιστοποιεί τη χρησιμότητά του επιλέγοντας το σημείο C, όπου ισχύει:

Κλίση εισοδηματικού περιορισμού ( $= -\frac{p_1}{p_2}$ ) = κλίση  $IC_2 = \frac{dx_2}{dx_1} / u \text{ σταθ.}$

$$\Leftrightarrow \frac{p_1}{p_2} = -\frac{dx_2}{dx_1} / u \text{ σταθ.} = MRS = \frac{\partial U / \partial x_1}{\partial U / \partial x_2}$$

Συνεπώς καταλήγουμε πως στο σημείο μεγιστοποίησης της χρησιμότητας, ικανοποιούνται οι εξής δύο συνθήκες:

- (1) Ο καταναλωτής αγοράζει ποσότητες αγαθών τέτοιες ώστε να δαπανάται ολόκληρο το εισόδημά του (ο εισοδηματικός περιορισμός ισχύει με ισότητα)
- (2)  $MRS = p_1/p_2$  (ο ψυχικός λόγος ανταλλαγής ισούται με τον αγοραίο λόγο ανταλλαγής μεταξύ των αγαθών)

### Ερμηνεία Πολλαπλασιαστή Lagrange

Από τις FOCs έχουμε ότι:

$$\lambda = \frac{\partial U / \partial x_1}{p_1} \left( = \frac{\text{οριακό όφελος } x_1}{\text{οριακό κόστος } x_1} \right) = \frac{\partial U / \partial x_2}{p_2} = \dots = \frac{\partial U / \partial x_n}{p_n}$$

Στο σημείο μεγιστοποίησης της χρησιμότητας, ο λόγος οριακού οφέλους-οριακού κόστους είναι ο ίδιος για όλα τα αγαθά.

$$p_i = \frac{\partial U / \partial x_i}{\lambda}, i = 1 \dots n.$$

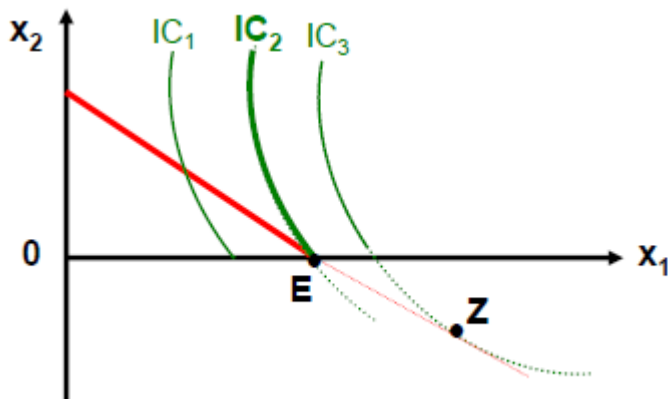
Εναλλακτικά

Η τιμή που πρέπει να πληρώσει ο καταναλωτής για το αγαθό  $i$  είναι ανάλογη με την οριακή χρησιμότητα που αντλεί από αυτό το αγαθό (δηλαδή από η τιμή  $p_i$  αντανακλά την προθυμία του ατόμου να πληρώσει για το αγαθό  $i$ )

Αν εξεταστεί η περίπτωση μιας ενδεχόμενης γωνιακής λύσης των FOCs, όπου υποθέτουμε πως  $x_i=0$  για κάποιο αγαθό  $i$ , τότε θα ισχύει ότι:

$$\frac{\partial L}{\partial x_i} = \frac{\partial U_i}{\partial x_i} - \lambda p_i \leq 0 \Leftrightarrow p_i \geq \frac{\partial U / \partial x_i}{\lambda}$$

Συνεπώς αν η τιμή του αγαθού  $i$  υπερβαίνει την οριακή αξία αυτού του αγαθού για τον καταναλωτή (δηλαδή αν υπερβαίνει την προθυμία του καταναλωτή να πληρώσει για να αποκτήσει θετική ποσότητα του αγαθού  $i$ ), τότε ο καταναλωτής δε θα αγοράσει καθόλου από αυτό το αγαθό ( $x_i=0$ ). Από τα παραπάνω προκύπτει το ακόλουθο διάγραμμα



Ο καταναλωτής μεγιστοποιεί τη χρησιμότητά του στο σημείο Z, όπου ισχύει  $MRS=p_1/p_2$ , αλλά η ποσότητα του δεύτερου αγαθού είναι αρνητική συνεπώς το Z δεν είναι εφικτό. Για το λόγο αυτό ο καταναλωτής περιορίζεται να επιλέξει το σημείο E, όπου η ποσότητα του δεύτερου αγαθού είναι μηδέν ( $x_2=0$ )

## 4. ΤΖΩΝ ΜΕΥΝΑΡΝΤ ΚΕΥΝΣ (John Maynard Keynes)



### 4.1 Βιογραφία

Ο Τζων Μέυναρντ Κέυνς, Πρώτος Βαρόνος Κέυνς του Τίλτον (*John Maynard Keynes*, 5 Ιουνίου 1883- 21 Απριλίου 1946) ήταν Άγγλος οικονομολόγος, μαθηματικός, καθηγητής πανεπιστημίου, συγγραφέας και ανώτατος κρατικός υπάλληλος. Δημιούργησε, με τα έργα του και τους οπαδούς του, τη λεγόμενη κεϋνσιανή σχολή στην οικονομική επιστήμη.

Τα δύο πιο σημαντικά βιβλία που συνέγραψε ήταν "Οι Οικονομικές Συνέπειες της Ειρήνης" (1919) και "Γενική Θεωρία της Απασχόλησης του Τόκου και του Χρήματος" (1936). Με το πρώτο από τα παραπάνω βιβλία του υποστήριξε ότι η Γερμανία δεν είχε την ικανότητα να πληρώσει τις πολεμικές αποζημιώσεις που απαίτησαν από αυτήν οι νικήτριες δυνάμεις του Α' Παγκοσμίου Πολέμου και ότι αυτό θα οδηγήσει στην επανάληψη του σε πιο μεγάλη κλίμακα. Με το δεύτερο ότι, για να λυθεί το πρόβλημα της ανεργίας που αντιμετώπιζε ο δυτικός κόσμος μετά το κραχ της Νέας Υόρκης (1929), θα πρέπει να παρέμβει το κράτος και χρηματοδοτώντας την οικονομία και τις επιχειρήσεις να δημιουργήσει νέες θέσεις εργασίας.

Από τον Κέυνς έχει πάρει το όνομά της και η Κεϋνσιανή ρύθμιση, η αναδιανομή δηλαδή μέρους των κερδών του κεφαλαίου στις κατώτερες τάξεις, με τη μορφή κοινωνικών και άλλων παροχών, προκειμένου να αποφεύγεται η κοινωνική δυσαρέσκεια και οι αναταραχές. Ας σημειωθεί όμως ότι μια τέτοια ρύθμιση δεν ήταν ποτέ στόχος του ίδιου του Κέυνς. Ο Κέυνς πρότεινε την άνοδο των δημοσίων δαπανών σε περιόδους κρίσεων για να καλύψουν μέρος του ελλείμματος ζήτησης που υπό προϋποθέσεις μπορεί να οδηγήσει την οικονομία μακριά από μια θέση ισορροπίας πλήρους απασχόλησης. Οι δημόσιες δαπάνες μπορεί να ξοδεύονται ως επιδόματα ανεργίας κτλ., αλλά ο κύριος στόχος δεν είναι η αναδιανομή αλλά η επανόρθωση της

Μεταπτυχιακή Διατριβή Αργυρόπουλος Αθανάσιος  
ισορροπίας. Μάλιστα η αύξηση της φορολογίας σε περιόδους κρίσης είναι πλήρως αντίθετη στη νοοτροπία του Κέυνς ο οποίος ζητά αύξηση των ελλειμμάτων στις κρίσεις, τα οποία χρηματοδοτούνται από πλεονάσματα στις καλύτερες εποχές.

Αξίζει να σημειωθεί πως το 1999 το περιοδικό “Time” τον συμπεριέλαβε στη λίστα των 100 πιο σημαντικών ανθρώπων που άσκησαν επιρροή στον 20<sup>ο</sup> αιώνα, ενώ το “The Economist” τον παρουσίασε ως τον πιο διάσημο οικονομολόγο του 20<sup>ου</sup> αιώνα.

#### 4.1.1 Συμβολή Κέυνς

Η συμβολή του Keynes στην οικονομική επιστήμη δεν μπορεί να γίνει εύκολα κατανοητή αν δεν συσχετισθεί με τις οικονομικές συνθήκες που επικρατούσαν την εποχή του Μεσοπολέμου (κατά την οποία άλλωστε ο Keynes παρήγαγε το μεγαλύτερο μέρος του έργου του). Υπενθυμίζεται, ότι μετά από μία φάση υπερθέρμανσης στα μέσα της δεκαετίας του 1920, οι οικονομίες όλων των τότε ανεπτυγμένων χωρών άρχισαν να εμφανίζουν συμπτώματα ύφεσης, η οποία κορυφώθηκε στις αρχές της δεκαετίας του 1930 όταν η παγκόσμια οικονομία παρουσίασε πρωτόγνωρη κρίση, από την οποία καμιά σχεδόν χώρα του κόσμου δεν έμεινε αλώβητη. Τράπεζες χρεοκόπησαν, επιχειρήσεις έκλεισαν, η παραγωγή κατέρρευσε και το διεθνές εμπόριο συρρικνώθηκε. Και το χειρότερο, η ανεργία πήρε ανεξέλεγκτες διαστάσεις, φθάνοντας μέχρι και 20% στη Μεγ. Βρετανία και μέχρι 25% στις ΗΠΑ. Οι πολιτικοί της εποχής εκείνης παρακολουθούσαν με δέος και αμηχανία τη ραγδαία επιδείνωση των οικονομιών των χωρών τους, μη μπορώντας να κατανοήσουν τα αίτια του προβλήματος, πόσο μάλλον να σκεφθούν και εφαρμόσουν οικονομική πολιτική που θα μπορούσε να ανακόψει και αναστρέψει την πορεία των δυσμενών εξελίξεων. Αλλά και οι οικονομολόγοι αδυνατούσαν να προσφέρουν την παραμικρή βοήθεια. Προσηλωμένοι στα δόγματα των κλασικών της οικονομικής επιστήμης (Adam Smith, Jean Baptiste Say, David Ricardo) διαπίστωναν, ότι οι συνταγές τις οποίες γνώριζαν δεν είχαν καμία απολύτως θεραπευτική δύναμη. Ιδιαίτερα δε για την αντιμετώπιση του προβλήματος της ανεργίας, οι συνταγές αυτές ήταν τελείως άσχετες με την πραγματικότητα της εποχής εκείνης. Και εδώ ακριβώς βρίσκεται ο πυρήνας της συμβολής του Keynes στην οικονομική επιστήμη.

Σύμφωνα με την επικρατούσα τότε θεωρία των κλασικών, αν η οικονομία αφηνόταν στις δυνάμεις της αγοράς θα επανήρχετο από μόνη της σε συνθήκες πλήρους απασχόλησης. Η αυξανόμενη ανεργία θα οδηγούσε σε μείωση του εργατικού μισθού και, συνακολούθως, σε πτώση του κόστους παραγωγής, η οποία, με τη σειρά της, θα προκαλούσε αύξηση της ζήτησης για βιομηχανικά προϊόντα, δημιουργώντας έτσι τις αναγκαίες προϋποθέσεις για νέες επενδύσεις και επαναφορά της απασχόλησης στα προηγούμενα επίπεδα. Με άλλα λόγια, η αδυσώπητη λειτουργία του νόμου της προσφοράς και ζήτησης θα έκλεινε τον κύκλο της ύφεσης και θα αποκαθιστούσε την ισορροπία στο σύστημα. Επομένως, οι κυβερνήσεις δεν είχαν κανένα λόγο να

ανησυχούν. Έπρεπε να κρατούν ισοσκελισμένους τους προϋπολογισμούς τους και να μην ξοδεύουν χρήματα για δημόσια έργα, διότι αυτό συνιστούσε απλώς μεταφορά κεφαλαίων από τον ιδιωτικό στον δημόσιο τομέα και συνεπώς δεν θα είχε καμία επίδραση στη συνολική απασχόληση.

Η συμβολή του Keynes στον εμπλουτισμό της οικονομικής επιστήμης με νέες ιδέες αρχίζει με τη διαπίστωσή του, ότι η οικονομική και κοινωνική πραγματικότητα της εποχής του Μεσοπολέμου διέφερε σε πολλά σε σχέση με τις συνθήκες που είχαν επηρεάσει τη σκέψη των οικονομολόγων παλαιότερων εποχών. Ειδικότερα: Η ύπαρξη ισχυρών εργατικών συνδικάτων απέκλειε κάθε σκέψη για μείωση του εργατικού μισθού, η δε κυριαρχία των μονοπωλίων απέκλειε την πτώση των τιμών στην αγορά. Επίσης, υπήρχε τώρα η δυνατότητα επιβολής δασμών που μπορούσε να αμβλύνει την ένταση του διεθνούς ανταγωνισμού προστατεύοντας έτσι τις εγχώριες αγορές. Και, κυρίως, υπήρχε το φαινόμενο να αυξάνεται η ανεργία και μαζί να διογκώνεται το αδρανές τμήμα του παραγωγικού δυναμικού (ανεργία και ύφεση).

Τα στοιχεία αυτά οδηγούσαν σε αυτόνομα συμπεράσματα, τα οποία ο Keynes δεν δίσταζε να εκφράζει δημοσίως, παρ' όλο που την εποχή εκείνη εθεωρούντο επαναστατικά και σοσιαλιστικής έμπνευσης: Πρώτον, ότι η κλασική θεώρηση των πραγμάτων αδυνατούσε να δώσει λύση στο πρόβλημα με τη μορφή που αυτό είχε εμφανισθεί και, δεύτερον, ότι η λύση του προβλήματος έπρεπε να αναζητηθεί όχι στον θεωρητικό ορίζοντα αλλά στα στοιχεία που προσδιόριζαν την οικονομική πραγματικότητα της εποχής.

Για τον Keynes, το πυρήνα της παρατεταμένης ύφεσης και ανεργίας που βασάνιζαν τότε την παγκόσμια οικονομία αποτελούσε η ανεπάρκεια της ιδιωτικής ζήτησης. Για να τονωθεί η ζήτηση έπρεπε ο κόσμος να αποκτήσει χρήματα ώστε να μπορεί να αγοράζει περισσότερα προϊόντα, ενθαρρύνοντας έτσι τις βιομηχανικές επιχειρήσεις να αυξήσουν την παραγωγή τους. Για να ξεκινήσει όμως η διαδικασία αυτή χρειάζονταν δύο βασικές προϋποθέσεις: Οι βιομηχανικές επιχειρήσεις να αποκτήσουν φθηνό χρήμα (χαμηλά επιτόκια δανεισμού), το οποίο θα τους έδινε τη δυνατότητα να ενεργοποιήσουν το αδραντοποιημένο παραγωγικό δυναμικό τους και να προχωρήσουν σε νέες επενδύσεις. Και, δεύτερον και κυριότερο, οι κυβερνήσεις να προχωρήσουν στην εκτέλεση δημοσίων έργων, με σκοπό την αύξηση της απασχόλησης αλλά, κυρίως, τη δημιουργία της απαραίτητης πρόσθετης ζήτησης.

Δηλαδή, σε οικονομικούς όρους, η αύξηση της απασχόλησης θα μπορούσε να επιτευχθεί με έναν συνδυασμό νομισματικής (χαμηλά επιτόκια δανεισμού για τις επιχειρήσεις) και δημοσιονομικής πολιτικής (διάθεση κρατικού χρήματος για εκτέλεση έργων και αύξηση της ζήτησης). Αυτή άλλωστε είναι και η σημειολογία των λέξεων που χρησιμοποιεί ο Keynes στον τίτλο του κυριότερου έργου του: "The General Theory of Employment, Interest and Money", 1936. Ο Κέυνς πρότεινε, να κάνει το κράτος πλούσια δημόσια έργα και να παρουσιάζει υψηλά ελλείμματα. Σε μια πολύ διαδεδομένη έκφραση, είπε ότι ακόμα και αν πληρώνουμε τους εργάτες να κάνουν τρύπες στο έδαφος και να τις ξανακλείνουν, αυτό θα έκανε καλό στην οικονομία.

*'To dig holes in the ground', paid for out of savings, will increase, not only employment, but the real national dividend of useful goods and services. It is not reasonable, however, that a sensible community should be content to remain dependent on such fortuitous and often wasteful mitigations when once we understand the influences upon which effective demand depends.*

*John Maynard Keynes, The General Theory of Employment, Interest and Money (New York: Harcourt Brace Jovanovich, 1964), p. 220.*

---

Οι ιδέες του Keynes ήταν πρωτοποριακές και οι κλασσικοί οικονομολόγοι που πίστευαν ότι δεν υπάρχουν ανεπιθύμητες κρίσεις στην ελεύθερη αγορά, δυσκολεύτηκαν να τις δεχτούν. Ο Keynes όμως ήταν τυχερός. Όπως είπε ο Τζ.Κενεθ Γκωλμπρεθ οι καλές ιδέες δεν φτάνουν, πρέπει να έχουν και ευνοϊκές περιστάσεις. Η ευνοϊκή περίσταση ήταν το Νιου Ντηλ του Ρούζβελτ, το τεράστιο πρόγραμμα δημοσίων έργων που άρχισε να βγάζει την Αμερική από την κρίση του 1929 και οι τεράστιες στρατιωτικές δαπάνες για τον Β Παγκόσμιο Πόλεμο. Αυτά τα δυο γεγονότα έδειξαν ότι όντως οι δημόσιες δαπάνες μπορούν να στηρίξουν την οικονομία, βραχυπρόθεσμα. Χάρη στην συγκυρία ο Κεϊνς έγινε αγαπημένος των ταγών της πολιτείας με αποκορύφωμα την πρόταση του Ρίτσαρντ Νίξον το 1971: ***"We are all Keynesians now."*** (Είμαστε όλοι Κευνσιανοί τώρα)

## 4.2 Θεωρία

Στη δεκαετία του '30 η μακροοικονομική δυσλειτουργία εκδηλώθηκε με τη μορφή μαζικής ανεργίας και οι οικονομολόγοι που ταυτιζόταν με το κλασσικό μοντέλο αδυνατούσαν να διαγνώσουν το πρόβλημα. Οι επικρατούσες οικονομικές συνθήκες παρείχαν το υπόβαθρο στο Κεϋνσιανό μοντέλο. Ο Keynes συντασσόμενος με τους κλασσικούς, υποστήριξε την υπόθεση του τέλει ανταγωνισμού. Σε αντίθεση όμως με αυτούς, υπέθεσε ότι η αγορά εργασίας δεν ισορροπεί άμεσα. Συγκεκριμένα, υποστήριξε ότι οι μισθοί είναι άκαμπτοι στην πτωτική κατεύθυνση. Επιπλέον, ακόμη κι αν οι μισθοί επρόκειτο να μειθούν, η αγορά εργασίας μπορεί πάλι να αδυνατεί να ισορροπήσει. Το γεγονός αυτό αυξάνει την πιθανότητα συνεχούς ακούσιας ανεργίας.

Το μοντέλο του Keynes έχει μία ομάδα ιδιαίτερων χαρακτηριστικών:

- $K_1$  Με σταθερό το επίπεδο των μισθών, η απασχόληση και το προϊόν προσδιορίζονται από την συνολική ζήτηση στην αγορά προϊόντων
- $K_2$  Το επιτόκιο ( $r$ ) ισορροπεί την πραγματική ζήτηση και προσφορά του χρήματος
- $K_3$  Μία πτώση στις επενδύσεις μειώνει τη συνολική ζήτηση και συνεπακόλουθα μειώνονται προϊόν και απασχόληση.

Η επίδραση αυτή γίνεται πιο έντονη από την στιγμή που η ζήτηση για κατανάλωση εξαρτάται από το εισόδημα (μισθούς και απασχόληση). Μία πτώση των επενδύσεων μειώνει τα εισοδήματα και κατά συνέπεια μειώνεται περαιτέρω η ζήτηση κατανάλωσης. Η μείωση της κατανάλωσης προκαλεί με τη σειρά της επιπλέον μείωση της ζήτησης του προϊόντος και της απασχόλησης. Είναι το επίπεδο του προϊόντος (όχι το επιτόκιο) που αλλάζει για να φέρει τις προγραμματισμένες αποταμιεύσεις στο ίδιο επίπεδο με τις προγραμματισμένες επενδύσεις

Οι πολιτικές επιπτώσεις του μοντέλου Keynes διαφέρουν ριζικά από αυτές του κλασσικού μοντέλου. Από το  $K_1$  προκύπτει ότι μπορεί να επιτευχθεί ισορροπία με ακούσια ανεργία. Η πλήρης απασχόληση δεν είναι η μόνη προϋπόθεση για την επίτευξη ισορροπίας. Από το  $K_2$ , μία αύξηση στην προσφορά χρήματός μπορεί να έχει πραγματικές επιπτώσεις. Εάν μεταβληθεί το επιτόκιο μπορεί να υπάρχει επίδραση στις επενδύσεις και συνεπώς στην συνολική ζήτηση, στο προϊόν και την απασχόληση. Από τα  $K_3$  και  $K_1$  προκύπτει ότι η δημοσιονομική πολιτική μπορεί να επηρεάσει το επίπεδο της συνολικής ζήτησης και συνεπώς να μεταβάλλει το επίπεδο της απασχόλησης.

#### **4.2.1 Το μοντέλο απασχόλησης του Keynes**

##### **Ανάλυση IS/LM και Συνολική Ζήτηση - Προσφορά**

Στο κλασσικό μοντέλο, το επίπεδο του προϊόντος και της απασχόλησης προσδιορίζεται από τις συνθήκες στην αγορά εργασίας, δηλαδή από την πλευρά προσφοράς της οικονομίας. Το ακριβώς αντίθετο θα ήταν η περίπτωση που το προϊόν ήταν μεμονωμένα μία συνάρτηση της συνολικής ζήτησης, δηλαδή εάν μία αύξηση της ζήτησης επέφερε πρόσθετο προϊόν με σταθερές τιμές. Αυτή η υπόθεση αποτελεί και την ανάλυση του IS/LM μοντέλου. Το μοντέλο του Keynes είναι λίγο πιο πολύπλοκο από το μοντέλο IS/LM καθώς υποθέτει μία τέλεια ανταγωνιστική πλευρά προσφοράς της οικονομίας στην οποία θα ήταν απαραίτητο οι τιμές να αλλάζουν προκειμένου να φέρνουν την προσφορά προϊόντος ίση με τη ζήτηση. Στο βασικό μοντέλο του Keynes



με σταθερό τον ονομαστικό μισθό, η συνολική ζήτηση είναι αυτή που καθορίζει το επίπεδο του προϊόντος και της απασχόλησης όπως και στο μοντέλο IS/LM, αλλά αντίθετα με αυτό, οι τιμές αλλάζουν προκειμένου να ισορροπήσουν προσφορά και ζήτηση. Αυτό το δεύτερο βήμα δεν είναι απαραίτητο στο μοντέλο IS/LM γιατί υπάρχει η υπόθεση πως η πλευρά της προσφοράς είναι τέλεια ελαστική στο εκάστοτε επίπεδο τιμών με αποτέλεσμα αλλαγές στη ζήτηση να έχουν αντίκτυπο στις αλλαγές του προϊόντος χωρίς να υπάρχει μεταβολή στις τιμές. Περιγράφοντας το μοντέλο του Keynes ακολουθούμε μία διαδικασία δύο φάσεων ξεκινώντας με την ανάλυση της συνολικής ζήτησης. Αυτή η φάση είναι πιο ξεκάθαρη εάν το επίπεδο τιμών και των ονομαστικών μισθών θεωρηθούν σταθερά- με άλλα λόγια εάν χρησιμοποιηθεί το μοντέλο IS/LM. Στην συνέχεια ακολουθεί το δεύτερο βήμα με την ανάλυση του Keynes για την συνολική προσφορά. Μέσα από αυτό το δεύτερο βήμα παρατηρούμε ότι με σταθερό το επίπεδο των ονομαστικών μισθών, το επίπεδο τιμών αλλάζει προκειμένου να ισορροπήσουν προσφορά και συνολική ζήτηση. Μέσα από αυτό το κεφάλαιο είναι παραδεκτή κάποια ομοιότητα με το μοντέλο IS/LM. Εφαρμόζοντας το μοντέλο, είναι δυνατόν να υπογραμμιστούν σημεία μεγάλης σημασίας για την ανάλυση της απασχόλησης συγκρίνοντας τα ταυτόχρονα με άλλα μοντέλα.

### Προσδιορισμός προϊόντος και απασχόλησης στο μοντέλο IS/LM: ο ρόλος της συνολικής ζήτησης

Στο μοντέλο του Keynes, αυτό που προσδιορίζει το επίπεδο της απασχόλησης και του προϊόντος στην οικονομία είναι το επίπεδο της συνολικής ζήτησης για αγαθά και υπηρεσίες. Συνεπώς θα πρέπει να στραφούμε αρχικά στην αγορά χρήματος και αγαθών. Το πλαίσιο του IS/LM μοντέλου παρέχει ένα πειστικό εργαλείο για τον προσδιορισμό του επιπέδου ισορροπίας συνολικής ζήτησης του προϊόντος καθώς και του επιτοκίου ισορροπίας, δηλαδή της κατάστασης όπου οι προγραμματισμένες δαπάνες είναι ίσες με το παραγόμενο προϊόν και η προσφορά χρήματος είναι ίση με τη ζήτηση χρήματος. Το IS/LM μοντέλο αναπτύσσεται σε πεδίο δύο αξόνων: προϊόντος στον οριζόντιο άξονα  $x$  και επιτοκίου στον κάθετο  $y$ . Η καμπύλη IS δείχνει τους συνδυασμούς του επιτοκίου και του επιπέδου προϊόντος στους οποίους επιτυγχάνεται ισορροπία στην αγορά αγαθών, δηλαδή η ζήτηση για αγαθά είναι ίση με την προσφορά:  $y^D = y^S$ . Η καμπύλη LM αντιπροσωπεύει τους συνδυασμούς του επιτοκίου και του επιπέδου προϊόντος στους οποίους υπάρχει ισορροπία στην αγορά χρήματος δηλαδή το επίπεδο ζήτησης χρήματος είναι ίσο με το επίπεδο προσφοράς  $M^S = M^D$ . Στην αναφορά της συνολικής ζήτησης στο μοντέλο IS/LM θα γίνει η υπόθεση ότι το επίπεδο τιμών και των μισθών είναι σταθερό. Η οικονομία θεωρείται ότι λειτουργεί όπου υπάρχει πλεόνασμα δυναμικότητας με τη μορφή κεφαλαίου και εργασίας έτσι ώστε κάθε αύξηση στην ζήτηση να προκαλέσει πρόσθετο προϊόν με σταθερή τιμή και κάθε πρόσθετη ζήτηση για εργασία να συναντήσει αμετάβλητους μισθούς.

Η συνολική ζήτηση αναφέρεται στις προγραμματισμένες συνολικές δαπάνες της οικονομίας. Στην περίπτωση που η συνολική ζήτηση υπερβεί το πραγματικό προϊόν θα υπάρχει ανικανοποίητη ζήτηση για αγαθά η οποία θα καταλήξει στην μη προγραμματισμένη έλλειψη των αποθεμάτων. Τέτοιες απρόβλεπτες αλλαγές στο απόθεμα δίνουν την ένδειξη στους παραγωγούς να αυξήσουν την παραγωγή τους μέχρι αυτή να εξισωθεί με τις δαπάνες:

$$Y^D = Y \text{ [σημείο ισορροπίας της αγοράς]}$$

Η συνολική ζήτηση περιλαμβάνει τις προγραμματισμένες δαπάνες για κατανάλωση και επενδύσεις του ιδιωτικού τομέα καθώς και τις κρατικές προγραμματισμένες δαπάνες. Ας υποθέσουμε μία αύξηση στην κατανάλωση. Οι αγορές των καταναλωτικών αγαθών αυξάνονται ακροσδόκητα με αποτέλεσμα να μειωθεί το απόθεμα μειώνοντας παράλληλα και τις συνολικές επενδύσεις σε σχέση με τις προγραμματισμένες (το απόθεμα είναι μέρος των επενδύσεων). Οι προγραμματισμένες δαπάνες μπορούν να περιγραφούν με την παρακάτω εξίσωση:

$$Y^D = c + i^P(r, A) + g \text{ [προγραμματισμένες δαπάνες]}$$

όπου  $c$  είναι η κατανάλωση,  $i^P$  οι προγραμματισμένες επενδύσεις και  $g$  είναι οι κρατικές δαπάνες, όλα σε πραγματικούς όρους. Η εξίσωση της κατανάλωσης είναι η :

$$c = c_0 + c_y(y - t)$$

με  $c_0$  μία σταθερά,  $c_y$  το ποσοστό του πραγματικού εισοδήματος που καταναλώνεται ( $0 < c_y < 1$ ) και  $t$  είναι το πραγματικό συνολικό έσοδο φορολογίας με γραμμική συνάρτηση

$$t = t_y y \quad \text{με } 0 < t_y < 1 \text{ [συνάρτηση φορολογίας]}$$

Συνεπώς η συνάρτηση της κατανάλωσης γίνεται

$$c = c_0 + c_y(1 - t_y) y \quad \text{[συνάρτηση κατανάλωσης]}$$

Η κατανάλωση του Keynes διαφέρει από αυτή των κλασικών στο γεγονός ότι εξαρτάται από το τρέχον εισόδημα και κατά συνέπεια από την κατάσταση απασχόλησης του νοικοκυριού. Αντίθετα η κλασική άποψη θεωρεί τον πραγματικό μισθό πλήρους απασχόλησης αυτόν που προσδιορίζει την κατανάλωση.

Η προγραμματισμένη επένδυση είναι

$$i^P = i^P(\bar{r}, \dot{A})$$

και υποθέτοντας γραμμική μορφή έχουμε

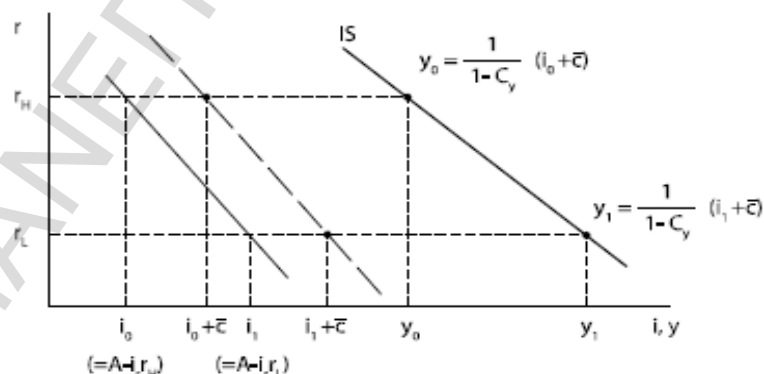
$$i^P = A - i_r r \quad [\text{συνάρτηση επένδυσης}]$$

όπου η προγραμματισμένη επένδυση συνδέεται αρνητικά με το επιτόκιο και θετικά με την προσδοκώμενη μελλοντική κερδοφορία, οι παράγοντες της οποίας εκφράζονται με τον όρο A. Ο Keynes έδωσε ιδιαίτερη έμφαση στις προσδοκίες και την αυτοπεποίθηση ως παράγοντες προσδιορισμού της επενδυτικής συμπεριφοράς. Οι αλλαγές στην συνάρτηση επενδύσεων προερχόμενες από αλλαγές στο A ήταν, σύμφωνα με τον Keynes, μεγαλύτερης σημασίας από τις αλλαγές που προέρχονταν από αλλαγή του επιτοκίου ('ζωικά ένστικτα του Keynes').

Η καμπύλη IS προσδιορίζεται από την συνθήκη ισορροπίας στην αγορά αγαθών.

$$y = \frac{\bar{c} + A + g}{1 - c_y(1 - t_y)} - \frac{i_r}{1 - c_y(1 - t_y)} r \quad [\text{καμπύλη IS}]$$

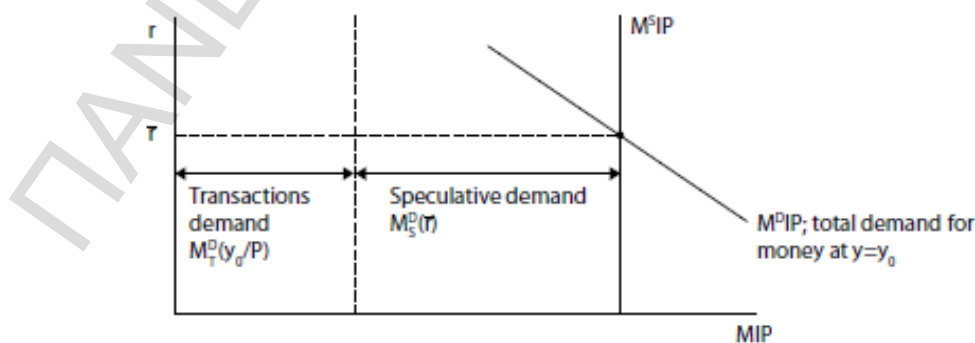
Από τη συνάρτηση της IS παρατηρούμε ότι για κάθε επιτόκιο το επίπεδο προϊόντος στο σημείο ισορροπίας είναι ίσο με το άθροισμα της αυτόνομης κατανάλωσης, των κρατικών δαπανών και το επίπεδο των επενδύσεων που σχετίζονται με το συγκεκριμένο επιτόκιο. Όλοι οι παραπάνω παράγοντες πολλαπλασιάζονται με τον πολλαπλασιαστή  $(1/[1 - c_y(1 - t_y)])$ .



Σχήμα 5: Εξαγωγή IS

Για τον προσδιορισμό του επιτοκίου και του επιπέδου του προϊόντος είναι απαραίτητο να εισάγουμε την αγορά χρήματος και να προσδιορίσουμε την LM καμπύλη. Για τον Keynes, η κλασική άποψη ότι η ζήτηση για κατοχή πραγματικών χρηματικών διαθεσίμων είναι ανάλογη του πραγματικού εισοδήματος, ήταν αβάσιμη. Πρότεινε δύο επιπλέον κίνητρα για την κατακράτηση χρήματος, αυτά της κερδοσκοπίας και της προφύλαξης επιπρόσθετα στη ζήτηση χρήματος για τη χρηματοδότηση των συναλλαγών. Πιο σημαντικό κίνητρο για τον Keynes ήταν το κίνητρο της κερδοσκοπίας. Υποστήριξε πως το χρήμα είναι ένα οικονομικό αγαθό και ως τέτοιο αποτελεί υποκατάστατο για το άλλο οικονομικό αγαθό που περιέλαβε στο μοντέλο του, το μακροχρόνιο ομόλογο. Ένα ειδικό χαρακτηριστικό του χρήματος συγκρινόμενο με τα ομόλογα είναι ότι η κεφαλαιακή τους αξία είναι ασφαλής. Τα ομόλογα από την άλλη άποψη πληρώνουν τόκο στον κάτοχο τους αλλά η κεφαλαιακή τους αξία μεταβάλλεται αντίστροφα με το επιτόκιο-είναι δηλαδή επισφαλής.

Η διαθεσιμότητα περισσότερων του ενός οικονομικών στοιχείων δίνει την δυνατότητα στα άτομα να κάνουν διαχείριση χαρτοφυλακίου αποβλέποντας σε μεγαλύτερα κέρδη: εάν ένα άτομο πιστεύει πως το τρέχον επιτόκιο είναι μεγαλύτερο από το φυσιολογικό θα αναμένει την πτώση του (παθητικές προσδοκίες) και θα επιλέξει να κρατήσει στην κατοχή του κεφάλαια με τη μορφή ομολόγων και όχι ρευστού που θα αποτελεί ένα μικρό μέρος απαραίτητο για τις οικονομικές συναλλαγές. Αντίστροφα εάν το επιτόκιο είναι μικρότερο του φυσιολογικού τα άτομα θα ρευστοποιήσουν τα κεφάλαια τους. Ως παράδειγμα των παραπάνω ας υποθέσουμε ότι ένας χρηματιστής πιστεύει πως το φυσιολογικό επίπεδο του επιτοκίου είναι 4%. Το ομόλογο έχει εκδοθεί με ονομαστική αξία 100€ και αποφέρει 5€ ετησίως. Εάν το επιτόκιο της αγοράς είναι 4%, η αξία του ομολόγου θα είναι  $x$ , όπου  $0,04x=5 \rightarrow x=125$  €. Εάν το επιτόκιο είναι 2% η αξία του ομολόγου θα είναι  $0,02x=5 \rightarrow x=250$  €. Ας υποθέσουμε ότι το τρέχον επιτόκιο είναι 2% και ο χρηματιστής πιστεύει πως ότι θα ανέλθει στο «φυσιολογικό» 4%. Εάν κρατήσει το ομόλογο των 250€ θα λαμβάνει το 2% σε τόκο δηλ. 5€ αλλά θα αναμένει να χάσει  $250€-125€=125€$ . Με ένα επιτόκιο στο 2% ο χρηματιστής δεν θα κρατήσει κανένα ομόλογο.



Σχήμα 6: Η ζήτηση για χρήμα

Για την μεγιστοποίηση της χρησιμότητας τους, τα άτομα κατέχουν σε αναλογίες προτίμησης τους συνδυασμό των δύο οικονομικών αγαθών, με τα οφέλη της υψηλής απόδοσης των ομολόγων να αντισταθμίζονται από τον αυξημένο κινδύνου που εμπεριέχουν. Ένα υψηλότερο επιτόκιο θα οδηγούσε τα άτομα να αντικαταστήσουν το χρήμα με ομόλογα καθώς οι υψηλότερες αναμενόμενες αποδόσεις των ομολόγων αντισταθμίζουν το υψηλότερο ρίσκο που εμπεριέχουν. Έτσι ο Tobin εξήγαγε μία αντίστροφη σχέση μεταξύ της ζήτησης χρήματος για κερδοσκοπία και του επιτοκίου.

α. Ζήτηση για συναλλαγές:  $\frac{M^D}{P} = L_T(y) = \frac{1}{u_r} y$

β. Κερδοσκοπική ή κεφαλαιουχική ζήτηση:  $\frac{M^D}{P} = L_A(r) = \bar{m} - m_r r$

με  $\bar{m}$ ,  $u_r$ ,  $m_r$  θετικές σταθερές. Η σταθερά  $u_r$ , εκφράζει την ταχύτητα των συναλλαγών. Συνεπώς η συνάρτηση ζήτησης χρήματος μπορεί να συνοψιστεί ως εξής:

$$\frac{M^D}{P} = L(y, r) = \bar{m} - m_r r + \frac{1}{u_r} y \quad [\text{Ζήτηση Χρήματος}]$$

Η ζήτηση για πραγματικό χρήμα συσχετίζεται θετικά με το εισόδημα και αρνητικά με το επιτόκιο. Η ζήτηση χρήματος για συναλλαγές εξαρτάται από το επίπεδο του προϊόντος,  $y$ , καθώς ένα υψηλότερο επίπεδο πραγματικού εισοδήματος υποδεικνύει την ανάγκη για περισσότερο χρήμα και την κάλυψη έτσι της αυξημένης επιθυμίας για συναλλαγές. Το κίνητρο για ζήτηση χρήματος για κερδοσκοπία ή απόκτηση οικονομικών αγαθών έχει αρνητική εξάρτηση με το επιτόκιο.

Η ισορροπία στην αγορά χρήματος απαιτεί η ζήτηση και η προσφορά χρήματος να ισοδυναμούν:

$$\frac{M^D}{P} = \frac{M^S}{P} \quad [\text{Ισορροπία στην αγορά χρήματος}]$$

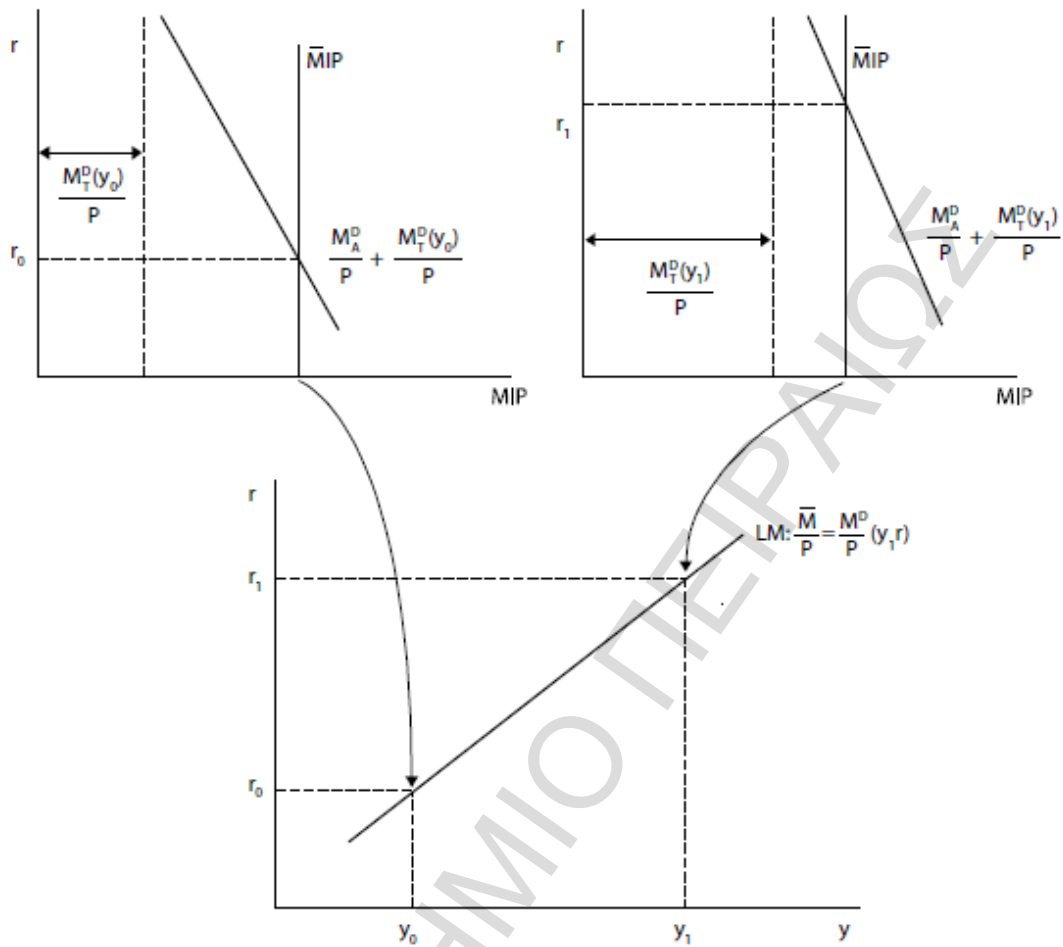
Όπου

$$\frac{M^D}{P} = L(y, r) = \bar{m} - m_r r + \frac{1}{u_r} y \quad [\text{Ζήτηση Χρήματος}]$$

$$\frac{M^S}{P} = \frac{\bar{M}^S}{P} \quad [\text{Προσφορά Χρήματος}]$$

που συνεπάγεται

$$r = \frac{\bar{m} - \bar{M}^S / P}{m_r} + \frac{1}{u_r m_r} y \quad [\text{Εξίσωση LM}]$$



Σχήμα 7: Εξαγωγή LM

**Το μοντέλο IS/LM**

Συνδυάζοντας τις αγορές χρήματος και αγαθών, το επίπεδο ισορροπίας προϊόντος και το επιτόκιο είναι σταθερά. Οι εξισώσεις IS και LM σύμφωνα με την παραπάνω ανάλυση, έχουν ως εξής:

$$y = \frac{\bar{c} + A + g}{1 - c_y(1 - t_y)} - \frac{i_r}{1 - c_y(1 - t_y)} r \quad \text{[Καμπύλη IS]}$$

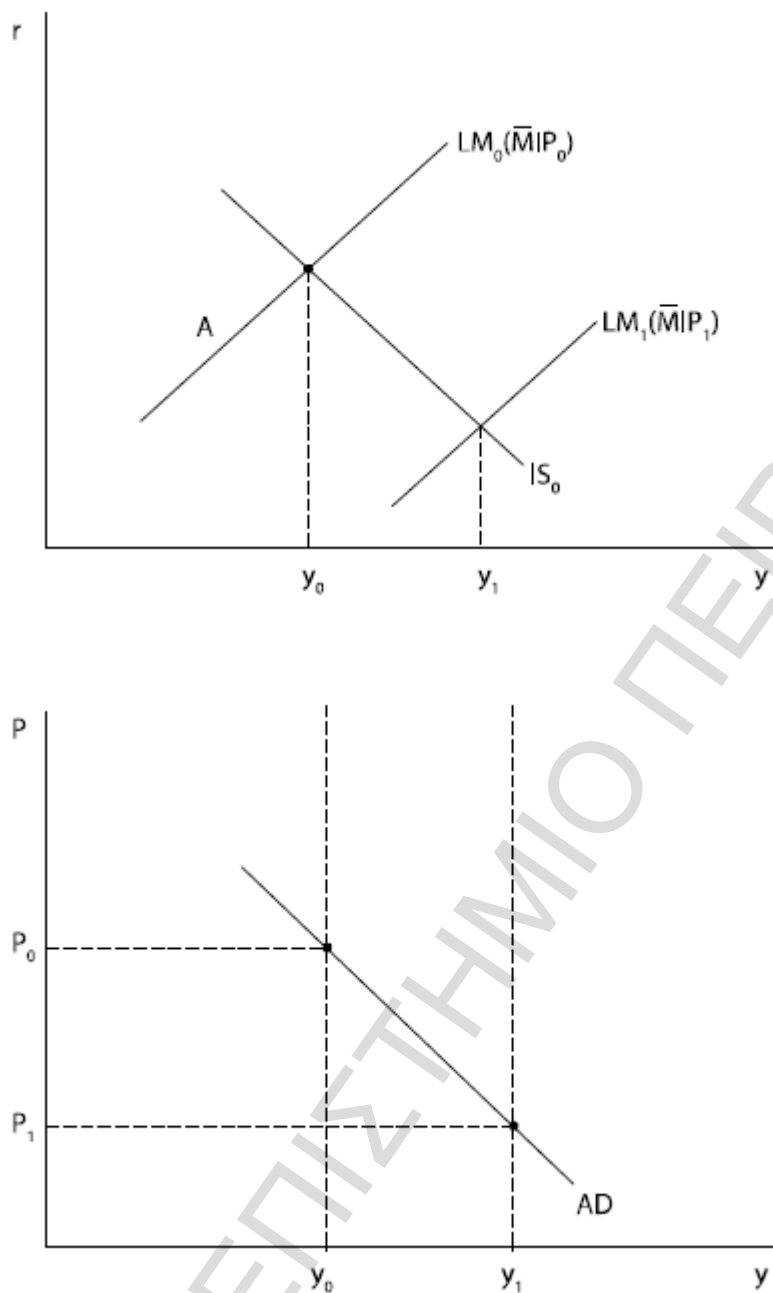
$$r = \frac{\bar{m} - \bar{M}^s / P}{m_r} + \frac{1}{u_T m_r} y \quad \text{[Καμπύλη LM]}$$

Με δεδομένες τις τιμές για τις εξωγενείς μεταβλητές, οι τιμές για τις δύο άγνωστες μεταβλητές,  $r$  και  $y$ , μπορούν να βρεθούν με ταυτόχρονη λύση των δύο εξισώσεων.

Για να συνοψίσουμε το μοντέλο IS/LM χρήσιμη είναι η διεξαγωγή ασκήσεων διατάραξης της ισορροπίας IS/LM αλλάζοντας μία από τις εξωγενείς μεταβλητές. Προκειμένου να αναλυθεί η πορεία προσαρμογής της οικονομίας σε μία τέτοια διαταραχή είναι απαραίτητο να γίνει αναφορά στην ταχύτητα προσαρμογής της κάθε αγοράς. Η περισσότερο προφανής και απλή υπόθεση είναι να θεωρήσουμε ως ακαριαία την εκκαθάριση ανισορροπιών στην αγορά χρήματος σε σύγκριση με αυτή της αγοράς αγαθών. Σε διαγραμματικούς όρους αυτό σημαίνει ότι η οικονομία επιστρέφει στη καμπύλη LM ακαριαία μέσω αλλαγών στο επιτόκιο. Η αγορά αγαθών κινείται πιο αργά καθώς περικλείει προσαρμογές στην παραγωγή και την απασχόληση.

#### **Συνολική ζήτηση και συνολική προσφορά στο μοντέλο του Keynes Συνολική ζήτηση**

Για την επίτευξη σύγκρισης με το κλασσικό μοντέλο, η πληροφόρηση που χαρακτηρίζει τις ισορροπίες στις αγορές αγαθών και χρήματος μπορεί να μεταφερθεί από το διάγραμμα IS/LM για να σχηματίσει την καμπύλη της συνολικής ζήτησης στο πεδίο  $(P, y)$ . Η θέση της καμπύλης LM εξαρτάται από το επίπεδο τιμών καθώς όπως σημειώθηκε και παραπάνω, μία αλλαγή στο επίπεδο τιμών, αλλάζοντας την πραγματική αξία των χρηματικών διαθέσιμων, θα επηρεάσει το σημείο ισορροπίας στην αγορά χρήματος. Στο σχήμα, η οικονομία αρχικά χαρακτηρίζεται από τις  $IS_0$  και  $LM_0$ , με το επίπεδο τιμών στο  $P_0$ .



Σχήμα 8: Εξαγωγή καμπύλης Συνολικής Ζήτησης

Σε ένα χαμηλότερο επίπεδο τιμών,  $P_1$ , η πραγματική αξία των χρηματικών αποθεμάτων μεγαλώνει με αποτέλεσμα να απαιτείται ένα υψηλότερο επίπεδο εισοδήματος σε κάθε επίπεδο επιτοκίου για να απορροφήσει τα επιπρόσθετα χρηματικά διαθέσιμα και να διατηρηθεί η ισορροπία στην αγορά χρήματος. Συνεπώς η LM με επίπεδο τιμών  $P_1$  βρίσκεται στα δεξιά της  $LM_0$ . Στο κάτω σύστημα αξόνων του σχ.4, ο τύπος των σημείων ισορροπίας των αγορών αγαθών και χρήματος ορίζεται σε άξονες  $(P, y)$  ώστε να σχηματιστεί η καμπύλη συνολικής ζήτησης: το αρχικό υψηλότερο

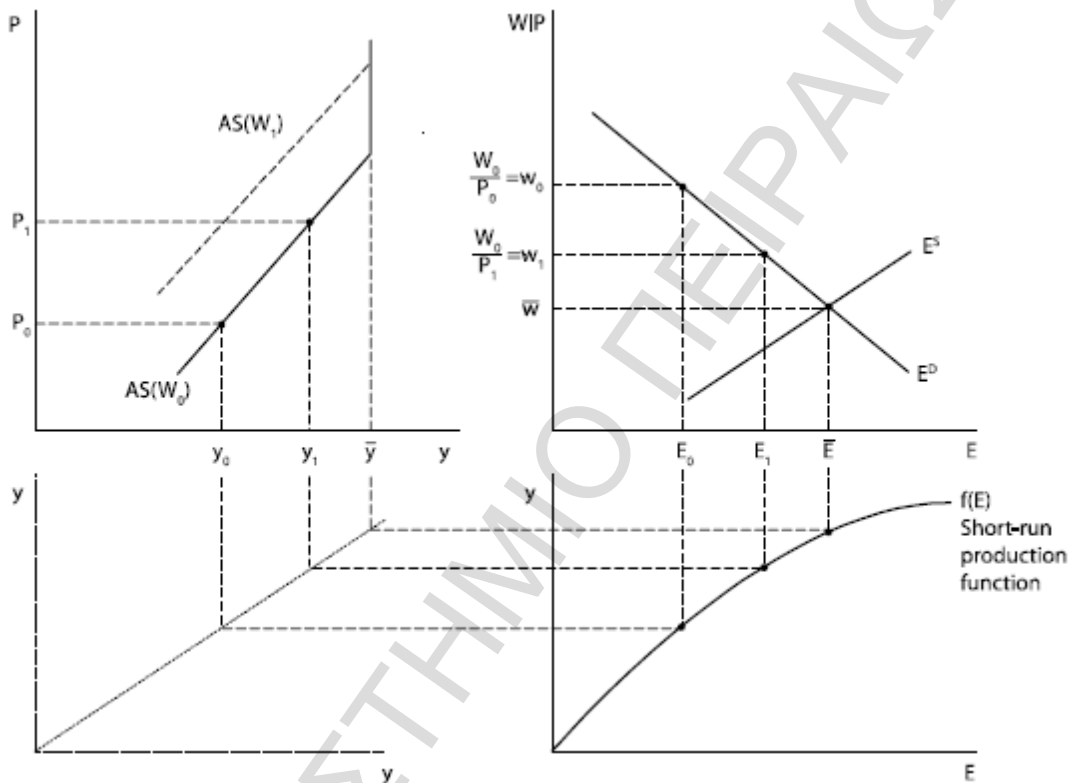


επίπεδο τιμών  $P_0$  σχετίζεται με ένα σχετικά χαμηλό επίπεδο προϊόντος, ενώ το χαμηλό επίπεδο τιμών  $P_1$  σχετίζεται με ένα υψηλό επίπεδο προϊόντος. Ο λόγος είναι προφανής: ένα χαμηλό επίπεδο τιμών χρηματικών διαθέσιμων με αποτέλεσμα να αυξάνει η προσφορά χρήματος προς το κοινό. Ως συνέπεια, η ζήτηση για ομόλογα αυξάνει, η τιμή ομολόγων μεγαλώνει, τα επιτόκια μειώνονται ενώ οι επενδύσεις και κατ' επέκταση η συνολική ζήτηση μεγεθύνονται. Η αρνητική κλίση της καμπύλης συνολικής ζήτησης, αποτέλεσμα της επίδρασης των αλλαγών των τιμών στη ζήτηση για χρήμα και, μέσω του επιτοκίου, στις επενδύσεις είναι γνωστή ως επίδραση Keynes.

### Συνολική Προσφορά

Για τους Κλασσικούς η απασχόληση βρισκόταν πάντα στο επίπεδο εκκαθάρισης της αγοράς εργασίας με αποτέλεσμα η συνολική προσφορά να περιγράφεται πλήρως από μία κάθετη γραμμή στο επίπεδο προϊόντος πλήρους απασχόλησης. Αντίθετα, ο Keynes επεδίωκε να παρουσιάσει την ύπαρξη ισορροπίας σε επίπεδα προϊόντος μακριά από εκείνα της πλήρους απασχόλησης. Η ανάλυση του σημείου ισορροπίας στην αγορά αγαθών, η οποία αποτελεί την βάση της καμπύλης IS, είναι σχεδιασμένη να περιγράψει την κατάσταση όπου η οικονομία δεν χαρακτηρίζεται από πλήρη απασχόληση. Μακριά από την πλήρη απασχόληση, το προϊόν στην οικονομία προσδιορίζεται από τις προγραμματισμένες δαπάνες και όχι από την ποσότητα που θα μπορούσε να παραχθεί σε μια οικονομία με μηδενική ανεργία. Για την παρουσίαση του μοντέλου Keynes είναι αναγκαίο να εξετάσουμε την καμπύλη προσφοράς στα αριστερά του επιπέδου πλήρους απασχόλησης λόγω της πιθανότητας να υπάρχει ισορροπία σε χαμηλότερο επίπεδο. Σε μία τέλεια ανταγωνιστική αγορά προϊόντων, το οριακό προϊόν της καμπύλης εργασίας ( $ED(w)$ ) δείχνει το επίπεδο της απασχόλησης που θα επιλεγεί σε κάθε πραγματικό μισθό. Η συνολική καμπύλη προσφοράς δείχνει πόσο προϊόν θα παρέχεται σε κάθε επίπεδο τιμών με δεδομένο ονομαστικό μισθό. Είναι δυνατό να μεταφραστεί η πληροφόρηση που περιέχεται στην καμπύλη οριακού προϊόντος σε μία καμπύλη συνολικής προσφοράς εάν διατηρηθεί ο ονομαστικός μισθός σταθερός. Με τον ονομαστικό μισθό ίσο με  $W_0$ , ένα επίπεδο  $P_0$ , συνεπάγεται πραγματικό μισθό  $w_0 = W_0/P_0$  (βλ.σχ.5). Αυτός ο μισθός αντιστοιχεί σε απασχόληση  $E_0$  και μέσω της βραχυχρόνιας συνάρτησης παραγωγής, σε ένα επίπεδο προϊόντος  $y_0$ . Το πρώτο σημείο στη καμπύλη συνολικής προσφοράς για  $W_0$ , ( $AS(W_0)$ ), είναι στο  $(P_0, y_0)$ . Ένα υψηλότερο επίπεδο τιμών ( $P_1$ ), με τον ίδιο ονομαστικό μισθό συνεπάγεται ένα χαμηλότερο πραγματικό μισθό και υψηλότερη απασχόληση και προϊόν ( $y_1$ ) - και δίνει ένα δεύτερο σημείο στην καμπύλη  $AS(W_0)$ . Εάν ο ονομαστικός μισθός στην οικονομία είναι υψηλότερος από  $W_0$ , θα υπάρξει μία νέα καμπύλη συνολικής προσφοράς, υψηλότερη από την αρχική. Με υψηλότερο ονομαστικό μισθό θα απαιτούνται υψηλότερες τιμές για να επιτευχθεί δεδομένο επίπεδο προϊόντος καθώς τα οριακά κόστη έχουν αυξηθεί. Η νέα καμπύλη συνολικής προσφοράς μπορεί να προκύψει από το σχήμα 5 χρησιμοποιώντας την ίδια διαδικασία που ακολουθήθηκε για την εξαγωγή της πρώτης καμπύλης. Το γενικό συμπέρασμα είναι ότι η καμπύλη συνολικής προσφοράς (που μπορεί να θεωρηθεί και ως η καμπύλη οριακού κόστους της

οικονομίας) θα μετακινηθεί ανοδικά λόγω των αυξήσεων στον ονομαστικό μισθό. Στην πλήρη απασχόληση, εκεί όπου τέμνονται οι καμπύλες ζήτησης εργασίας (οριακό προϊόν) και προσφοράς εργασίας, η καμπύλη συνολικής προσφοράς γίνεται κάθετη, καθώς αυτό είναι το μέγιστο προϊόν που μπορεί να παραχθεί. Η ανάλυση του Keynes σχετικά με τη συνολική προσφορά στην πλήρη απασχόληση είναι ίδια με αυτήν των κλασικών. Το επιχείρημα του να παρέχει μια πιο γενική θεωρία βασιζόταν στην ικανότητα του να περιλαμβάνει καταστάσεις με πλήρη και μη, απασχόληση.

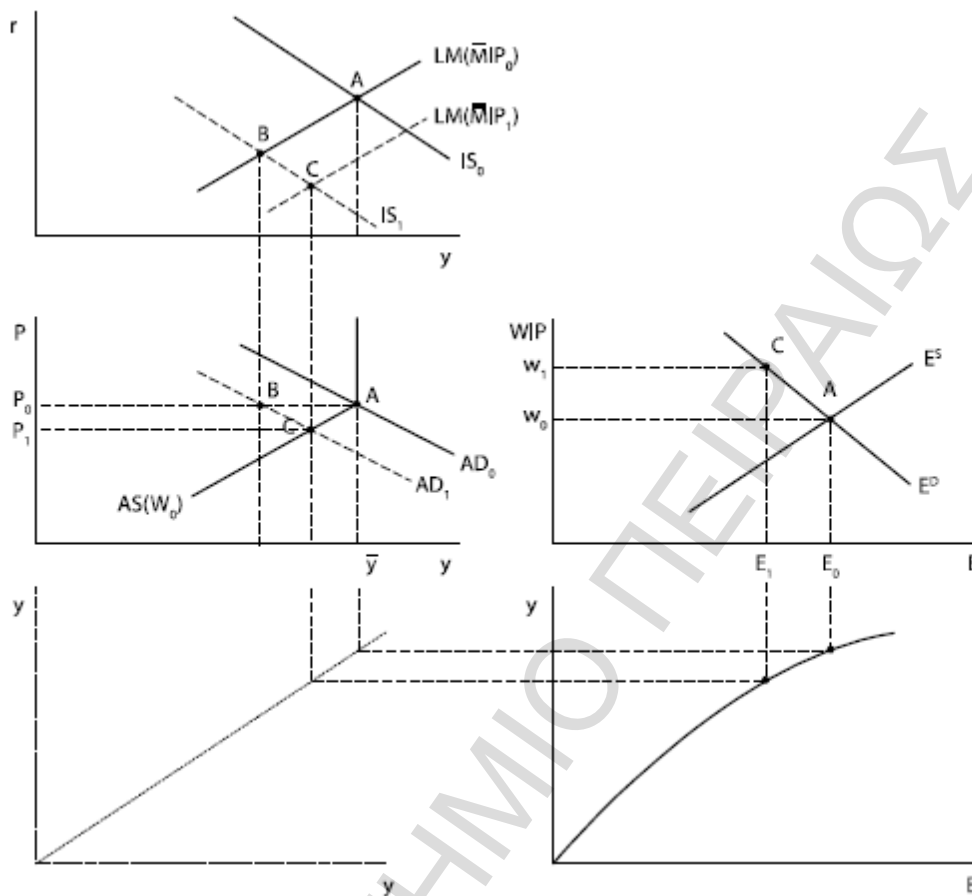


Σχήμα 9: Εξαγωγή καμπύλης Συνολικής Προσφοράς Keynes

### Συνολική Ζήτηση και Συνολική προσφορά

Συνδυάζοντας τις καμπύλες συνολικής ζήτησης και συνολικής προσφοράς είναι δυνατή η εύκολη σύγκριση του μοντέλου Keynes με το κλασικό μοντέλο. Το σχήμα 6 δείχνει το σημείο ισορροπίας πλήρους απασχόλησης σε μια οικονομία με ονομαστικό μισθό  $W_0$  και συνολική ζήτηση  $AD_0$ . Για να απεικονιστεί το σημείο ισορροπίας υποαπασχόλησης του Keynes υποθέτουμε μία εξωγενή πτώση στις επενδύσεις από  $i_0$  σε  $i_1$  ως αποτέλεσμα αποθάρρυνσης των επιχειρηματικών ενστίκτων. Η IS μετακινείται

προς τα αριστερά, σε  $IS_1$ , προκαλώντας μία μετακίνηση της καμπύλης συνολικής ζήτησης προς τα αριστερά, από  $AD_0$  σε  $AD_1$ .



Σχήμα 10: Μοντέλο Keynes Συνολικής Ζήτησης -Συνολικής Προσφοράς

Βραχυχρόνια το προϊόν που ζητείται μειώνεται, όπως φαίνεται από την κίνηση από το A στο B. Η πτώση στη ζήτηση προϊόντος προκαλεί απούλητο απόθεμα και πτώση τιμών για την εκκαθάριση του (υποθέτοντας μία ανταγωνιστική αγορά προϊόντος). Η πτώση των τιμών από  $P_0$  έχει δύο επιδράσεις: α) Ωθεί σε μικρό βαθμό τη ζήτηση μέσω της *επίδρασης Keynes* (η LM μετακινείται σε  $LM(M/P_1)$  οδηγώντας την οικονομία πάνω στην  $AD_1$  στο σημείο C, και β) Αυξάνει τον πραγματικό μισθό από  $w_0$  σε  $w_1$ . Η οικονομία κινείται πάνω από την καμπύλη του οριακού προϊόντος, στο σχήμα της αγοράς εργασίας, από το A στο C με το προϊόν και την απασχόληση να προσαρμόζονται στο νέο χαμηλότερο επίπεδο συνολικής ζήτησης. Με δεδομένη την υπόθεση του σταθερού ονομαστικού μισθού, η οικονομία θα παραμείνει στο C.

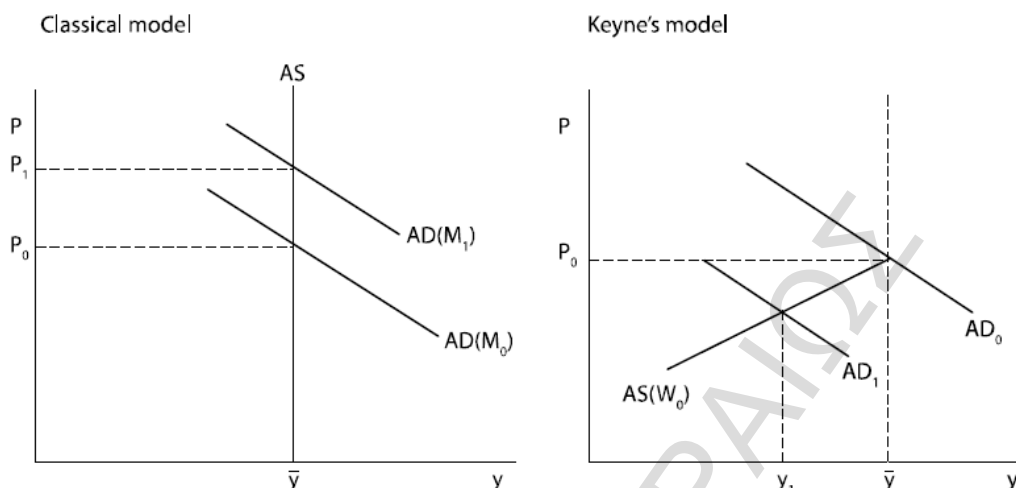
### 4.3 Κέυνς εναντίον Κλασσικών

Οι απλοποιημένες εκδόσεις των μοντέλων του Keynes και των κλασσικών συνοψίζονται στο σχήμα . Η έντονη αντίθεση, η οποία γίνεται άμεσα αντιληπτή, είναι μεταξύ των δύο καμπυλών συνολικής προσφοράς στις δύο περιπτώσεις: Η 'κλασσική' καμπύλη είναι κάθετη στο επίπεδο πλήρους απασχόλησης ενώ αυτή του μοντέλου Keynes έχει ανοδική κλίση προς το επίπεδο πλήρους απασχόλησης. Αυτή η αντίθεση αντανακλά τις διαφορετικές αντιλήψεις για την αγορά εργασίας. Στο κλασσικό μοντέλο, στο επίπεδο προϊόντος  $y$  όπου ισορροπεί η αγορά εργασίας, μία αύξηση των τιμών μειώνει τον πραγματικό μισθό γεγονός που θα έκανε επικερδές για τις επιχειρήσεις να αυξήσουν την απασχόληση. Ωστόσο, επιπλέον εργατικό δυναμικό δεν προκύπτει με πτώση του πραγματικού μισθού ενώ κάποιοι εργαζόμενοι πράγματι θα αφήσουν την εργασία τους. Μία κατάσταση πλεονάσματος ζήτησης εργασίας χαρακτηρίζει την αγορά εργασίας και οι ονομαστικοί μισθοί αυξάνουν ωστόσο ο αρχικός πραγματικός μισθός  $w$  προσεγγιστεί για μια ακόμη φορά. Το κλασσικό μοντέλο υποθέτει πως οι προσαρμογές των ονομαστικών μισθών σε όποια αύξηση τιμών, συμβαίνουν ακαριαία με αποτέλεσμα η καμπύλη AS να είναι κάθετη στο  $y$ .

Στο μοντέλο του Keynes, η πεποίθηση ότι η ακούσια ανεργία είναι πιθανή σημαίνει ότι από μια κατάσταση  $y_1$ , με τον πραγματικό μισθό πάνω από,  $w$ , μία άνοδος στο επίπεδο τιμών θα επιτάχυνε, μέσω της μείωσης των πραγματικών μισθών, την άμεση αύξηση παραγωγής και απασχόλησης. Αυτό δημιουργεί την ανοδική κλίση της καμπύλης συνολικής προσφοράς με ονομαστικό μισθό  $W_0$ . Τελικά εάν το επίπεδο τιμών συνεχίσει να ανεβαίνει προς το  $P_0$ , ο πραγματικός μισθός θα μειωθεί σε  $w$ , συνακόλουθος με την πλήρη απασχόληση. Όλη η ακούσια ανεργία τότε θα έχει εξαφανιστεί και η κλασσική ανάλυση θα επικρατήσει.

Με αναφορά το σχήμα 7, ας συγκρίνουμε τα μοντέλα κάτω από ακόλουθες συνθήκες όπου:

- λαμβάνει χώρα εξωγενώς μία πτώση των επενδύσεων
- ασκείται δημοσιονομική πολιτική
- ασκείται νομισματική πολιτική



Σχήμα 11: Σύγκριση Κλασικών-Keynes

**Εξωγενής πτώση των επενδύσεων.** Στο κλασσικό μοντέλο, μια εξωγενής πτώση στις επενδύσεις προκαλεί μια άμεση πτώση του επιτοκίου ικανή για να διασφαλίσει την επαναφορά των επενδύσεων στο επίπεδο πλήρους απασχόλησης, ίσων των αποταμιεύσεων  $s$ , που αντιστοιχούν σε αυτό το επίπεδο. Το επίπεδο των αποταμιεύσεων είναι μία συνάρτηση μόνο του πραγματικού μισθού στην πλήρη απασχόληση. Δεν υπάρχει μετακίνηση της καμπύλης συνολικής ζήτησης. Η οικονομία παραμένει στο  $P, y$ .

Στο μοντέλο του Keynes χαμηλότερες επενδύσεις μετακινούν την καμπύλη συνολικής ζήτησης προς τα αριστερά. Οι τιμές μειώνονται για να "καθαρίσουν" το απόθεμα των απούλητων εμπορευμάτων ωθώντας ανοδικά τον πραγματικό μισθό και μειώνοντας την απασχόληση και το προϊόν σε  $y_1$ . Λόγω της πτώσης του προϊόντος και των εισοδημάτων, οι αποταμιεύσεις μειώνονται και εναρμονίζονται με το νέο χαμηλότερο επίπεδο προγραμματισμένων επενδύσεων.

**Δημοσιονομική πολιτική.** Στο κλασσικό μοντέλο κάθε αύξηση στις κυβερνητικές δαπάνες θα έχει ως επίδραση την ανοδική ώθηση των επιτοκίων έως ότου οι επενδύσεις μειωθούν ισόποσα με την αύξηση των δαπανών. Η καμπύλη AD θα μείνει ανεπηρέαστη. Στο μοντέλο του Keynes ξεκινώντας με ακούσια ανεργία στο προϊόν  $y_1$ , μία αύξηση στις κυβερνητικές δαπάνες θα μετακινήσει την καμπύλη συνολικής ζήτησης προς τα δεξιά (πίσω στην  $AD_0$  στο σχήμα 7). Οι τιμές θα πιεστούν ανοδικά από την επιπρόσθετη ζήτηση για προϊόν και το γεγονός αυτό θα μειώσει τον πραγματικό μισθό. Οι επιχειρήσεις θα μπορούν πλέον να απασχολήσουν επιπλέον προσωπικό επικερδώς ώστε να αυξήσουν το προϊόν και να ανταποκριθούν στην αυξημένη ζήτηση. Με τη κατάλληλη δημοσιονομική ώθηση η οικονομία κινείται προς στην πλήρη απασχόληση στο  $P_0, y$ .

**Νομισματική πολιτική.** Στο κλασικό μοντέλο, μια αύξηση στη προσφορά χρήματος από  $M_0$  σε  $M_1$  μετακινεί την καμπύλη συνολικής ζήτησης προς τα δεξιά και το επίπεδο τιμών αυξάνει όσο χρειάζεται προκειμένου να επαναφέρει την ζήτηση για το προϊόν ίση με την προσφορά,  $y = y$ . Η αύξηση στις τιμές μειώνει τον πραγματικό μισθό και ενισχύει τη ζήτηση για εργατικό δυναμικό. Καθώς δεν υπάρχει επιπρόσθετο εργατικό δυναμικό το οποίο να είναι διατεθειμένο να απασχοληθεί με ένα χαμηλότερο πραγματικό μισθό υπάρχει πλεόνασμα ζήτησης στην αγορά εργασίας. Οι ονομαστικοί μισθοί κινούνται ανοδικά μέχρι ο πραγματικός μισθός να ανέλθει στο επίπεδο πλήρους απασχόλησης  $w$ . Συνοψίζοντας τιμές και ονομαστικοί μισθοί αυξάνονται ακριβώς όσο και η αύξηση στην προσφορά χρήματος, αφήνοντας όλα τα πραγματικά μεγέθη του μοντέλου ανεπηρέαστα.

Θα παρουσιαστεί η επίδραση της ανάπτυξης στην προσφορά χρήματος σε μία κατάσταση στο μοντέλο Keynes, με ακούσια ανεργία στο  $y_1$ . Η κυβέρνηση αυξάνει την προσφορά χρήματος αγοράζοντας από την ανοιχτή αγορά ομόλογα από το κοινό. Το πλεόνασμα της ζήτησης για ομόλογα αυξάνει την τιμή τους και μειώνει το επιτόκιο. Το χαμηλότερο αυτό επιτόκιο προκαλεί αύξηση της ζήτησης για επενδύσεις και θέτει τη διαδικασία του πολλαπλασιαστή εισοδήματος σε ακολουθία. Στο σχήμα η συνολική καμπύλη ζήτησης μετακινείται προς τα δεξιά. Η παράλληλη αύξηση του επιπέδου τιμών μειώνει τον πραγματικό μισθό και καθιστά κερδοφόρα την επιπλέον απασχόληση. Μια επαρκής νομισματική εξάπλωση θα επιστρέψει την οικονομία στην πλήρη απασχόληση.

Η σύγκριση μεταξύ του κλασικού μοντέλου και του μοντέλου Keynes υπογραμμίζει τρεις θεμελιώδεις διαφορές στην αντίληψη της μακροοικονομίας.

1. *Που προσδιορίζονται προϊόν και απασχόληση;* Στο κλασικό μοντέλο, απασχόληση και προϊόν προσδιορίζονται στην αγορά εργασίας στην τομή του οριακού προϊόντος της εργασίας και της καμπύλης προσφοράς εργασίας. Στο μοντέλο του Keynes, είναι το επίπεδο της συνολικής ζήτησης που ορίζει προϊόν και απασχόληση. Στο κλασικό μοντέλο, η συνολική ζήτηση προσαρμόζεται στην προσφορά μέσα από αλλαγές στο επίπεδο τιμών. Στο μοντέλο Keynes, οι αλλαγές στο επίπεδο τιμών κάνουν την προσφορά του προϊόντος να προσαρμόζεται στη συνολική ζήτηση μέσω των αλλαγών στον πραγματικό μισθό και κατ' επέκταση στην κερδοφορία του οριακού προϊόντος της απασχόλησης. Ο ονομαστικός μισθός θεωρείται σταθερός.
2. *Επενδύσεις και πλήρη απασχόληση.* Στο κλασικό μοντέλο, είναι το ευέλικτο επιτόκιο που διασφαλίζει ότι οι επενδύσεις θα είναι ίσες με το δεδομένο επίπεδο αποταμιεύσεων στην πλήρη απασχόληση. Στο μοντέλο του Keynes, οι επενδύσεις είναι μία συνάρτηση του επιτοκίου και των προσδοκιών για τη μελλοντική κερδοφορία. Οι αποταμιεύσεις δεν είναι σταθερές σε ένα μοναδικό επίπεδο πλήρους απασχόλησης. Εάν οι επενδύσεις μειωθούν, οι

προγραμματισμένες αποταμιεύσεις έρχονται ίσες με το χαμηλότερο επίπεδο επενδύσεων μέσω της μείωσης στην απασχόληση και το εισόδημα.

3. Ο *πολλαπλασιαστής*. Στο κλασικό μοντέλο, η κατανάλωση δεν είναι μια συνάρτηση του επιπέδου της απασχόλησης. Εξαρτάται μόνο από τον πραγματικό μισθό. Συνεπώς, δεν υπάρχει επίδραση του πολλαπλασιαστή στο προϊόν από τις αλλαγές στις επενδύσεις.

## 5. ΠΙΓΚΟΥ ΑΡΘΟΥΡ ΣΕΣΙΛ (ARTHUR CECIL PIGOU)



### 5.1 Βιογραφία

Άγγλος οικονομολόγος (Νήσος Γουίτ 1877 – Κέιμπριτζ 1959). Μαθητής και διάδοχος του Άλφρεντ Μάρσαλ στο πανεπιστήμιο του Κέιμπριτζ, ο Πιγκού παρατήρησε ότι η οικονομική επιστήμη επιμένει υπερβολικά πάνω στην παραγωγή και στην ανταλλαγή, με αποτέλεσμα να διατυπώνονται θεωρίες ισορροπίας οι οποίες δεν έχουν μεγάλη σπουδαιότητα, καθώς, σύμφωνα με τον ίδιο, η ισορροπία μπορεί να επιτευχθεί ακόμα και σε καταστάσεις ύφεσης και ανεργίας. Ο Πιγκού υποστήριξε ότι ο σκοπός της οικονομίας πρέπει να είναι η μελέτη των μέσων που μπορούν να εξασφαλίσουν την ευημερία και την πρόοδο του πληθυσμού. Αυτή είναι η θεωρία της λεγόμενης οικονομίας της ευημερίας, της οποίας ο Πιγκού ήταν ένας από τους μεγαλύτερους θεωρητικούς. Έργα του: Η οικονομία της ευημερίας (1920), Βιομηχανικές διακυμάνσεις (1927), Θεωρία της ανεργίας (1933) κ.ά.

Η σημαντικότερη παρέμβαση την περίοδο μέχρι την δεκαετία του 1920 προέρχεται από τον Ρίγου, ο οποίος στο βιβλίο του Unemployment (=Ανεργία) συνηγορούσε υπέρ των απόψεων που υποστήριζαν τη χρηματοδότηση των δημόσιων έργων από τον κρατικό προϋπολογισμό ως μέτρο αντιμετώπισης της κυκλικής ανεργίας. Ο Ρίγου έδειχνε ότι ένας μεγαλύτερος, αλλά ισοσκελισμένος, προϋπολογισμός μπορεί να οδηγήσει σε αύξηση της απασχόλησης και σε μείωση της ανεργίας. Όμως, το αίτιο της ανεργίας ήταν για τον Ρίγου η έλλειψη προσαρμογής των χρηματικών μισθών στις μεταβολές του επιπέδου των τιμών. Η ανεργία θα μπορούσε να καταπολεμηθεί αν οι μισθοί μειωθούν, γεγονός που θα οδηγούσε σε πτώση του κόστους παραγωγής, μείωση των τιμών, αύξηση της ζήτησης για τα παραγόμενα προϊόντα και, συνεπώς, σε αύξηση της παραγωγής και της απασχόλησης. Την άποψη αυτή υποστηρίζει ο Ρίγου και στο δεύτερο βιβλίο του, The Theory of Unemployment (= Η θεωρία της Ανεργίας).



Η ανεργία θεωρείται, στα κείμενα των οικονομολόγων ως αποτέλεσμα τυχαίων γεγονότων που δημιουργούν το φαινόμενο των κυκλικών διακυμάνσεων. Μια τέτοια αντίληψη αναγνωρίζει το αναπόφευκτο της ανεργίας, αλλά την τοποθετεί στις παρυφές του σύγχρονου οικονομικού συστήματος, του συστήματος της μεγάλης βιομηχανίας και της τακτικής απασχόλησης. Ταυτόχρονα, αυτή η αντίληψη επιτρέπει να αναζητούνται τα αίτια της ανεργίας, αν όχι τα αίτια που τη δημιουργούν, πάντως τα αίτια που την επιμερίζουν μεταξύ των εργαζομένων, στα προσωπικά χαρακτηριστικά και στα ατομικά εργασιακά ήθη, στις διαφορές στην ατομική παραγωγικότητα, στην ετερογένεια του εργατικού δυναμικού. Η ύπαρξη ενός σημαντικού ποσοστού ευκαιριακά εργαζομένων διευκολύνει μια τέτοια αντιμετώπιση της ανεργίας.

## 5.2 Θεωρία

### 5.2.1 Ανεργία

Την παρακάτω προσέγγιση χρησιμοποιεί, κυρίως, ο Ρίγου στο κλασικό βιβλίο του *The Theory of Unemployment*. Δημοσιευμένο το 1933, όταν η οικονομική κρίση κρατά για αρκετά χρόνια εκατομμύρια εργαζόμενους εκτός απασχόλησης, είναι «ένα βιβλίο αυστηρά ακαδημαϊκό σε τόνο και περιεχόμενο».

Ο Ρίγου εξετάζει αρχικά προβλήματα ορισμού και μέτρησης της ανεργίας. Επισημαίνει τις δυσχέρειες στον ορισμό της ανεργίας, σε αντίθεση με τον ευχερή προσδιορισμό της απασχόλησης. Κατά τον Ρίγου «κάποιος είναι άνεργος, όταν δεν εργάζεται και επιθυμεί να εργασθεί». Η επιθυμία να εργασθεί, ταυτόχρονα, οριοθετείται με αναφορά σε τρεις παράγοντες: τις κανονικές ώρες ημερήσιας εργασίας, το ύψος του μισθού και την κατάσταση της υγείας του ενδιαφερόμενου. Η επίκληση αυτών των τριών παραγόντων του επιτρέπει να επισημάνει κατηγορίες που δεν θα έπρεπε να καταγράφονται ως άνεργοι: α) εκείνους που προτιμούν την ευκαιριακή εργασία και δεν επιθυμούν να εργάζονται περισσότερες από 3 – 4 ημέρες την εβδομάδα, β) εκείνους που προτιμούν να λαμβάνουν το επίδομα ανεργίας «παρά να κάνουν επίπονες προσπάθειες να βρουν δουλειά, ιδιαίτερα αν αυτό απαιτεί αλλαγή του τόπου κατοικίας και, ακόμη περισσότερο, αλλαγή επαγγέλματος» και γ) τις γυναίκες που παντρεύονται. Η πρώτη ομάδα δεν αποδέχεται τον κανονικό χρόνο εργασίας, η δεύτερη ομάδα τον ισχύοντα μισθό, ενώ την τρίτη ομάδα την οδηγούν ουσιαστικά εκτός της αγοράς εργασίας τα οικογενειακά καθήκοντα και τα ήθη της εποχής.

Στη συνέχεια ο Ρίγου πιθανολογεί τις επιπτώσεις που θα είχε μια αύξηση στο μισθό επί του εργατικού δυναμικού: Θα προκαλούσε, αφ' ενός, μια ανάσχεση της απομάκρυνσης από την αγορά εργασίας για εκείνους που σκόπευαν να συνταξιοδοτηθούν, ενώ θα έκανε πιθανότερη την απομάκρυνση των παντρεμένων

γυναικών, λόγω αύξησης του εισοδήματος του άνδρα. Η συνολική επίπτωση της αύξησης των μισθών στην προσφορά εργασίας, κατά τον Ρίγου, θα ήταν ασήμαντη. Κατά συνέπεια, η μόνη αξιόλογη επίπτωση επί της ανεργίας θα προέλθει από την απώλεια θέσεων εργασίας εξ αιτίας της αύξησης του μισθού, δηλαδή από την πλευρά της ζήτησης για εργασία. Με αυτή την αφετηρία, ο Ρίγου εξετάζει στον κύριο όγκο του βιβλίου την ελαστικότητα της καμπύλης ζήτησης για εργασία και εκτιμά τα όρια, μέσα στα οποία διακυμαίνεται η τιμή της.

Στο εισαγωγικό τμήμα του βιβλίου του ο Ρίγου προβαίνει και σε μια ουσιώδη διάκριση μεταξύ των πολιτικών που μπορούν να εφαρμοσθούν για την αντιμετώπιση του όγκου της ανεργίας. Διακρίνει μεταξύ πολιτικών που στοχεύουν να μειωθεί ο αριθμός των ατόμων που ανήκουν στο εργατικό δυναμικό (κίνητρα για συνταξιοδότηση, αύξηση της ηλικίας υποχρεωτικής εκπαίδευσης, μετανάστευση), δηλαδή πολιτικές που θα μπορούσαν να χαρακτηρισθούν ως πολιτικές αποκλεισμού, και πολιτικών που στοχεύουν στην αύξηση του αριθμού των απασχολουμένων. Έτσι, ορίζοντας ως στόχο του την εξέταση των δυνατοτήτων επιτυχίας των πολιτικών αύξησης της απασχόλησης, τοποθετεί πλήρως την ανάλυσή του από την πλευρά της ζήτησης για εργασία. Όπως το διατυπώνει ο ίδιος «ενδιαφέρομαι για τη σχέση ανάμεσα στις διακυμάνσεις του ενιαίου μισθού και της συνολικής ποσότητας εργασίας που ζητείται».

Το κύριο μέλημα του Ρίγου είναι να εκτιμήσει τα όρια μέσα στα οποία προσδιορίζεται η τιμή της ελαστικότητας της ζήτησης για εργασία, τόσο με αναφορά στον πραγματικό, όσο και με αναφορά στον ονομαστικό μισθό. Καταλήγει ότι η ελαστικότητα αυτή είναι (κατ' απόλυτο τιμή) σημαντικά μεγαλύτερη από την μονάδα και ότι αυξάνεται αν στην οικονομία υπάρχει σύστημα ασφάλισης κατά της ανεργίας στο οποίο συνεισφέρουν οι εργοδότες. Κατά συνέπεια, η ζήτηση για εργασία θα μεταβάλλεται αναλογικά περισσότερο (και προς την αντίθετη κατεύθυνση) από το μισθό. Η αύξηση του μισθού θα οδηγεί σε αναλογικά μεγαλύτερη συρρίκνωση της απασχόλησης, ενώ η μείωση του μισθού θα οδηγεί σε αναλογικά μεγαλύτερη αύξηση της απασχόλησης. Οι υπολογισμοί του, ωστόσο, είναι καθαρά υποθετικοί, χωρίς να βασίζονται σε εμπειρικό υλικό που να τους υποστηρίζει, αλλά μόνο στις συναρτησιακές σχέσεις που χρησιμοποιεί και σε υποθέσεις για τις τιμές ορισμένων παραμέτρων.

Έχοντας εκτιμήσει χονδρικά το μέγεθος της ελαστικότητας της ζήτησης για εργασία, ο Ρίγου υποστηρίζει συμπερασματικά ότι σε συνθήκες τέλει ανταγωνισμού μεταξύ των εργαζομένων και με πλήρη κινητικότητα της εργασίας «θα υπάρχει πάντοτε μια ισχυρή τάση στους μισθούς να σχετίζονται έτσι με τη ζήτηση (για εργασία), ώστε όλοι να έχουν εργασία. Κατά συνέπεια, σε σταθερές συνθήκες, καθ' ένας στην πραγματικότητα θα εργάζεται. Το συμπέρασμα είναι ότι η ύπαρξη της ανεργίας οφείλεται εξ ολοκλήρου στο γεγονός ότι συνεχώς συμβαίνουν μεταβολές στις συνθήκες ζήτησης και ότι οι αντιστάσεις, που οφείλονται στις τριβές, εμποδίζουν ώστε οι αναγκαίες προσαρμογές των μισθών να γίνουν ακαριαίως».

Ο Ρίγου δεν αγνοεί, βέβαια, ότι η ανεργία οφείλεται, εν μέρει, σ' ένα είδος διαρθρωτικής ανεργίας: μια ανεργία που οφείλεται στις μεταβολές της σύνθεσης της

ζήτησης των προϊόντων που προκαλούν συνεχείς προσαρμογές στην επαγγελματική και κλαδική σύνθεση των εργαζομένων. Οι προσαρμογές αυτές δεν γίνονται αυτομάτως, χρειάζεται χρόνο για να πληροφορηθεί ο άνεργος, που απολύθηκε από μια επιχείρηση, η ζήτηση για το προϊόν της οποίας έχει μειωθεί, ότι υπάρχει κάποια άλλη επιχείρηση που ζητάει εργατικό δυναμικό γιατί η ζήτηση για το δικό της προϊόν έχει αυξηθεί. Ο χρόνος αυτός αυξάνεται, όταν η πρόσβαση στην νέα απασχόληση απαιτεί απόκτηση νέων δεξιοτήτων ή μετακίνηση σε άλλη περιοχή. Η ανεργία, έτσι, δεν είναι παρά το σύμπτωμα της δυναμικής μιας οικονομίας, το κόστος μίας αναγκαίας όσο και επιθυμητής προσαρμογής.

Ωστόσο, το κεντρικό σημείο της θεωρίας του Ρίγου για την ανεργία βασίζεται στην ελαστική ως προς το μισθό ζήτηση για εργασία. Ο Ρίγου υποστηρίζει, όχι μόνον ότι η σχέση μεταξύ μισθού και επιπέδου απασχόλησης είναι αρνητική (σύμφωνα με τη θεωρία της οριακής παραγωγικότητας), αλλά, επιπροσθέτως, ότι η ελαστικότητα είναι μεγάλη. Συνεπώς μικρές μεταβολές του μισθού έχουν ως αποτέλεσμα σημαντικές μεταβολές στον όγκο της απασχόλησης. Είναι αναπόφευκτο, μέσα σ' αυτό το πλαίσιο, η επίλυση του προβλήματος της ανεργίας να αναζητηθεί στη μείωση του μισθού.

Πρέπει να σημειωθεί εδώ ότι ο Ρίγου προτείνει και έναν ακόμη λόγο για τον οποίο η μείωση των χρηματικών μισθών, ακόμη και στην περίπτωση που η μείωση αυτή οδηγεί σε μια αναλογική μείωση του επιπέδου των τιμών ώστε να παραμείνει σταθερό το επίπεδο του πραγματικού μισθού, θα συνεπάγεται αύξηση της απασχόλησης. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι η πτώση των χρηματικών μισθών δεν επηρεάζει τα εισοδήματα που δεν προέρχονται από μισθωτή εργασία. Αν μειωθεί ο χρηματικός μισθός των μισθωτών αυτό δεν θα επηρεάσει τα εισοδήματα των ανεξάρτητων επαγγελματιών, των συνταξιούχων ή τα εισοδήματα από περιουσία. Η αναλογική πτώση των τιμών σημαίνει αντίστοιχη αύξηση της αγοραστικής δύναμης αυτών των εισοδημάτων που εκδηλώνεται με αυξημένη ζήτηση για τα προϊόντα των οποίων έχουν μειωθεί οι τιμές και, συνεπώς, με αύξηση της απασχόλησης. Αυτό είναι το γνωστό στην οικονομική θεωρία «αποτέλεσμα Ρίγου».

### **5.2.2 Δυσκαμψία των μισθών**

Από την οπτική αυτή, η ανεργία οφείλεται στην ύπαρξη παραγόντων που εμποδίζουν τον πραγματικό μισθό να προσαρμοστεί στο επίπεδο πλήρους απασχόλησης. Τα εργατικά συνδικάτα εμποδίζουν την πτώση του ονομαστικού μισθού, ενώ το επίπεδο των τιμών των ειδών που καταναλώνουν οι εργαζόμενοι μένει σταθερό, με αποτέλεσμα την ύπαρξη πλεονάζουσας προσφοράς εργασίας. Αν ο πραγματικός μισθός έπεφτε, η πλήρης απασχόληση θα εξασφαλιζόταν, όχι μόνο επειδή θα αυξανόταν η ζήτηση για εργασία, αλλά και γιατί θα περιοριζόταν η προσφορά εργασίας: επειδή μια μερίδα των ανέργων δεν θα έψαχνε να βρει δουλειά σε χαμηλότερο μισθό, και επειδή μια μερίδα των εργαζομένων θα εγκατέλειπε την εργασία τους εξ αιτίας της μείωσης του μισθού.

Σε τελευταία ανάλυση όλη αυτή η επιχειρηματολογία καταλήγει να υποστηρίζει ότι η αγορά εργασίας δεν κάνει παρά να προσαρμόζει, ποσοτικά και ποιοτικά, το εργατικό δυναμικό στις απαιτήσεις της παραγωγής, χωρίς όμως να καταφεύγει έστω και στην έμμεση υπόμνηση μιας δημογραφικής κρίσης.

Ο Ρίγου θεωρεί ότι, εκτός από τα εργατικά συνδικάτα, την προς τα κάτω ακαμψία των χρηματικών μισθών ενισχύουν και τα επιδόματα ανεργίας. Είναι χαρακτηριστική η προσπάθειά του να εκτιμήσει την ελαστικότητα ζήτησης για εργασία όταν οι άνεργοι καλύπτονται από ένα σύστημα ασφάλισης κατά της ανεργίας. Τρίτος παράγοντας που εμποδίζει την προσαρμοστικότητα των χρηματικών μισθών είναι οι ατέλειες του ανταγωνισμού μεταξύ των εργαζομένων. Ο Ρίγου αναφέρεται στην ελλιπή κινητικότητα της εργασίας. Η αγορά εργασίας δεν είναι ενιαία, αλλά αποτελείται από πολλά «κέντρα παραγωγής», καθένα από τα οποία έχει τη δική του ζήτηση για εργασία και ανταποκρίνεται με διαφορετικό τρόπο στις αλλαγές του οικονομικού περιβάλλοντος. «Οι μισθωτοί έχουν δεσμούς με περιοχές, κλάδους, επαγγελματικές ταξινομήσεις, ακόμη και με μεμονωμένους εργοδότες», επισημαίνει ο Solow στην επισκόπηση που επιχειρεί στο έργο του Ρίγου. Ο Ρίγου φαίνεται να υιοθετεί, έστω και εμμέσως, μια θεωρία κατάτμησης της αγοράς εργασίας που δεν βασίζεται στα ατομικά χαρακτηριστικά των εργαζομένων, αλλά στα χαρακτηριστικά της παραγωγής, εναρμονισμένος με το πνεύμα που αντιμετωπίζει το ζήτημα και οι Marshall και Beveridge, χωρίς τον κοινωνικό εξελικτισμό εκείνων. Για τον Ρίγου οι κατατμήσεις στην αγορά εργασίας δεν αίρονται με την οικονομική ανάπτυξη. Αποτελούν εγγενές στοιχείο του συστήματος. Αν αυτές οι κατατμήσεις είναι αποτέλεσμα «συνηθειών και εθίμων», όπως υποστηρίζει ο Solow, ή της ίδιας της λειτουργίας του οικονομικού συστήματος, ο Ρίγου δεν το διευκρίνισε, θεωρώντας το ένα δεδομένο της κοινής εμπειρίας που η ύπαρξή του δεν χρειάζεται περισσότερη αιτιολόγηση.

Ωστόσο, οι κατατμήσεις της αγοράς εργασίας που οφείλονται στις διαφορετικές ποιότητες του εργατικού δυναμικού παραμένει ισχυρή στον Ρίγου. Αυτό φαίνεται στο κείμενό του, όταν ερμηνεύει την ύπαρξη της ανεργίας ως αποτέλεσμα της εγκαθίδρυσης ενός ενιαίου μισθού στην αγορά εργασίας που δεν λαμβάνει υπ' όψη τις διαφορές στις ατομικές παραγωγικότητες. Η ανάλυση, όμως, του Ρίγου έχει θεωρηθεί ότι υποδεικνύει, κατά τον Solow, την ύπαρξη κοινωνικών κανονιστικών εμποδίων στην προς τα κάτω ευελιξία των μισθών. Στην πραγματικότητα ο Ρίγου αναφέρεται στο ρόλο της κοινής γνώμης και της αίσθησης του δικαίου μισθού στη νομοθετική θέσπιση των κατώτατων μισθών και στη δημιουργία ανεργίας εξ αιτίας αυτής της νομοθετικής ρύθμισης με επιχειρηματολογία που μοιάζει πολύ με εκείνη του Hicks.

«(Η) κοινή γνώμη σε ένα σύγχρονο πολιτισμένο κράτος δημιουργεί μια χονδρική εκτίμηση του τι αποτελεί έναν πλήρη συνείδηση, από τη γνώση εύλογο μισθό διαβίωσης. Αυτή η εκτίμηση προκύπτει, χωρίς των πραγματικών συνθηκών διαβίωσης περίπου του «μέσου» μισθωτού». Η εκτίμηση αυτή γενικεύεται για όλους τους εργαζόμενους, κυρίως για εκείνους που είναι χαμηλότερης εργασιακής ποιότητας από τον μέσο εργαζόμενο και δημιουργεί αιτήματα που βρίσκουν κοινωνική συναίνεση γι' αυτό που θεωρείται «δίκαιος μισθός». Η κοινωνική πίεση οδηγεί στη νομοθετική

θέσπιση αυτού του μισθού ως κατώτερου μισθού, με αποτέλεσμα είτε αυτοί οι λιγότερο ικανοί εργαζόμενοι να χάσουν την εργασία τους και να δημιουργηθεί ανεργία, είτε να εξαναγκασθούν οι εργοδότες σε τεχνολογικές καινοτομίες που αυξάνουν τη συνολική παραγωγικότητα της εργασίας.

### Κριτική Solow

Ο Solow επισημαίνει ότι ο Ρίγου είχε διατυπώσει σε ένα μικρό βιβλίο που κυκλοφόρησε το 1945 έναν ακόμη λόγο για την εμφάνιση ακαμψίας των μισθών. Το χαρακτηριστικό απόσπασμα που ακολουθεί αναφέρεται από τον Solow. «Σε περιόδους οικονομικής ευημερίας οι εργοδότες πιθανόν να ήταν πρόθυμοι να συναινέσουν σε σημαντικές αυξήσεις των μισθών, αν ήταν βέβαιοι ότι, όταν η περίοδος αυτή τελείωνε, θα μπορούσαν να τις ακυρώσουν. Γνωρίζουν, όμως, ότι στην πραγματικότητα κάτι τέτοιο δεν θα είναι εύκολο, ότι πολύ προσεκτικές και λεπτομερείς διαδικασίες θα πρέπει να ακολουθηθούν, και ότι οι εργαζόμενοι θα αντιδράσουν. Στις περιόδους ύφεσης οι μισθωτοί, για ακριβώς τους ίδιους λόγους, αρνούνται να αποδεχθούν μειώσεις των μισθών, που ίσως να ήταν πρόθυμοι να αποδεχθούν, αν δεν πρόβλεπαν τις δυσκολίες να τις ακυρώσουν όταν η οικονομική κατάσταση βελτιωνόταν. Μια γενικευμένη επιθυμία να εξασφαλιστεί η ασφάλεια οδηγεί στη δημιουργία άκαμπτων μισθών»

Το σύνολο των παραγόντων που επικαλείται ο Ρίγου ως παράγοντες της ακαμψίας των μισθών απαντώνται στις σύγχρονες αναζητήσεις για την διατήρηση ενός υψηλού επιπέδου ανεργίας για μεγάλη χρονική περίοδο. Ουσιαστικά, πολύ λίγα πράγματα έχουν μεταβληθεί στον τρόπο που γίνεται κατανοητή η ανεργία, παρά τις περισσότερο επεξεργασμένες διατυπώσεις των σημερινών θεωρητικών προσεγγίσεων.

### **5.2.3 Η κριτική του Keynes**

Η κριτική του Keynes στις θεωρητικές απόψεις του Ρίγου αποτελεί την αφετηρία για την οικοδόμηση της δικής του θεωρίας. Ο Keynes επιτίθεται κυρίως στην άποψη ότι αρκεί μια μείωση των χρηματικών μισθών για να επανέλθουμε σε καθεστώς πλήρους απασχόλησης. Η κριτική του Keynes εν προκειμένω είναι καταλυτική, αν και ίσως άδικη:

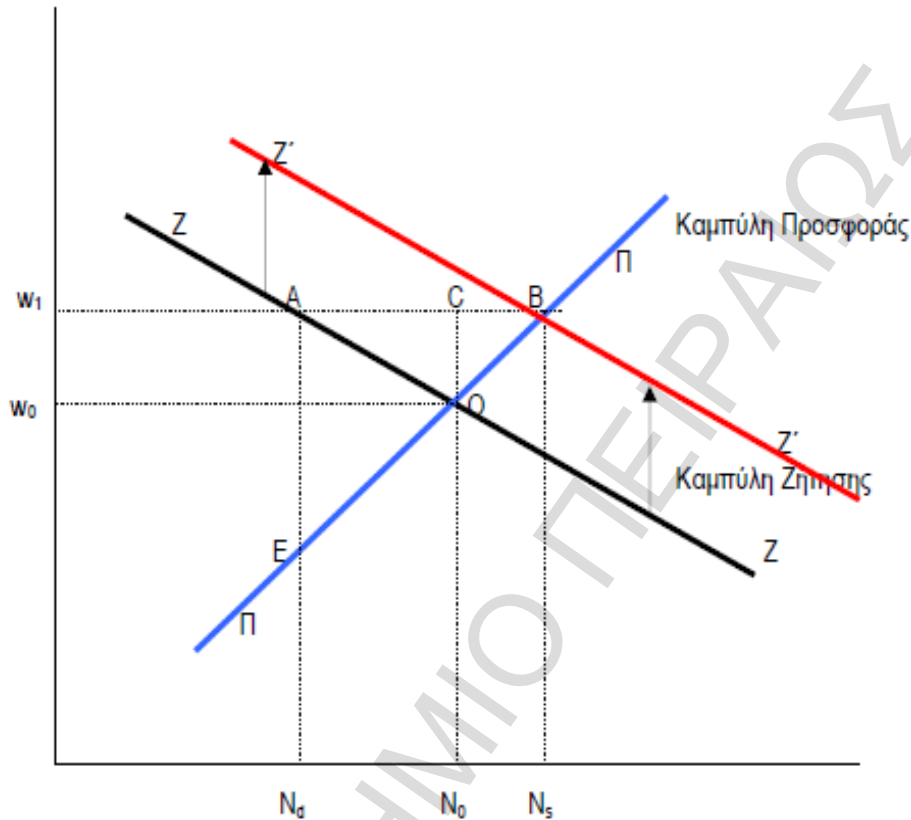
*«Πρέπει να τονίσωμεν ότι όλον το βιβλίον του καθηγητού Ρίγου εγράφη με την υπόθεσιν ότι οιαδήποτε αύξησις του κόστους του βίου, όσον και αν είναι μικρά εν σχέσει προς τον ονομαστικόν μισθόν, θα προκαλέση την απομάκρυνσιν από την αγοράν εργασίας εργαζομένων περισσοτέρων όλων των υπάρχόντων ανέργων. ... Είναι υπερβολικά μακράν της πραγματικότητος να υποθέσωμεν ότι,*

*εις εποχήν καθ' ην κατά τας στατιστικάς η ανεργία υπερέβαινεν εις την Μεγάλην Βρετανίαν τα δύο εκατομμύρια, ... οιαδήποτε, έστω και πολύ μικρά αύξεις του κόστους του βίου εν σχέσει προς τον ονομαστικόν μισθόν θα προεκάλει την απομάκρυνσιν από την αγοράν εργασίας πλειόνων των 2.000.000 ανδρών».*

---

Στο θεωρητικό σχήμα του Ρίγου η ζήτηση για εργασία εξαρτάται από δύο παράγοντες: από την οριακή παραγωγικότητα της εργασίας στον τομέα παραγωγής εμπορευμάτων που καταναλώνονται από τους μισθωτούς και από τη σχέση της απασχόλησης στον τομέα αυτό προς τη συνολική απασχόληση. Και οι δύο σχέσεις, όμως, μεταβάλλονται μόνο στη μακροχρόνια περίοδο, ενώ βραχυχρονίως μένουν σταθερές. Κατά συνέπεια, «η ενεργός ζήτηση εργασίας θα παρέμενεν ουσιαστικώς σταθερά κατά τη διάρκειαν του οικονομικού κύκλου». Στην περίπτωση αυτή τμήμα τουλάχιστον της προσαρμογής των μεγεθών θα πρέπει να αναληφθεί από την προσφορά εργασίας. Ο Keynes είναι ιδιαίτερα επιφυλακτικός να αποδεχθεί τη βασιμότητα μιας προσαρμογής της προσφοράς εργασίας στις μεταβολές του πραγματικού μισθού.

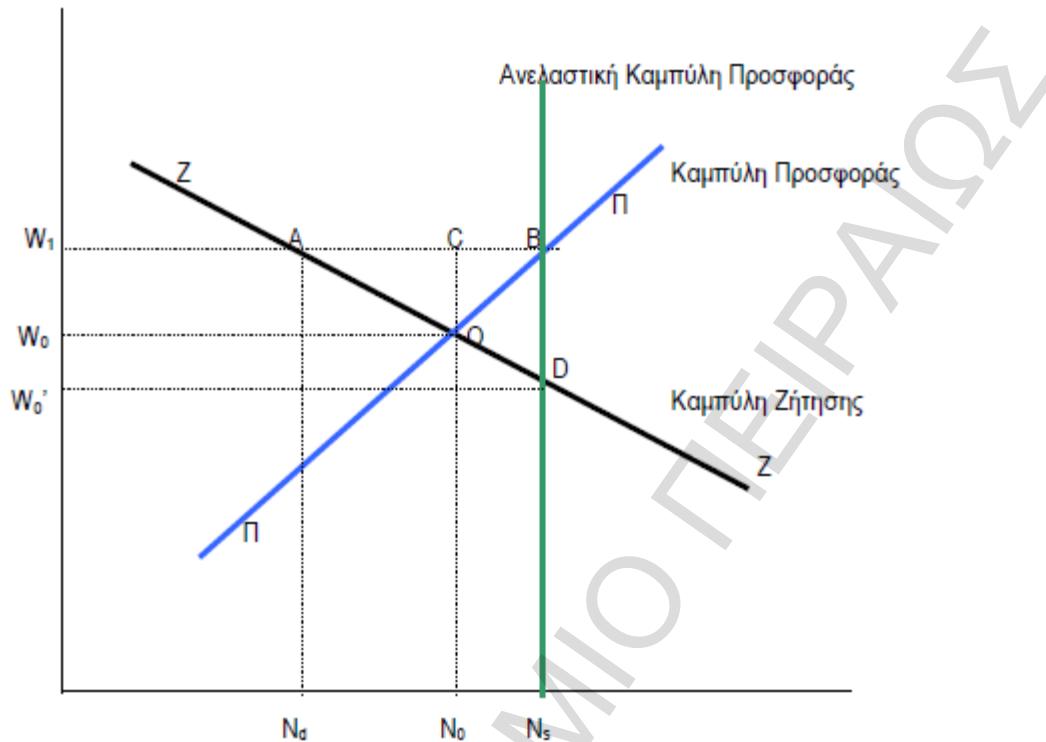
Το επιχείρημα αποσαφηνίζεται στο σχήμα 8 που ακολουθεί. Υποθέτουμε μια ελαστική καμπύλη ζήτησης για εργασία (ZZ) και μια καμπύλη συνολικής προσφοράς για εργασία (ΠΠ). Η ανεργία εμφανίζεται εξ αιτίας του υψηλού (σε σχέση με το επίπεδο ισορροπίας) πραγματικού μισθού που επικρατεί στην αγορά εργασίας. Η προσαρμογή του μισθού στο επίπεδο ισορροπίας προκαλεί αύξηση της ζήτησης για εργασία, αλλά και μείωση της προσφοράς της εργασίας. Η ανεργία εκμηδενίζεται, αλλά η σχετική επίπτωση σ' αυτή την μείωση της ανεργίας από την πλευρά της ζήτησης ή της προσφοράς εξαρτάται από το μέγεθος της ελαστικότητας της ζήτησης και της ελαστικότητας προσφοράς.



Σχήμα 12: Ερμηνεία Pigou από Keynes

Στο σχήμα 8 παρουσιάζεται η ερμηνεία του Pigou από τον Keynes. Στον πραγματικό μισθό που επικρατεί στην αγορά εργασίας ( $W_1$ ) η ζήτηση για εργασία διαμορφώνεται σε επίπεδο  $N_d$ , ενώ η προσφορά εργασίας σε επίπεδο  $N_s$ . Ο μισθός είναι ανώτερος από τον μισθό ισορροπίας ( $W_0$ ), με αποτέλεσμα να εμφανισθεί ανεργία ίση με  $AB$  ( $N_s - N_d$ ). Η μείωση του μισθού στο επίπεδο ισορροπίας έχει ως αποτέλεσμα να εξαφανισθεί η ανεργία. Η μείωση της ανεργίας οφείλεται στην αύξηση της ζήτησης για εργασία κατά το τμήμα  $AC$  και στη μείωση της προσφοράς εργασίας κατά το τμήμα  $CB$ . Το σχετικό μέγεθος αυτών των τμημάτων εξαρτάται από το μέγεθος της ελαστικότητας των καμπυλών ζήτησης για εργασία και προσφοράς εργασίας. Η προσαρμογή σε κάθε περίπτωση γίνεται κατά μήκος της σταθερής καμπύλης ζήτησης για εργασία  $ZZ'$ . Ο Keynes υποστήριζε ότι η αντιμετώπιση της ανεργίας είναι αποτελεσματική αν η καμπύλη ζήτησης για εργασία μετατοπισθεί στη  $Z'Z'$  με την αύξηση της ενεργού ζήτησης για εμπορεύματα (κυρίως με την αύξηση των κρατικών δαπανών). Ο πραγματικός μισθός παραμένει, σ' αυτήν την περίπτωση, στο αρχικό

Μεταπτυχιακή Διατριβή Αργυρόπουλος Αθανάσιος  
 επίπεδο ( $W_1$ ) και η απασχόληση διαμορφώνεται στο επίπεδο  $N_s$  (επίπεδο πλήρους απασχόλησης).



Σχήμα 13: Ανελαστική καμπύλη Συνολικής Προσφοράς Εργασίας

Η κριτική αυτή του Keynes παραγνώριζε το επιχείρημα που, όπως έχουμε δει πιο πάνω, υποστήριζε ο Ρίγου, ότι δηλαδή η μείωση του πραγματικού μισθού θα είχε πολύ μικρή επίπτωση στη συνολική προσφορά εργασίας. Με άλλα λόγια ο Ρίγου υπέθετε μια πλήρως ανελαστική καμπύλη συνολικής προσφοράς εργασίας, όπως φαίνεται στο σχήμα 9. Στην περίπτωση αυτή, η μείωση του πραγματικού μισθού θα έπρεπε να είναι ακόμη μεγαλύτερη (στο επίπεδο  $W_0'$ ), ώστε να αποκατασταθεί η ισορροπία με απασχόληση ίση με το  $N_s$ . Το όλο πρόβλημα εξαρτάται αποκλειστικά από το μέγεθος της ελαστικότητας της ζήτησης για εργασία, όπως άλλωστε ορθά το αντιλαμβάνεται ο Ρίγου, βάσει των περιοριστικών υποθέσεων που χρησιμοποιεί και των παραδοχών που κάνει.

Ας επιστρέψουμε στο σχήμα 8 και ας εξετάσουμε το μηχανισμό που επιτρέπει την επιστροφή στην κατάσταση ισορροπίας και πλήρους απασχόλησης. Η επικράτηση του μισθού  $w_1$  αναγκάζει τις επιχειρήσεις – που μεγιστοποιούν κέρδη – να κινηθούν κατά μήκος της καμπύλης ζήτησης για εργασία μειώνοντας το επίπεδο απασχόλησης σε  $N_d$  που αντιστοιχεί στο σημείο Α. Στο ίδιο επίπεδο μισθού για τους εργαζόμενους



μισθωτούς (δηλαδή για το επίπεδο απασχόλησης  $N_d$ ) ο μισθός που επικρατεί υπερβαίνει την οριακή δυσαρέσκεια από την εργασία κατά την απόσταση μεταξύ του  $A$  και της καμπύλης προσφοράς εργασίας ( $AE$ ). Με άλλα λόγια, η προσφορά εργασίας θα ήταν προσωρινά εκτός της καμπύλης προσφοράς, η οποία, υπενθυμίζεται, προκύπτει από αποφάσεις μεγιστοποίησης της ατομικής χρησιμότητας των εργαζομένων. Οι εργαζόμενοι μισθωτοί θα ήταν πρόθυμοι να αποδεχθούν μια μείωση του πραγματικού μισθού, γεγονός που θα αύξανε ταυτοχρόνως τη ζήτηση για εργασία (μετακίνηση κατά μήκος της  $ZZ$  προς τα κάτω και δεξιά). Η προσαρμογή αυτή θα συνεχιζόταν μέχρι να επιτευχθεί η επαναφορά στην ισορροπία.

Η χρονική περίοδος που απαιτείται για την αποκατάσταση της ισορροπίας στο νεοκλασικό αυτό σύστημα έμενε αδιευκρίνιστη. Η κοινή αίσθηση ήταν ότι η περίοδος προσαρμογής θα ήταν σύντομη, χωρίς να υπάρχουν περιθώρια εμφάνισης σημαντικής και παρατεταμένης ανεργίας. Πρέπει να σημειωθεί ότι η εμμονή των οικονομολόγων στην ανάγκη να μειωθεί ο πραγματικός μισθός ως αποτελεσματικού μέσου για την καταπολέμηση της ανεργίας, πέραν από τις θεωρητικές αμφισβητήσεις τις οποίες έχει δεχθεί, δείχνει και μια μεταστροφή που έχει επέλθει στον τρόπο που εκλαμβάνουν οι οικονομολόγοι της νεοκλασικής σχολής τον μισθό, σε σύγκριση με τις αντιλήψεις της κλασικής οικονομικής σκέψης.

Η επιχειρηματολογία αυτή πείθει για το γεγονός ότι στην σκέψη των οικονομολόγων της εποχής αναγνωριζόταν μόνο η μία εκ των λειτουργιών της αγοράς εργασίας, η κατανομητική λειτουργία. Η λειτουργία της αναπαραγωγής των εργαζομένων αγνοήθηκε επιδεικτικά, σαν οι άνεργοι να είχαν να επιλέξουν ανάμεσα σε πολυτελή κατανάλωση (αν εύρισκαν δουλειά) και σε ευχάριστησχολή (αποσυρόμενοι από την αγορά εργασίας).

Ο Keynes υποστήριξε ότι ο κύριος όγκος της ανεργίας οφείλεται στην έλλειψη επαρκούς ζήτησης για τα προϊόντα και τις υπηρεσίες που παράγουν οι επιχειρήσεις. Η ανεργία δεν μπορεί να καταπολεμηθεί παρά με την αύξηση της ζήτησης, κυρίως με την αύξηση των κρατικών δαπανών και των ιδιωτικών επενδύσεων. Η πρωτογενής αύξηση της απασχόλησης μέσω των δημοσίων δαπανών θα οδηγήσει στην αύξηση του εργατικού εισοδήματος, στην αύξηση της κατανάλωσης και στην νέα αύξηση της απασχόλησης. Ούτε στον Keynes το εισόδημα από την εργασία, και κατ' επέκταση η αγορά εργασίας, διαδραματίζει κάποιον ρόλο στην επιβίωση των εργαζομένων και στην κοινωνική τους αναπαραγωγή. Το εργατικό εισόδημα απλώς καθίσταται ένα στοιχείο προσδιοριστικό της συνολικής ενεργούς ζήτησης, ένας παράγοντας υποκείμενος στην κρατική παρέμβαση για την εξισορρόπηση της οικονομίας.

Η σύντομη αυτή επισκόπηση των θεωρήσεων των νεοκλασικών οικονομολόγων για την ανεργία δείχνει ότι τα αίτια της ανεργίας είχαν αναζητηθεί στις διαφορετικές ποιότητες του εργατικού δυναμικού, στον δυναμισμό μιας εξελισσόμενης παραγωγικής μηχανής, που προσωρινά μόνο δημιουργούσε ανέργους, στην έλλειψη αυτόματων προσαρμογών του εργατικού δυναμικού στις απαιτήσεις της παραγωγής. Μόνο η κενύσιανή θεώρηση υποδεικνύει μια άλλη μορφή ανεργίας, την κυκλική ανεργία, που

Μεταπτυχιακή Διατριβή

Αργυρόπουλος Αθανάσιος

δεν οφείλεται στις «ποιότητες» των εργαζομένων, αλλά στον ίδιο τον οικονομικό μηχανισμό του κοινωνικού συστήματος. Οι ταξινομητικές διακρίσεις της ανεργίας σε ανεργία τριβής, διαρθρωτική ανεργία, τεχνολογική ανεργία και η ανεργία ελλειπούς ζήτησης είχαν ήδη θεμελιωθεί, με την εξαίρεση της τελευταίας, από τις αρχές του 20ου αιώνα.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ

## 6. ΠΟΛ ANTONY ΣΑΜΟΥΕΛΣΟΝ (PAUL ANTHONY SAMUELSON)



### 6.1 Βιογραφία

Γεννήθηκε στο Γκάρι της Ιντιάνα (15 Μαΐου 1915 – 13 Δεκεμβρίου 2009). Ήταν Αμερικανός οικονομολόγος, ο πρώτος Αμερικανός που τιμήθηκε με Νόμπελ Οικονομίας το 1970 και ενέταξε τις μαθηματικές μεθόδους στην οικονομία. Η Σουηδική Ακαδημία στη δήλωση βράβευσης είχε αναφέρει ότι ο τιμηθείς "είχε προσφέρει περισσότερο από οποιονδήποτε σύγχρονο οικονομολόγο στο να ανυψώσει το επίπεδο της επιστημονικής ανάλυσης στην οικονομική θεωρία" Ακολούθησε σπουδές στα πανεπιστήμια του Χάρβαρντ και του Σικάγο. Δίδαξε στο Τεχνολογικό Ινστιτούτο Μασαχουσέτης και χρημάτισε σύμβουλος οικονομικών της κυβέρνησης των ΗΠΑ. Απεβίωσε στο Μπέλμοντ της Μασαχουσέτης έπειτα από βραχυχρόνια ασθένεια σε ηλικία 94 ετών στις 13 Δεκεμβρίου 2009. Θεωρείται ο "πατέρας" της σύγχρονης οικονομικής θεωρίας του Κέινς και ότι ανέπτυξε την νεοκλασική οικονομική επιστήμη. Η διδακτορική διατριβή του οικονομολόγου με τίτλο *Τα θεμέλια της Οικονομικής Ανάλυσης* (εκδόθηκε το 1947) αποτελεί θεμελιώδη εργασία για τα σύγχρονα οικονομικά μαθηματικά. Στο έργο αυτό ο Σάμιουελσον πραγματεύεται με μαθηματική μέθοδο τα σπουδαιότερα οικονομικά προβλήματα, ενώ σε άλλο έργο, με τίτλο *Οικονομικά*,

Μεταπτυχιακή Διατριβή Αργυρόπουλος Αθανάσιος  
ασχολήθηκε με τις οικονομικές επιδράσεις. Ο Paul Anthony Samuelson, Πολ Σάμουελσον, είναι ο Νομπελίστας οικονομολόγος, που αντιτάχθηκε στην οικονομία των αγορών. Ο καθηγητής του MIT, Πολ Σάμουελσον, ήταν ο άνθρωπος που ενέταξε τα μαθηματικά στην οικονομία.

Σε ηλικία 16 ετών μπήκε στο Πανεπιστήμιο του Σικάγου και πήρε το διδακτορικό του στα Οικονομικά από το Χάρβαρντ, όπου ήταν ένας από τους καλύτερους μαθητές

του Τζόζεφ Σουμπέτερ. Στα 25 του έγινε βοηθός καθηγητής Οικονομικών στο MIT και στα 32 του καθηγητής. Το 1947 εξέδωσε τη διδακτορική διατριβή του με τίτλο «Τα θεμέλια της οικονομικής ανάλυσης». Το 1948 εξέδωσε το έργο «Οικονομικά: μια εισαγωγική ανάλυση» που έχει πουλήσει μέχρι σήμερα 4 εκατ. αντίτυπα σε 40 γλώσσες. Το 1954 παρουσίασε τη θεωρία για τα δημόσια αγαθά. Διετέλεσε σύμβουλος των προέδρων Τζων Φ. Κέννεντυ και Λίντον Τζόνσον. Το 1970 τιμήθηκε με το Βραβείο Νόμπελ Οικονομίας. Το 2003 ήταν ένας από τους 10 νομπελίστες οικονομολόγους που υπέγραψαν τη «Δήλωση των οικονομολόγων» εναντίον των φορολογικών μειώσεων που θέσπισε ο Μπους.

Προσέφερε στους οικονομολόγους τα εργαλεία της επιστήμης τους, εντάσσοντας τις μαθηματικές μεθόδους στην οικονομία. Η κληρονομιά του Πολ Σάμουελσον, του καθηγητή του MIT και συμβούλου του προέδρου Κέννεντυ που πέθανε το 2009 σε ηλικία 94 ετών, και οι ιδέες του εναντίον του «άγριου» νεοφιλελευθερισμού επανήλθαν στην επικαιρότητα με την παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση.

Πολλοί συνδέουν τον Σάμουελσον με τον κεϋνσιανισμό. Έκανε πράγματι δημοφιλή τον Κέυνς στις ΗΠΑ γράφοντας ένα εγχειρίδιο που εξηγούσε το έργο του σπουδαίου αυτού οικονομολόγου και πούλησε εκατομμύρια αντίτυπα. Όμως, όπως αναφέρει στους «Νιου Γιork Τάιμς» ο Έντουαρντ Γκλίζερ, καθηγητής Οικονομίας στο Χάρβαρντ, ο Σάμουελσον δημιούργησε επίσης τα μαθηματικά εργαλεία που τελικά κατέβαλαν την κεϋνσιανή ορθοδοξία.

Μία από τις σημαντικότερες θεωρίες του Samuelson είναι η προσέγγιση των δημοσίων αγαθών. Ακολουθεί ανάλυση της θεωρίας του στις παρακάτω υποενότητες.

## **6.2 Θεωρία**

### **6.2.1 Ορισμός Δημόσιων Αγαθών**

Τέσσερις διεθνώς αναγνωρισμένοι οικονομολόγοι και οι οικονομικές τους θεωρίες

Σύμφωνα με τον Samuelson τα δημόσια αγαθά αποτελούν την ακραία περίπτωση αγαθών για τα οποία η κατανάλωση του αγαθού  $X$  από τον καταναλωτή  $A$  ισούται με την κατανάλωση του ίδιου αγαθού από τον  $B$  καθώς και με την συνολική προσφερόμενη ποσότητα του ίδιου αγαθού από την οικονομία. Δηλαδή το αγαθό  $X$  είναι δημόσιο εάν ισχύει:

$$X_A = X_B = \bar{X}$$

Τα αγαθά τα οποία ικανοποιούν την παραπάνω σχέση ονομάζονται αμιγή δημόσια αγαθά. Σύμφωνα με μία άλλη διατύπωση, η παραπάνω σχέση υποδηλώνει ότι δημόσια αγαθά είναι τα αγαθά τα οποία δεν είναι ανταγωνιστικά στην κατανάλωση, δηλαδή αγαθά για τα οποία η κατανάλωση τους από τον  $A$  δεν μειώνει την αντίστοιχη κατανάλωση τους από τον  $B$ . Στην περίπτωση των δημόσιων αγαθών η αρχή του αποκλεισμού είναι πολλές φορές εφικτή, πλην όμως η εφαρμογή της δεν είναι αποτελεσματική. Στις περιπτώσεις κατά τις οποίες ο αποκλεισμός από την κατανάλωση (π.χ. με την επιβολή κάποιας τιμής) είναι αποτελεσματικός τότε αναφερόμαστε σε ιδιωτικά αγαθά. Τα δημόσια αγαθά είναι αγαθά συλλογικά καταναλισκόμενα (για τα οποία το συνολικό κόστος προσφοράς δεν μεταβάλλεται όταν ο αριθμός των καταναλωτών αυξάνεται μέχρι ενός ορίου, π.χ. γήπεδα), πλην όμως τα συλλογικά καταναλισκόμενα αγαθά μπορεί να είναι τόσο δημόσια όσο και ιδιωτικά αγαθά. Κύριο χαρακτηριστικό των δημόσιων αγαθών είναι η αδυναμία των καταναλωτών να μεταβάλλουν την προσφερόμενη ποσότητα τους σύμφωνα με τις προτιμήσεις τους (μη-διαιρετότητα των αγαθών). Τέλος θα μπορούσε κανείς να ορίσει τα δημόσια αγαθά ως εκείνα των οποίων η κατανάλωση συνεπάγεται σημαντικές εξωτερικές οικονομίες.

Τα δημόσια αγαθά δεν μπορούν να προσφερθούν από το σύστημα της ελεύθερης αγοράς. Αυτό συμβαίνει διότι κάθε καταναλωτής γνωρίζει ότι η συμβολή του στο κόστος παραγωγής είναι πολύ μικρή και επιπλέον και αν ακόμη δεν συμβάλλει στην κάλυψη του μεριδίου του κόστους που του αναλογεί δεν μπορεί να αποκλεισθεί από την κατανάλωση τους. Επομένως κάθε καταναλωτής έχει συμφέρον να μην αποκαλύψει τις προτιμήσεις του για τα δημόσια αγαθά για να μην αναγκασθεί να συμβάλλει στο κόστος παραγωγής του καθώς δεν μπορεί να αποκλεισθεί από την κατανάλωση τους (πρόβλημα του λαθρεπιβάτη-free rider).

Κάτω από αυτές τις συνθήκες η παροχή (και όχι κατά ανάγκη και η παραγωγή) των δημόσιων αγαθών πρέπει να γίνει από το κράτος καθώς κανένας παραγωγός δεν είναι διατεθειμένος να αναλάβει την προσφορά τους.

**6.2.2 Ανάλυση της Γενικής Ισορροπίας των Δημόσιων Αγαθών του Samuelson**

Έστω δύο καταναλωτές και δύο αγαθά, ένα δημόσιο και ένα ιδιωτικό. Δηλαδή ισχύει:

$$Y_A + Y_B = \bar{Y}$$

και

$$\bar{X} = X_A = X_B$$

όπου  $Y$  και  $X$  είναι το ιδιωτικό και δημόσιο αγαθό αντίστοιχα. Οι συναρτήσεις χρησιμότητας των δύο καταναλωτών έχουν την παρακάτω γενική μορφή:

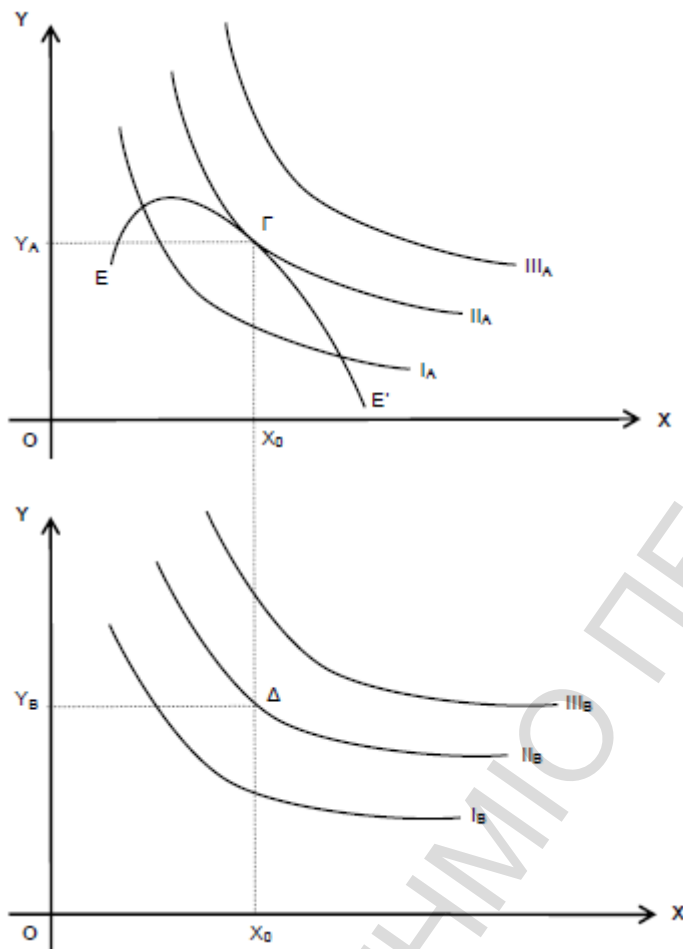
$$U_A = f_A(Y_A, X)$$

και

$$U_B = f_B(Y_B, X)$$

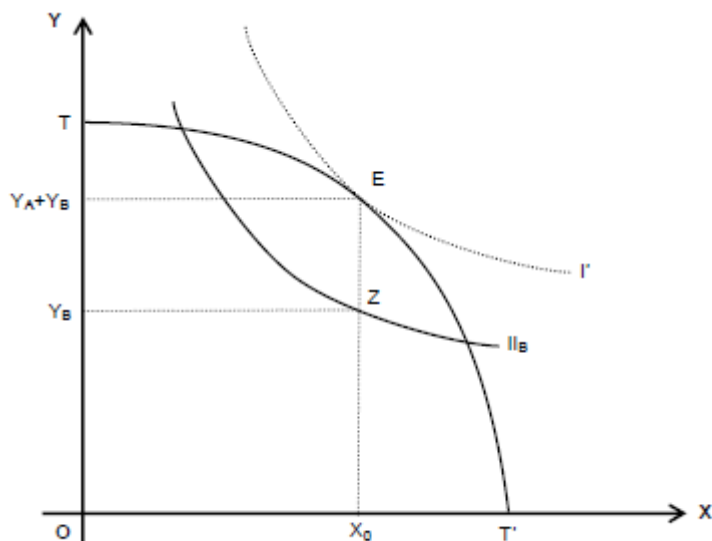
Το παρακάτω διάγραμμα-σχήμα 10 παρουσιάζει τις καμπύλες αδιαφορίας των παραπάνω συναρτήσεων χρησιμότητας των δύο καταναλωτών. Το πρόβλημα συνίσταται στην μεγιστοποίηση του επιπέδου χρησιμότητας του ενός καταναλωτή (έστω του Β) δεδομένου του επιπέδου χρησιμότητας του άλλου και δεδομένων των ποσοτήτων των παραγωγικών συντελεστών και της τεχνολογίας παραγωγής όπως αυτή περιγράφεται από την καμπύλη μετασχηματισμού.

Έστω ότι το επίπεδο χρησιμότητας του καταναλωτή Β ορίζεται από την καμπύλη αδιαφορίας  $II_B$ . Για να προσδιορίσουμε το επίπεδο χρησιμότητας του Α μεταφέρουμε την καμπύλη αδιαφορίας  $II_B$  από το χώρο των χρησιμοτήτων στο χώρο των αγαθών και στην καμπύλη μετασχηματισμού. Εάν ο Β βρίσκεται στο σημείο Δ επί της καμπύλης αδιαφορίας  $II_B$ , η κατανάλωση του δημόσιου αγαθού από αυτόν ( $X_0$ ) ορίζει το επίπεδο παραγωγής του αγαθού αυτού καθώς και την κατανάλωση του από τον Α. Ταυτόχρονα ο Β που βρίσκεται στο σημείο Δ της  $II_B$  καταναλώνει  $Y_B$  μονάδες από το ιδιωτικό αγαθό. Με δεδομένη την καμπύλη μετασχηματισμού και επομένως τις ποσότητες των παραγωγικών συντελεστών και την τεχνολογία παραγωγής, η οικονομία μπορεί με δεδομένη την ποσότητα του δημόσιου αγαθού να παράγει  $EX_0$  μονάδες από το ιδιωτικό αγαθό  $Y$ . Δεδομένου όμως ότι ο Β καταναλώνει  $Y_B$  μονάδες από το αγαθό  $Y$  ο Α θα καταναλώσει  $EX_0 - ZY_B = Y_A$  μονάδες από το ιδιωτικό αγαθό.



Σχήμα 14: Καμπύλες Αδιαφορίας δύο καταναλωτών (A & B) για ένα Ιδιωτικό και ένα Δημόσιο Αγαθό

Επομένως η ισορροπία του B στο σημείο Δ μαζί με την καμπύλη μετασχηματισμού ορίζει το σημείο Γ της  $II_A$  το οποίο αποτελεί το σημείο ισορροπίας του καταναλωτή A. Για την εύρεση του μέγιστου επιπέδου χρησιμότητας για τον A, δεδομένου του επιπέδου χρησιμότητας  $II_B$  του B και των παραγωγικών δυνατοτήτων της οικονομίας, η παραπάνω διαδικασία θα πρέπει να επαναληφθεί για όλα τα σημεία της  $II_B$  όπως έγινε για το τυχαίο σημείο Γ. Δηλαδή θα πρέπει η  $II_B$  να αφαιρεθεί κάθετα από την καμπύλη μετασχηματισμού  $TT'$ . Η διαφορά αυτή παρίσταται από την καμπύλη  $EE'$  του σχήματος 11. Η καμπύλη αυτή μας δίνει τις ποσότητες των αγαθών X και Y, οι οποίες βρίσκονται στην διάθεση του A, εάν ο B βρίσκεται πάνω στην  $II_B$ , δεδομένης της καμπύλης μετασχηματισμού. Προφανώς το μέγιστο επίπεδο χρησιμότητας του A βρίσκεται στο σημείο Γ όπου η  $EE'$  εφάπτεται της καμπύλης αδιαφορίας  $II_A$ .



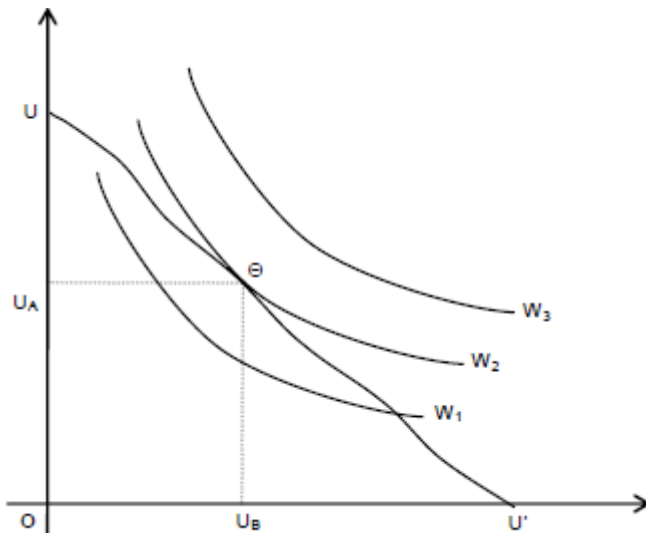
Σχήμα 15: Καμπύλη Μετασχηματισμού για ένα Δημόσιο και ένα Ιδιωτικό Αγαθό

Προφανώς εάν το επίπεδο χρησιμότητας του B ορισθεί πάνω σε διαφορετική καμπύλη αδιαφορίας από την  $II_B$ , θα προκύψει ένα διαφορετικό μέγιστο επίπεδο χρησιμότητας του A με επανάληψη της παραπάνω διαδικασίας. Δεδομένου ότι είναι άπειρα αυτά τα επίπεδα χρησιμότητας έπεται ότι θα προκύψουν άπειρα μέγιστα επίπεδα χρησιμότητας για τον A. Οι συνδυασμοί αυτοί των επιπέδων χρησιμότητας των A και B είναι άριστοι κατά Pareto δηλαδή το επίπεδο χρησιμότητας του ενός δεν μπορεί να αυξηθεί χωρίς να μειωθεί του άλλου. Τους άπειρους αυτούς συνδυασμούς των επιπέδων χρησιμότητας μπορούμε να τους απεικονίσουμε με μία καμπύλη δυνατοτήτων χρησιμότητας στο παρακάτω σχήμα 12.

Όλα τα σημεία πάνω στην  $UU'$  του σχήματος 10 είναι κατά Pareto άριστα, η επιλογή ενός από αυτά μπορεί να γίνει με την βοήθεια μίας συνάρτησης κοινωνικής ευημερίας η οποία σταθμίζει το επίπεδο ευημερίας των A και B με βάση τις αξιολογικές κρίσεις της κοινωνίας των. Ας υποθέσουμε ότι οι  $W_1$ ,  $W_2$  και  $W_3$  είναι τρεις από τις άπειρες καμπύλες κοινωνικής αδιαφορίας. Το πρόβλημα έγκειται στην μεγιστοποίηση της συνάρτησης κοινωνικής ευημερίας των δύο καταναλωτών υπό τον περιορισμό της καμπύλης δυνατοτήτων χρησιμότητας. Η μεγιστοποίηση αυτή επιτυγχάνεται στο σημείο  $\Theta$  όπου η καμπύλη δυνατοτήτων χρησιμότητας  $UU'$  εφάπτεται στην καμπύλη κοινωνικής αδιαφορίας  $W_2$ . Αφού προσδιορίσαμε το optimum σημείο γενικής ισορροπίας, γνωρίζουμε τα επίπεδα χρησιμότητας των A και B, δηλαδή τις καμπύλες αδιαφορίας τους οι οποίες εάν προστεθούν κάθετα και η προκύπτουσα καμπύλη (έστω  $I'$ ) τεθεί στο σχήμα 11 προσδιορίζει ένα σημείο επαφής με την καμπύλη μετασχηματισμού  $TT'$  στο σημείο E.

Το σημείο αυτό ορίζει το επίπεδο παραγωγής των αγαθών X και Y, και της διανομής τους μεταξύ των A και B από τις επιμέρους καμπύλες αδιαφορίας τους.





Σχήμα 16: Καμπύλη Δυνατοτήτων Χρησιμότητας

### 6.2.3 Αλγεβρική Ανάλυση

Έστω δύο καταναλωτές A και B και δύο αγαθά: ένα δημόσιο (X) και ένα ιδιωτικό (Y).

Έστω η συνάρτηση χρησιμότητας του A:

$$U_A = f_A(\bar{X}, Y_A, K_A, L_A)$$

όπου  $X = X_A = X_B$  και  $Y_A$  είναι η καταναλισκόμενη από τον A ποσότητα των αγαθών X και Y αντίστοιχα,  $K_A$  και  $L_A$  είναι η διαθέσιμη από τον A ποσότητα κεφαλαίου και εργασίας. Έστω ότι η αντίστοιχη συνάρτηση χρησιμότητας του B:

$$U_B = f_B(\bar{X}, Y_B, K_B, L_B)$$

Επίσης υποθέτουμε ότι η συνολικά προσφερόμενη ποσότητα από τα αγαθά X και Y καταναλώνεται εξ ολοκλήρου από τους A και B, ενώ η συνολικά προσφερόμενη ποσότητα κεφαλαίου και εργασίας στην οικονομία ισούται με το άθροισμα των ατομικά προφερόμενων ποσοτήτων από τους A και B. δηλαδή ισχύει:

$$X_A = X_B = \bar{X}, \quad Y_A + Y_B = \bar{Y}$$

$$K_A + K_B = \bar{K}, \quad L_A + L_B = \bar{L}$$

Επίσης η συνάρτηση μετασχηματισμού της οικονομίας δίνεται από την σχέση:

$$T = F(\bar{X}, Y_A + Y_B, K_A + K_B, L_A + L_B)$$

Υποθέτουμε ότι η συνάρτηση παραγωγής ικανοποιεί τις συνθήκες κανονικότητας καθώς και ότι η παραγωγή και η κατανάλωση είναι απαλλαγμένες από εξωτερικότητες. Για την κατά Pareto αριστοποίηση απαιτείται η μεγιστοποίηση της χρησιμότητας του A με δεδομένο το επίπεδο ικανοποίησης του B, τους παραγωγικούς συντελεστές που έχει στην διάθεση της η οικονομία και την τεχνολογία παραγωγής των προϊόντων X και Y.

Δηλαδή,

$$\begin{aligned} \max_{\bar{X}, Y_A, K_A, L_A} \quad & U_A = f_A(\bar{X}, Y_A, K_A, L_A) \\ \text{s.t.} \quad & \bar{U}_B = f_B(\bar{X}, Y_B, K_B, L_B) \\ & \bar{X} = X_A = X_B \\ & \bar{Y} = Y_A + Y_B \\ & \bar{K} = K_A + K_B \\ & \bar{L} = L_A + L_B \\ & T = F(\bar{X}, \bar{Y}, \bar{K}, \bar{L}) = 0 \end{aligned}$$

Η εξίσωση του Lagrange έχει ως εξής:

$$V = f_A(\bar{X}, Y_A, K_A, L_A) + \lambda [\bar{U}_B - f_B(\bar{X}, Y_B, K_B, L_B)] - \mu [F(\bar{X}, \bar{Y}, \bar{K}, \bar{L})]$$

Οι συνθήκες πρώτης τάξης του παραπάνω προβλήματος μεγιστοποίησης απαιτούν:

$$\frac{\partial V}{\partial \bar{X}} = MU_x^A - \lambda MU_x^B - \mu \frac{\partial F}{\partial \bar{X}} = 0$$

$$\frac{\partial V}{\partial Y_A} = MU_Y^A - \mu \frac{\partial F}{\partial Y} \frac{\partial Y}{\partial Y_A} = 0 \Rightarrow MU_Y^A = \mu \frac{\partial F}{\partial Y}$$

$$\frac{\partial V}{\partial Y_B} = -\lambda MU_Y^B - \mu \frac{\partial F}{\partial Y} \frac{\partial Y}{\partial Y_B} = 0 \Rightarrow \lambda MU_Y^B = -\mu \frac{\partial F}{\partial Y}$$

$$\frac{\partial V}{\partial K_A} = \frac{\partial U_A}{\partial K_A} - \mu \frac{\partial F}{\partial K} \frac{\partial K}{\partial K_A} = 0 \Rightarrow \frac{\partial U_A}{\partial K_A} = \mu \frac{\partial F}{\partial K}$$

$$\frac{\partial V}{\partial L_A} = \frac{\partial U_A}{\partial L_A} - \mu \frac{\partial F}{\partial L} \frac{\partial L}{\partial L_A} = 0 \Rightarrow \frac{\partial U_A}{\partial L_A} = \mu \frac{\partial F}{\partial L}$$

$$\frac{\partial V}{\partial K_B} = -\lambda \frac{\partial U_B}{\partial K_B} - \mu \frac{\partial F}{\partial K} \frac{\partial K}{\partial K_B} = 0 \Rightarrow \lambda \frac{\partial U_B}{\partial K_B} = -\mu \frac{\partial F}{\partial K}$$

$$\frac{\partial V}{\partial L_B} = -\lambda \frac{\partial U_B}{\partial L_B} - \mu \frac{\partial F}{\partial L} \frac{\partial L}{\partial L_B} = 0 \Rightarrow \lambda \frac{\partial U_B}{\partial L_B} = -\mu \frac{\partial F}{\partial L}$$

$$\frac{\partial V}{\partial \lambda} = \bar{U}_B - f_B(\bar{X}, Y_B, K_B, L_B) = 0$$

$$\frac{\partial V}{\partial \mu} = -F(\bar{X}, \bar{Y}, \bar{K}, \bar{L}) = 0$$

Από τη σχέση στη δεύτερη γραμμή λύνοντας ως προς  $\mu$  προκύπτει:

$$\mu = \frac{MU_Y^A}{\partial F / \partial Y}$$

Ομοίως από τη σχέση στην τρίτη γραμμή λύνοντας ως προς  $\lambda$  και αντικαθιστώντας προκύπτει:

$$\lambda = -\mu \frac{\partial F / \partial Y}{MU_Y^B} \stackrel{(4.5.13)}{\Rightarrow} \lambda = -\frac{MU_Y^A}{\partial F / \partial Y} \frac{\partial F / \partial Y}{MU_Y^B} \Rightarrow \lambda = -\frac{MU_Y^A}{MU_Y^B}$$

Αντικαθιστώντας προκύπτει:

$$MU_x^A - \lambda MU_x^B - \mu \frac{\partial F}{\partial X} = 0 \Rightarrow MU_x^A + \frac{MU_Y^A}{MU_Y^B} MU_x^B - \frac{MU_Y^A}{\partial F / \partial Y} \frac{\partial F}{\partial X} = 0$$

διαιρώντας με  $MU_Y^A$  προκύπτει:

$$\frac{MU_x^A}{MU_Y^A} + \frac{MU_x^B}{MU_Y^B} - \frac{d\bar{Y}}{dX} = 0 \Rightarrow MRS_{x,y}^A + MRS_{x,y}^B = MRT_{x,y}$$

η οποία αποτελεί και την κατά Pareto συνθήκη αριστοποίησης για ένα δημόσιο και ένα ιδιωτικό αγαθό μεταξύ δύο καταναλωτών.

Τέλος διαιρώντας κατά μέλη και θέτοντας τις ίσες προκύπτει:

$$\frac{\partial U_A / \partial K_A}{\partial U_A / \partial L_A} = \frac{d\bar{K}}{dL} = \frac{\partial U_B / \partial K_B}{\partial U_B / \partial L_B} = MRS_{K,L}^A = MRTS_{K,L} = MRS_{K,L}^B$$

Επομένως η ύπαρξη ενός δημόσιου αγαθού δεν μεταβάλλει τις κατά Pareto συνθήκες αριστοποίησης στην παραγωγή των δύο αγαθών καθώς θα πρέπει ο οριακός λόγος τεχνικής υποκατάστασης να είναι ίσος με τον οριακό λόγο υποκατάστασης μεταξύ κεφαλαίου και εργασίας και για τους δύο καταναλωτές.

## 7. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Συνοψίζοντας όλα τα παραπάνω εύκολα μπορεί να βγάλει κανείς το συμπέρασμα πως η αξία των οικονομολόγων ήταν, είναι και θα είναι πολύ σημαντική για την ορθή λειτουργία μιας κοινωνίας. Διατυπώνουν απόψεις και συμπεράσματα έχοντας ως γνώμονα τα δρώμενα της εκάστοτε εποχής που ζουν, στοχεύοντας στη βελτίωση της ποιότητας ζωής και στην αντιμετώπιση οικονομικών φαινομένων.

Επιπλέον, είναι σαφές πως και οι τέσσερις θεωρίες που αναλύθηκαν στα προηγούμενα κεφάλαια έχουν ισχύ και εφαρμογή μέχρι σήμερα. Πάνω σε αυτές βασίζονται τόσο οι εκπαιδευόμενοι οικονομολόγοι όσο και οι οικονομολόγοι εταιρειών αλλά και αυτοί που βρίσκονται σε δημόσιες-διεθνείς θέσεις διαχείρισης οικονομικών θεμάτων.

Το αρνητικό σημείο γενικά της οικονομικής επιστήμης, είναι πως μπορεί ένα οικονομικό φαινόμενο να προσεγγιστεί με διαφορετικό τρόπο, από διαφορετικούς οικονομολόγους. Συνεπώς, σχεδόν πάντα κάθε θεωρία ακολουθείται από κριτική άλλων οικονομολόγων και κάποιες φορές μπορεί και να αναδιατυπωθεί.

Τέλος, οι οικονομολόγοι που παρουσιάστηκαν έχουν αναγνωριστεί παγκοσμίως τόσο για τα έργα τους όσο και για τη συνολική συμβολή τους στη διεθνή οικονομία, καθώς έδωσαν λύση σε πολλά και διαφορετικά οικονομικά ζητήματα που απασχολούν τις κοινωνίες, όλων των δεκαετιών.

**ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ**

1. Begg D., Dornbusch R., Fischer S., 1998: Εισαγωγή στην Οικονομική – Τόμος Ι., Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα.
2. Bergstrom, A.R., 1967, *The Construction and Use of Economic Models* (The English Universities Press, London).
3. Blackwell, R.D, Miniard, P.W. and Engel, J.F. 2001, *Consumer Behavior*, Harcourt College Publishers, 9th Ed.
4. D. Winch, *Economics and Policy: A Historical Study*, 1972, Fontana, σ. 34.
5. de Rada, V.D. 1998, “A single consumer or different types of consumer: an analysis of social types according to their consumer habits”, *British Food Journal*, Vol. 100/7, pp. 326-336.
6. Ekelund R. B. and Hebert R. F, *A History of Economic Theory*, McGraw-Hill, 1990.
7. Hicks, J.R., 1937, Mr. Keynes and the “Classics”: A Suggested interpretation, *Econometrica* 5, 147-59. Reprinted in: Fellner, W. and Haley, B.F., eds., 1950, *Readings in the Theory of Income Distribution*, pp. 461-76; Hicks, J.R., 1967, *Critical Essays in Monetary Theory* (Oxford University Press, London) pp. 126-142.
8. Horwich, G. and Samuelson, P.A., eds., 1974, *Trade, Stability, and Macroeconomics: Essays in Honor of L.A. Press*, New York).
9. J. A. Garraty, *Unemployment in History: Economic Thought and Public Policy*, 1978. Harper , σ.103.
10. J. M. Keynes, *Η Γενική Θεωρία της Απασχολήσεως, του Τόκου και του Χρήματος*, ελληνική μετάφραση Δ. Δελιβάνη, εκδ. Παπαζήση.

11. J. M. Keynes, Alfred Marshall, 1842-1924", *Economic Journal*, 34, Σεπτέμβριος, 1924 και ανατυπώθηκε στο *Essays in Biography*, Macmillan 1933.
12. Kaldor, N., 1957, A Model of Economic Growth, *Economic Journal* 67, 591-624. Reprinted in: Kaldor, N., 1960, *Essays Stability and Growth* (G. Duckworth, London).
13. K. Williams, Problematic History, *Economy and Society*, 1972, Vol. 1, 4, σ. 461-2.
14. Mankis N.G. 2001: Μικροοικονομική Θεωρία , Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα.
15. Mankis, N.G. and Taylor, M.P. 2010, Αρχές Οικονομικής Θεωρίας, Τόμος 1<sup>ος</sup>, Μικροοικονομική, Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα.
16. Mankis, N. G. -Taylor, M. P. 2010 *Αρχές Οικονομικής Θεωρίας*, Τόμος Β΄, Gutenberg, Αθήνα.
17. Marshall A., *Principles of Economics: An Introductory Volume*, 1st edition 1890, 8th edition 1920.
18. P.A. Samuelson 1947: *Foundations of economic analysis*, Harvard University Press.
19. Pigou A.C., *Unemployment*, 1913.
20. R. Solow, On Theories of Unemployment, *American Economic Review*, 1980.
21. S. Clarke, *Keynesianism, Monetarism and the Crisis of the State*, 1988, E, Elgar, Κεφάλαιο 9.
22. Samuelson, P. -Nordhaus, W. 2000 *Οικονομική*, Τόμος Β΄, Παπαζήσης, Αθήνα.
23. Stiglitz, J. E. - Walsh, C. E. 2009 *Αρχές της Μακροοικονομικής*, Παπαζήσης, Αθήνα.